TULED
EESTI
ALAKIRJANIKKUDE
ALBUM

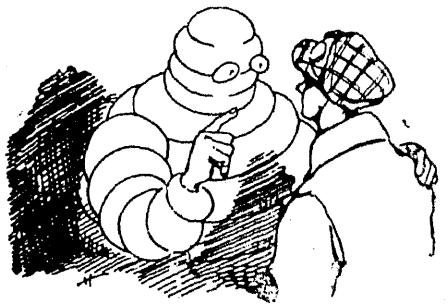

O-Ü. „TARMO"

Tallinn, Narva maantee 6
Kõnetr. 26-65
Telegr. aadr.: TARMO — Tallinn

TÄIELIKUM AUTOTARVETE ÄRI.

Prantsuse autokummide
„MICHELIN"
ainuesitaja ja ladu Eestis.

Auto-, mootorratta-, jalgratta- ja vankrikummid. Veoauto massiivkummid.

JALGRATTAD.

Täielik „FORD'i" ja teiste autoosade LADU.

Tallinna Majaomanikkude Pank

Harju t. nr. 29. Tel. 33-11 ja 33-69.

Avatud iga päev kella 9—2.

Pank võtab raha hoiule, jooksvale arvele ja tähtaja peale igasugustes summades ja maksab ajakohast protsenti. Pank diskonteerib veksleid, annab laenusid ja toimetab kõiki pangaoperatsioone.

Võõrastemaja

„Room"

restoraan

Tallinnas.
Narva m. 20, ja Maneeshi tän. 1, kõnetr. 10-50 ja 18-34.

Reisijatele puhtamad ja mugavamad toad alates 2 kroonist. Alati saadaval kodu- ja välismaa veinid, likköörid jne. Saku vaadiõlu. Söögid à la carte igal ajal. Lõunad kella 1—5. Mängib I-klassi tantsu— orkester kella 7—1/21 öösel.

EKSPRESS-BAARIS

alati soojad söögid elektripliidilt. Hea köök Vene koka juhatusel.
Õllepudel 30 s. Õllepudel 30 s.

LAEVAMAAKLERI-, SPEDITSIOONI- JA TRANSPORTÄRI

A. J. Trankmann & Ko.

TALLINN,
Pikk tänav nr. 43 Tel. adr. „Tranco".

Korralik laevaühendus esimese-klassi auruikutega

Hamburg-Tallinn ja tagasi

üks kord, tarbek. kaks korda nädalas

Kaubatoimetamine Hamburgi kaudu, ka kõikidesse teistesse maailma sadamatesse otsekoheste konossementidega. Kiire kohaletoimetamine, mõõdukad prahid.

A. J. Trankmann & Ko.

LAEVAMAAKLERI-, SPEDITSIOONI- JA TRANSPORTÄRI

Pikk tänav nr. 43. — Tel. adr. „Tranco".
Tel. 3-59, 16-89, 20-42, 40-78.

TALLINNA KREDIIT PANK

Asutatud 1907. a. A.-S. Asutatud 1907. a

Tallinnas, S. Karja tän. Telegr. aadr. Kreditbank

Aktsiakapital . . . . . kr. 1.290.000.—
Tagavarakapitalid . . . . . kr. 612.000.—
Hoiusummad . . . . . kr. 11.259.054.

OSAKONNAD: Abjas, Antslas, Haapsalus, Hiiu-Keinas, Jõhvis, Narvas, Nõmmel, Tapal, Tartus, Türil, Viljandis ja Võrus.

Toimetab kõiki pangaoperatsioone.

Korrespondendid kõikides kodumaa linnades ja alevites, väljamaal tähtsamates keskkohtades.

:: **Tallinna** ::
Eesti Kirjast.-Ühisuse
„PÄEWALEHE"
väljaandel ilmuvad:

„PÄEWALEHT"

kui rahvuslik, vabameelne, kodanlik, poliitiliselt erapooletu iga päev ilmuv ajaleht. Kõige suurem, loetavam ja mõjuvam ajaleht Eestis.

□□□

„Laste Rõõm"

On ainuke iseseisev lasteajakiri Eestis

Tallinna
Eesti Kirj.-Üh.
„PÄEWALEHE"
raamatu- ja kirjutusmaterialiladu
Suure Karja tän. 23 ja Pikk tänav nr. 2
on kõige suurem, täielisem ja valikurikkam Eestis

T. E. K.-Ü.
„PÄEWALEHE"

graafikatööstus

valmistab kõige kiiremalt, odavamalt ja maitserikkamalt

igasuguseid aktsidents-, raamatu-, kivi-, ofsett- ja rotatsioon-trükitöid, klischeesid ja raamatuköitmistöid

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus asub TALLINNAS, Pikk tän. nr. 2 oma majas.

TELEFONID:

„PÄEWALEHE" ja „LASTE RÕÕMU" tellitused 3-11 ja 23-54 :-: Graafikatööstuse kont. 11-08 :-: Raamatukauplused 15-13 ja 4-94

1-sest septembrist müüme uudse

TURVAST

kilogrammi kaaluga:

Väiksel viisi	16 senti	10 kilo eest
koorma viisi	1225 ,,	800 klg. eest (vedu eraldi)
vaguni viisi	1285 ,,	tonn fko vagun saatejaam.

Väike- ja koormamüüki toimetavad endiselt turbakuurid Hollandi tänav nr. 5 ja Balti jaama kaubahoovis, telef. 26-16, 9-71

Seniseid suurtarvitajaid palume lahkelt teatada oma tarvidus aegsasti, sest kasvava tarvituse pärast on kõigi soovijate varustamine muidu raskendatud.

Riigi Turbatööstuse Juhatus
Lai tänav 41.

3 lehte, mida loetakse!

Peatoimetajad: A. Anderkopp ja Ed. Laaman — Kirjuht. A. Veiler

Vaba Maa

Informatsioonirikkam juhtiv **päevaleht,** mille juures nii sisult kui trükitehniliselt täidetud kõik moodsa lehe nõuded. Värvitrükk, päevapildid, Gori karikatuurid. „Vaba Maa" kuulutused tungivad igale poole, sest ta on kõige loetavam päevaleht Eestis.

Rahvaleht

Toob **kolm korda nädalas** valitud päevauudiseid, põnevaid kirjutusi, häid romaane. Mida teistest lehtedest asjata otsitud, seda annab „Rahvaleht".

Esmaspäev

Nädalleht, mis loonud täiesti omapärase lehe tüübi Eestis. Ainult see, mis huvitav ja köitev, pääseb „Esmaspäeva". Kõige loetavam leht Eestis.

Ühiknumbri müük üle riigi. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused.

Kirjastusühisus „Vaba Maa"
:: :: :: Pikk tän. 54—58 Tallinn :: :: ::

Riigi

Põlevkivitööstuse Juhatus

Tallinn, Valli t. 4.

Telegr. aadr.
„Peapõlevkivi Tallinn"

Kõnetraadid:
10-85, 11-62 ja 13-47

Müüb

põlevkivi, põlevkivi-tooresõli, imbutusõlisid, pigi, gudrooni — märk „Estobitumen" — mitmesuguste sulamispunktidega, asfalt-mastiksi, asfaltraualakki, katuselakki ja fenolaati puumaterjaalide kaitseks mädanemise eest.

Ladud Kohtlas ja Tallinna sadamas

Lähemaid teateid annab
ja tellimisi võtab vastu
Riigi Põlevkivitööstuse Juhatus, Tallinnas.

Väliskaubanduskontor

J. Habicht & Ko.

TALLINN

Estoonia puiestee nr. 23.

Telefon 7-12

Telegr.: „HABICHTKO" Tallinn (Reval)

Müüb suuremal arvul (en gros) kõiksugu

koloniaalkaupa.

Jahu parematest väljamaa suurveskitest, suhkrut, soola, kohvi, teed, riisi ja teisi tooresaineid mõõdukate hindadega.

O/Ü. „CALORICA"

(„KALORIKA")

Rootsi punschitehas.

Soovitame oma tehase kõrgeväärtuslikke saadusi.

Svensk Punsh 28% kange
Caloric Punsh 35% kange
Prima Punsh 40% kange
Kloostri liköör (Benedictine)
Brandy (X. X. X.)
Brandy V. O. Brandy V. O. S.
Chartreuse kollane
Curaçao pruun
Kristall Kümmel
Scoth Whisky
Pomerants
Allasch-Kümmel
Riia Balsam
Kirsi liköör
Cherry Brandy
Samiton
Valge viin (vodka)

Kroonitud näitustel ainult kõrgemate auhindadega

Tallinn, Rüütli t. 13. Telef. 15 53

A. Tõnisson & Ko

Tallinn, Rüütli tän. Nr. 28 30

Kontori telefon 4-60. Era-telefon: 11-83

Telegr.-aadress: Tõnisko — Tallinn

KESKKÜTE, VENTILATSIOON, VESIVARUSTUS, KANALISATSIOON, PUURKAEVUD, PUMPADE SISSESEADED J. N. E.

LADUS: supelvannid, vanniahjud, pesulauad, mustaveekausid, klosetid, mitmesugused armatuurid

Kõige paremad jõu- ja käsipumbad igasugustele kaevudele

KESKKÜTTE KATLAD, KÜTTEKEHAD (radiaatorid ja ribitorud), IGASUGUSED TORUD ja ÜHENDUSJAOD

LUSCHER & MATIESEN

CANGOC

TALLINN

F. Wachtmeister

Kaubamaja

Tel 50 S. Tartu m. 1

Soovitan võimalikult odavate hindadega omast suurest ladust:

Põllutöö- ja käsitööriistu ja masinaid. — Majaehitajatele ehitusmaterjali. — Kõiksugu majapidamise tarbeasju. — Raud-, tieras-, vask- ja — — pudukaupa — —

Kaupmeestele ostutingimused kõige kasulikumad

J. & P. PARIKAS

TALLINN, KUNINGA TÄN. 1

TELEFON 7-50

FOTO-ATELJEE KIRJASTUS

Tallinna Vastastikku Vastutavate Ametnikkude ühing.

Ühing on asutatud 1920. a.

TALLINNAS, S. KARJA TÄN. 18.

KÕNETRAAT 15-48.

Soovitab oma liikmete hulgast

ärijuhte, raamatupidajaid, laeka- ja laduhoidjaid, kaubareisijaid, j. n. e. ja vastutab nende kätte usaldatud varanduste eest.

Vastutuskapital seisab Tallinna börsikomitee valve all.

Makaroni- ja nuudlitehas

„MINERVA"

Tallinn, Telliskivi tänav nr. 5.

Kõnetraat 15-88 ja 4-05.

Nõudke „MINERVA"

makarone, nuudleid ja tärne

sest nad on oma väärtuse poolest üle kõige.

Näitustel kroonitud kõrgemate auhindadega

EESTI UNION

KINNITUS-AKTSIA-SELTS

Juhatus ja Peakontor

Eesti Laenu Pangas

Suur Karja nr. 18 v. Telef. 11-99

* *

Kinnitage oma varandus ja elu veel täna, homme on ehk hilja!

Selts töötab kõigil kinnitusaladel

Mõõdukad preemiad, kiire ja korralik kahjude tasumine

Aktsia-selts «Silva»

Merepuiestee 17 — TALLINN — Merepuiestee 17

Telefonid: Kontoris 9-29 ja 13-80. Kaupluses 18-09 ja 21-37. Metsaosakond 13-20 ja 21-39.
Telegrammide aadress: „SILVA—TALLINN"

Igasuguste põllutööriistade ja masinate jne. ladu ja müük.
Igasuguste ehitusmaterjalide, nagu: palkide, laudade, lubja, tsemendi, gipsi, katusepapi, katusepleki, igat sorti raua, raudtalade, naelte jne. ladu ja müük. Igasuguste metsamaterjalide ostmine, ümbertöötamine, müük ja eksport.
Igasuguste naftasaaduste ladu ja müük

„SHELL" bensiini ja õlide ainuesitus Eestis.

Ameerika „Firestone"
autokummide ladu ja müük.

Ameerika „Studebaker"
autode ainuesitus Eestis.

A.-S. Tallinna Laeva-Ühisus.

Laevaomanikud ja laevaagendid.

Peakontor:

Tallinn, Meripuiestee nr. 5.
Kõnetr. 9-52 ja 10-93.

Osakonnad:

Pärnus, Paldiskis ja Narvas
Telegr. aadr. peakontoril ja osakondadel: „Laevandus".

Kaupade ekspeditsioon.

(Joh. Pitka & Pojad)
Kõnetr aat 2-66.
Telegr. kodid: Scott's Code 10 th. Ed., Watkins 19 Of. A. B. C. 5 th. Ed.

Süteladu:

Laevatarbeasjade kauplus ja ladu:
Sadama tän. nr. 3. — Kõnetraat 5-39.

Laeva parandustöökojad:

Suur Batarei tän. nr. 18. Kõnetraat 10-80.

Kõrgeväärtuslikku, heamaitselisi

Kakao,
Schokolaadi,
Kompvekke,
Biskviiti

valmistab Eesti kõige vanem schokolaaditehas

A. Brandmann

Tallinnas
Tel. 15-94

Pirital
Tel. 40-54

Tehase saadused on näitustel kroonitud 1 auhindadega, mis tõendab nende headust kõige paremini

Nõudke igalpool!

EESTI KINNITUS-AKTSIA-SELTS

"POLARIS"

TOIMETAB KINNITUSI

tule, murdvarguse, maa- ja mereveo, raha-, väärtpaberite-, väärtsaadetuste-, klaasi-, kasko-

ÕNNETUSTE VASTU

Agendid igas linnas | Agendid igas linnas

JUHATUS asub TALLINNAS
Vana Viru 12. Tel. 14-41, 7-38

OSAKOND asub TARTUS
Lihaturg 7. Tel. 6-75

Telegrammide aadress: „POLARIS"

ÕITSITULED

EESTI AJAKIRJANIKKUDE ALBUM

KOGUTEOS VII

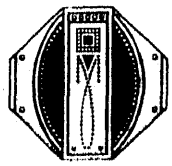

PB 121

EESTI AJAKIRJANIKKUDE LIIDU VÄLJAANNE NR. 7

Ühistegeline kinnitusselts „TALU"

Juhatus: Tallinn, Estonia p. 15 (Turu vastas). Tel. 17-56, 2-82.

Toimetab soodsamatel tingimustel

Elukinnitusi
tulekinhitusi
tööliste kollektiiv kinnitusi

Koduloomade kinnitusi
ja
rahekinnitusi

Õnnetus ei tule hõisates
Kindlustage „TALU's" — on Teile tulus!

Tallinn, Estonia puiest. 15
(turu vastas).

Asunikkude, Riigirentnikkude ja Talupidajate Põllumajandusliit

Lai tänav 39. **Tallinn.** **Telefon 5-32.**

Liidu väljaandel ilmuvad: rahvalik põllumajanduse kuukiri **„UUS TALU"** ühes lisadega **„LOOMAKASVATAJA"** ja **„ÜHISTÖÖ"**.

„VÄIKEPÕLLUMEHE KIRJAVARA" perioodiliselt eribroshüüridena ja **„VESTNIK SELSKOVO HOSJAISTVA"** venekeelne põllumajanduslik ajakiri.

Liidu juures asuvad:

Ehitustalitus, mis tegutseb üleriiklises ulatuses. Liidu keskkoha juures on **Ehitusbüroo**, kus valmistatakse suuremate talu- ja ühiskondlikkudele ehitustele plaane ja eelarveid vilunud arhitektide ja inseneride juhatusel.

Maamõõdu- ja maaparandusebürood toimetavad mõõdu- ja maaloodimistöid, valmistavad maaparandus - eelplaane j. n. e.

Juriidilises büroos võimaldatakse nõu ja juhatuse saamist Liidu liikmetele kui ka võõrastele.

Põllumajanduslik reisibüroo korraldab talupidajatele, põllumajandustegelastele ja organisatsioonidele sise- ja väljamaalisi põllumajanduslikke õppereise, juhib välismaalaste õppereise, sisemaal j. n. e.

H. Prants

Eesti ajakirjanduse noorusaegadelt

VI

Üleminek teisest arenemisjärgust kolmandasse

Eesti ajakirjanduse „kaksikwennad“: kaks „Postimeest“; ühe pikk ja teise lühike elu

Oleme seni jälginud („Sitsituledes“ 2—6) Eesti ajakirjanduse tärkamist ning ta aegapidist idutsemist ja arenemist kahel esimesel ajajärgul — ümmarguselt 90 aasta kestwusel. Nägime, et kõik selle aja jooksul alatud ettewõtted kandsid üldiselt alles katsetamise jume ning jäid ajutisteks mõõdaminewateks nähtusteks. Ainuke pikem iga oli Masingi lehel: 4 aastat; teised kõik kadusid juba ühe, hiljemalt paari aastaga. Nastani 1857 pidi Eesti läbi ajama korralise ajaleheta. Alles siis — 71 aastat tagasi — wõis tekkida elukõimeline ja enda otstarwet kohaselt täitew Eesti ajakirjandus — selle sõna õiges mõttes.

Heinrich Prants
70. sünnipäewa puhul

Põhjustest, miks see nii oli, oleme kuulnud eelmistes kirjutistes. Need olid niihästi sisemised kui wälimised. Meie rahwa waranduslik alus oli teoorjuse aegjärgulgi alles nõrk ja samuti ka kultuuriline tasapind madal, nii et ei suutnud kanda ajakirjanduse koda, waid wariseşid mulda wäärtuslikudki ajakirjad: Masingi ja Kreutzwaldi omad. Teiseks aga puudus õigel ajakirjandusel kõnesolewal ajal meil täiesti ta kohane elnõht. Sest „Wene riigi raudsel aegjärgul“, keiser Nikolai 1. walju alalhoidluse walitsuse all: a. 1825—1855, ei sallitud ringisuguşt rahwa ja seltskonna endatege wust, waid „kõik hea pidi tulema ülewalt.“ Ei antud ajalehe wäljaandmiseks lubagi, waewalt salliti sellenoolisi aseainelisi ettewõtteid. (Selleşt ligemalt „Sitsituledes“ 6.)

Kirjeldatud „kõwakäelise“ Wene riigi walitsuskorra lõpetas aga järsku a. 1853—1856 kestew „maailmasõda wäikses wäljaandes“ — Euroopa ida- ja läänewõimude wahel (ajaloos Krimmi sõja nime all tuntud). Selles wärises haledalt kokku Nikolai aegne karm süsteem ning trooniwahetuse tõttu a. 1855 tuli kätte kogu riigielus täieline murrang. Algas suuremõõduline „Aleksander 2. uuenduste aegjärk“, mis tuli kohe kasuks ka ajakirjandusele. See wõttis warmalt hoogu pealinnades, aga peagi tundus seda ka mujal, isegi piirimaadel. Wene riik ärkas pikast tarretusest elule.

Erksamaloomulised lätlased märkasid ajawoolu muutust warem ja nõutasid endale juba a. 1856 uuewaimulise ajalehe: „Mahjas Weesis“ („Kodu sõber“), senise wanema aja laadi kandwa „Latweschu Awises“ kõrwale, kes oli suutnud elutseda tasapisi ka Nikolai aegsel tagurluse maksmisel ning saanud 35-aastaseks. Aeglasemas Eestis ajuti asja juurde pisut hiljem. Siin seisis alles wärskelt meeles eelmiste ajalehtede lubapalwete äpardus. Aga otse Läti lehe asutamine andis Eestiski asjale uut õhutust. Saadeti lubapalwed Baltimaade kindralkubernerile, milles tähendati otsekohe asjaolu peale, et kui Läti talurahwale midagi on lubatud, seda ometi ka eestlastele, kes asuwad samades olutinginmustes, ei jõunuks keelata. Ega keelatud ka, sest kõrgemas kohas oli nüüd puhumas täitsa teine tuul, kui weel mõne aasta eest. Ootamata ruttu tuli seekord Eesti ajalehe wäljaandmise luba (tähendusrikkalt otse jõulukingiks) 23. detş. 1856. a. Ja pealegi ühtlasi kahele lehele, nii et Eesti ajakirjanduses sündişid — sõna tõsises mõttes — kaksikwennad:

„Perno Postimees“ ehk Näddalileht

ja

„Tallorahwa Postimees.“

Asjalugu waadates pealiskaudselt, tundub weidi wõõrastawalt, et Eestis ajaldati asjada korraga kahe

lehe wäljaandmisele, kuna jeniste nähtuste järele oli küsitaw, kas ühelgi on olemas tüllalt kindelpinda. Kuid tutwumedes lehtede j a a m i s l o o g a, saab asjalugu kõigiti arusaadawaks ja üsna loomulikuks. Kuna see nähtus õige wärwitalt tujutab kogu tolleaegset olukorda, wäärib ta küll üksikasjalist selgitust, millega wõiks seda jäädwustada, ja unustusse wajumise eest hoida.

Dokumentaalsed andmed asjakäigu kohta puuduwad küll, aga õnneks on J. W. J a a n s e n enda tegewusest selles asjas mõni aasta hiljem („Perno Postimehes" nr. 34, a. 1862) annud õige jumeka ja peenikese kirjeldusse, — küll mõistatusi, kõneldes aga ikka küllalt selgelt seks, et asja õiget olu tunda saada. Ta paneb mainitud kirjutises kõnelema enda isiku „Postimehe" juu läbi kellegi „jõbra Mihkliga" ja laseb tal pajatada:*) „Sa tundsid ju, Mihkel, mu wana kadunud kaksikwenda? Olime ühe isa lapsed ja saime ühel päewal nime alla. Issa meelest näis mu wend olewat tublim ja tüsedam minust ning sellepärast andis isa teda juba warakult wõõra ette, kus olid jõukamad leiwawanemad, nii et wõisid saata teda teele parema riidega ja kõhutäitega. Mina aga jäin isa ette ja pidin leppima selle piskuga, mis tal mulle oma täest pakkuda oli" jne.

Sellest mõistukõnest tõsist asjaolu wälja kooride, saame järgnewa kujutuse. Teatawasti oli Jannsen waremini saanud enda ajalehe-lubapalwetele kahel puhul eitawa wastuse. See oli teda ära kohutanud, nii et wäldki, muutunud oludes, ei usaldanud palwet korrata e n d a nimel. Pealegi arwas ta — wist õigusega — et tema wähese tähtsusega isik (algkooli õpetaja) lubaandjaile kõrgeile härrasteile tarwilisel ei imponeeri. Kolmandaks tuli tõsisel kaaluda, kuidas temasugune kehwa mees saab tarwilist raha kokku ajalehe wäljaandmise algkuludeks.

Nendel kaalutlustel arwas ta tarwilisels ettewõttesse kaasa tõmmata Pärnu trükikoja omanikku ja jealset Saksa lehe wäljaandjat B o r m i, soowides, et see saadaks e n d a nimel lubapalwe ja lehe toimetajaks esitaks Pärnu Eesti koguduse tolleaegse õpetaja W. S c h u l t z i (pärastine Tallinna piiskopp). Et asjalugu täpselt nõnda oli, tõendab Pärnu linnaarhiiwis leiduw selletohane kirjawahetus tindraltuberneriga, kes oli pärinud linnawalitsuselt ta „heatsarwamist" Bormi lubapalwe kohta, mis muidugi anti täiesti jaatawalt.

Jannseni nime ei m a i n i t a g i lubapalwes, kuid tahtlemata oli juba nii kokku räägitud, et Jannsen oleks päriselt toimetaja, Schultz ainult nimeliselt.

Seniste äparduste tõttu ei wõinud aga Jannsen nõudki lubasaamise peale tindel olla ning sellepärast tahtis ta korraga panna „taks rauda tulesse", et kui üks ei õnnesta, siis wast teine ikka. Nähtawalt samal ajal, kui ta kauples Pärnus Bormiga, astus ta läbirääkimisse sama asja pärast ka Tartu kirjastaja H. L a a k m a n n i g a. Nõiti asjaolusid targu kaaludes arwas Jannsen, õigili õigelt, et lehe wäljaandmine juuremas linnas, kesknaalises „tartuse pesas", Tartus, ainelisel on hoopis paremini kindlustatud, kui wäikses ja kõrwalises Pärnus. Peale selle oli Laakmannil tema „tullaga ja kirjadega" trükitud kaunis suure kogu eestikeelsete raamatute tõttu rahwa juures juba õige laialine tutwus ja hea nimi; tema ep oli warem ka „Mailma" wälja annud. Tal õnnestusi Laakmanni wõita ajalehe ajutamise nõusse, mille tagajärjeks oli, et ka Laakmann saatis selleks lubapalwe, omapoolt esitades toimetajaks Tartu Maarja kirikuõpetaja A. H. Willigeroodet; Jannsenist waigitt.

R. Tiituse joonistus

Ülesvõtted pildilehis.
Hiljuti sattus keegi noormees B. miinisadamas ujudes sügavasse kohta ja uppus abi puudumisel. Meie lehe fotograafil õnnestus, oma elu kaalu peale pannes, paadis ilgi sõuda ja uppumise momendist suurepärast ülesvõtet teha.

Et aga ikkagi Jannsen oli m õ l e m a ettewõtte juures a s j a h i n g e k s ja selletõttu wõis end nimetada mõlema lehe „isaks", tõendab mõlema „Postimehe" t o g u w ä l i n e o l u j a j u m e. Nähtawalt oli tema mõlema lehe eeskawa kokku seadnud ning muud tinginiised walmistanud, wististi ka n i m e d walinud ja pealkirjaga warustanud. Täitsa selge on see Pärnu lehe juures, sest nagu mõne aja eest A. Jürgenstein „Eesti Kirjanduses" selgitas, wõttis Jannsen „Perno Postimehe" wälimuse eeskujuks ühe Lõuna-Saksamaal ilmuwa rahwapärase lehe „Schwarzwälder Bote", mille lehega ta oli tutwunenud Wändra tohtri Bolzi kaudu. Kõik selle nimelehe atribuudid: pauna-kandew postimees, kirik, kena maastik jne. leiduwad ka

*) Esitame need wäljawõtted lihtsuse nõudel n ü ü d s e s kirjawiisis. Tsitaat mälu järele.

„Postimehe" tiitlipildiski: olid need ju omased meilegi. Küll on need aga omajagu eestipäraseks ümber tehtud.

Et „Perno Postimehe" nimi ja ka ta pale tuli terweni Jannsenilt, on nõnda kindel. „Tallorahwa Postimehe" juures on asi teisiti. Kahtlemata pani sellegi nime teise poole Jannsen; oli ju see nimetus ajalehele õieti kohane. (Enda lubapalwes a. 1850 oli ta küll arwanud lehe nimeks wõtta „Külaline".) Aga „Tallorahwa" sõna on küll Tartu isandatelt ligi pandud, kes seda oma mõttes lugejaskonnale kohaseks arwasid. Sest Jannsen oli juba siis wälja kaswanud endisest „tallorahwa" seisukohast. Ta hüüdis oma lugijaskonnale kohe alguses „armas Eesti rahwas", kuigi ta weel lehe nimes ei usaldanud seda ütlust tarwitusele wõtta. Aga küllap ta meeles mõlkus juba siis mõiste, mida ta hiljem „Eesti Postimehe" juures pani lehe peasse: „Maa- ja linnarahwale."

Samuti pole „Tallorahwa Postimehe" tiitlipilt Jannseni waate kohane (sellest teisal enam). Aga et üldkuju samast algallikast tuli kui „Perno Postimehe", seda näitawad täielt tema atribuudid. Tõenäilikult oli küll asi nii, et kuna „Perno Postimees" hakkas enne käima, siis Tartu lehe mehed ta tiitlipildi ka endale eeskujuks seadsid, kuid oma maitse kohaselt teisendasid.

Aga samasugune suur sarnadus, kui mõlema lehe nimes ja wälises jumes, oli olemas k o g u nende olemises — selge tõendus, et nad olid „ühe isa lapsed." Mõlemad ilmusid täitsa ühesuurusena: keskmine trükipoogen kaheksaks leheküljeks murtud, külg kaheweeruline. (Wahel tuli „P. Post." ka mõni paari leheküljeline „lissakirri"; „Tallorahwa" leht andis aga kahe numbri asemel, mis jõulu- ja lihawõttepühade ajal ära jäid — sest pühi pidasid mõlemad lehed kangesti — oma aastakäigule täielise sisuregistri).

Mõistagi oli ka h i n d mõlemal lehel ühesugune: „rubla hõbbedat" — nüüdse ajaga wõrreldes küll kaunis kallis, sest hõberublal oli siis õige kõwa hind (sellega saadi osta rukkiwaka wõi muud sellewäärilist). Aga wähemaga ei wõinud leht siis ka läbi saada, sest suurt lugejate arwu polnud loota, ning üksi nende waral pidi ta elama; k u u l u t u s t e allikat, mis praegu mõnele lehele annab tuluarwe suurema osa, polnud siis peatselt olemaski. Algusel olid lehed neist üsna lagedad. Samuti oli alles tundmata üksiknumbrite müük. — Kuid lehehinna kallidus oli lugejatele selletõttu kergem kanda, et p o s t i r a h a siis nõuti koguni wähe: kõigest 10 kopikat aastas, nii siis kümnendik lehehinnast. Sellejuures saadeti weel leht kätte kirjamoel — kinnises ümbrikus. (Alles hiljem kohustati lehte saatma l a h t i s e ristpaela all, kuna kardeti, et ümbrikus lähewad lehega ühes ka kirjad.)

Mis aga eriti tähelepandaw: mõlema lehe e e s k a w a ja sisukord oli üksteisega sarnane kui „muna munale."*) „Perno Postimehe" kinnitatud programm on lehe kontsessioonikirjast selgelt teada. See sisaldas: 1) Oma maa sõnumeid; 2) Wõõra maa sõnumeid; 3) Kiriku- ja kooliteateid; 4) Kirjeldusi misjonialalt; 5) Põllutöö- ja majanduselu asju; 6) Terwishoiu õpetusi; 7) Jutte ja jutukesi; 8) 8) Kuulutusi (lehes öeldi: „teadaandmised").

R. Tiituse joonistus

Professori kalapüük enk teooria ja praktika.
„Hm, mitte ühtegi kala, aga teooria järele oleks pidanud mul neid olema juba viis"

„Tallorahwa Postimehe" programmi kirjeldati lehe tellimiskutses pikemalt ja hästi üksikasjaliselt; üldiselt leidusid seal otse needsamad asjad, ka 8 punktis, mis eelpool mainitud. Ainult nende nimetused eestikeelsetena kannawad teist kuju. Selletõttu oli sisukord üldiselt järgnew: „Kõnned ommalt maalt", „Kõnned wõeralt maalt", „Kõnned ristikoggudussest", „Kõnned Jummala rigi laialilautamissest", „Põlloharrimissest", „Juttud ning laulud", „Kauba hinnad." Tegelikult oli sisujaotus ja eriosade järjekord kui ka pikkus kummalgi lehel küll suurelt lahkuminew.

Domineeriwaks on mõlema lehe kontsessioonikirjas maksew ülemuswõimu selleaegne juhtmõte, et eestikeelsetel ajalehtedel ei t a r w i t s e muust kõnelda, kui tuna mõnesuguseid teateid — küll õige laialiselt alalt, ning pakkuda „rahwakohast" õpetust ja juhatust tegelisel alal, selle kõrwal ka jutukesi ja muid sarnaseid „süüta" asju. Kõik muu oli „sest kurjast", millega rahwa meeli ei tohitud kõdistada. Mingisugusest lugijaskonna j u h t i m i s e s t ja arendamisest ühiskondlisel alal ei wõinud olla kõnet. J u h t k i r j a d — ajakirjanduse tänases

*) Kõigiti mõistetaw, sest olid ju mõlemad Jannseni peas walminud.

mõttes, — olid nõuda täitsa wõimatud. Sellel seisukohal püsiski wagune „Tallorahwa Postimees“ järjekindlalt. Terasem „Perno Postimees“ pani aga tähele ajawoolu ja hakkas — küll koguni ettewaatlikult ja targu — tooma pärastpoole ka juhtkirjataolisi asju, kuid ikkagi warjatult — sõnumite osakonnas.

Jannsen oli, nagu kuulsime, targu pannud „kaks rauda tulle“, mõeldes, et ühest ikka asja saab. Kui aga sai m õ l e m a s t, sattus mees omakohast dilemmasse. End pooleks jagada ta ju ei saanud; pidi walima embakumba lehe toimetuse, kuhu end kaubelda, ja teise kõrwale jätma. Eelkuuldud põhjustel oleks temal nii süda kui pea juhtinud T a r t u poole. Aga perekondlikud olud ei lubanud seda. Tal tuli arwestada asjaoluga, et ajalehe toimetamine sel ajal polnud mingi leiwateenistus. Lehe wäljaandjad ei usaldanud toimetajale kuigi suurt töötasu lubada; oli ju teadmata, kuidas leht „teenib.“ Palga suurus, mida Borm pakkus ja hiljem andis, on kindlalt teada: 250 rubla aastas kuni 1000 eksemplari juures; kui tellijate arw tõuseb üle tuhande, siis weel 10 protsenti tellimishinnast (10 kop. igalt tellijalt). Arwatawasti ei wõinud ka Laakmann palju enam pakkuda. Selle rahaga aga oli perekondlikul toimetajal wõimata läbi saada. Ta wõis lehe tööd teha ikka ainult kõrwalteenistusena, waheaegadel, lihtsas Eesti keeles: „sohitööna“; suurem tulu pidi tulema teisalt. Selleks tuluallikaks oli tal Pärnus käes linna algkooli õpetaja amet, kuna Tartus midagi sarnast teada polnud. Nendel kaalutlustel walis siis Jannsen endale „Perno Postimehe“ toimetuse ja jäi sinna. Ametlikuks wastutawaks toimetajaks asus aga lehe wäljaandja W. Borm. (Õp. Schultz jäi üsna kõrwale.)

Jannseni äraütlemisel wõttis Laakmann oma lehe tegewaks toimetajaks õp. Willigerode, kes juba lubapalwes seks oli esitatud, kuna wäljaandjaks ja nimeliselt wastutajaks oli Laakmann. Willigerodele ei teinud teadagi toimetustöö wähene tasu mingit muret; teda toitis ju hästi küll ta pastoriamet, mille kõrwal lehele sisu nõutada polnud raske. Sest talle tõotasid kaastööd anda mitukümmend ameti- ja mõttewenda, ka mõned mund akadeemilise haridusega isikud, kelle nimed hiljem uhkustundega lehes awaldati. — Tegelikult jäid küll suurem osa nendest „leiwawanematest“ — nagu neid leht ise nimetas — ainult nimekandjateks. Kaastööd tuli ainult wähestelt. Arusaadaw — olid nad ju enamasti kirjanduslikult wilumata.

Kuulsime, et mõlema lehe kontsessioon anti ü h t l a s i; nähtawasti olid mõlemad lubapalwed läinud umbes ühel ajal, nii siis tulid nad ka ühes otsustamisele. Kuna aga lubaandmine oli 1856. a. lõpupäewil, polnud muidugi kuidagi wõimalik seda teostada kohe aasta algusega, mida küll wast mõeldi. Aga terweks aastaks asja seisma jätta ei tahetud ka, ning nõuda otsustati nii Tartus kui Pärnus teha algust p o o l a a s t a l, juulikuul. Selles mõttes saadeti kewadel wälja nii Bormilt kui Laakmannilt tellimiskutseks erilised trükitud kuulutus- ehk teatelehed, milles öeldi, et „makeles hakkawad wälja tullema seitungid ehk awised“; les neid lugeda soowiwad, teatagu sellest „enda aulise kirrikuõppetaja jures.“ — Muid ajaleheagente sel ajal polnud. „Tallorahwa Postimees“ jäi esialgse tähtaja juurde ja ootas ära juulikuu alguse. Aga ta Pärnu kaim oli kärmem ja saatis wälja oma esimese numbri juba kuu aega warem, 5. juunil 1857, sellega pannes aluse

Eesti ajakirjanduse püsiwalt, katkestamatult ilmumisele.

Ruttamise põhjenduseks seletas leht ise, ta olewat mitmelt poolt kuulda saanud, et rahamaksjad ei läbewat ooda- ta Heina-Maarja päewani, waid igatsewat lehte aegsamalt kätte saama hakata. „Sellepärast teme siis nenda, et anname wälja Jaani- ja Heinakuul lehe igga kahhe näddala taggant, ja alles lõikusekuul haktame andma igga näddalas. Selwisil same enne otsa kätte“ jne. (Mõistagi oli selle kiirustuse põhjuseks ka tegelik wõte: lugejate kogumine e n n e wõistleja ilmumist.)

See iseendast üsna pisike asi oli aga omakohast tähelepandawaks sümptoomiks: ta awaldas tunduwalt seda agarust, hoolsust ja usinust, — üldiselt aga e d u k u s t, mis oli Jannseni lehele iseloomustawaks ning milles ta tunduwalt erines enda Tartu kaimust kohe algusest peale, ja mis edaspidi sai mõlemale ta saatuse määrajaks, andes kummagile o m a jume ja laadi. Nägime, et „kaksikwendade“ s a a m i s l u g u

R. Tiituse joonistus

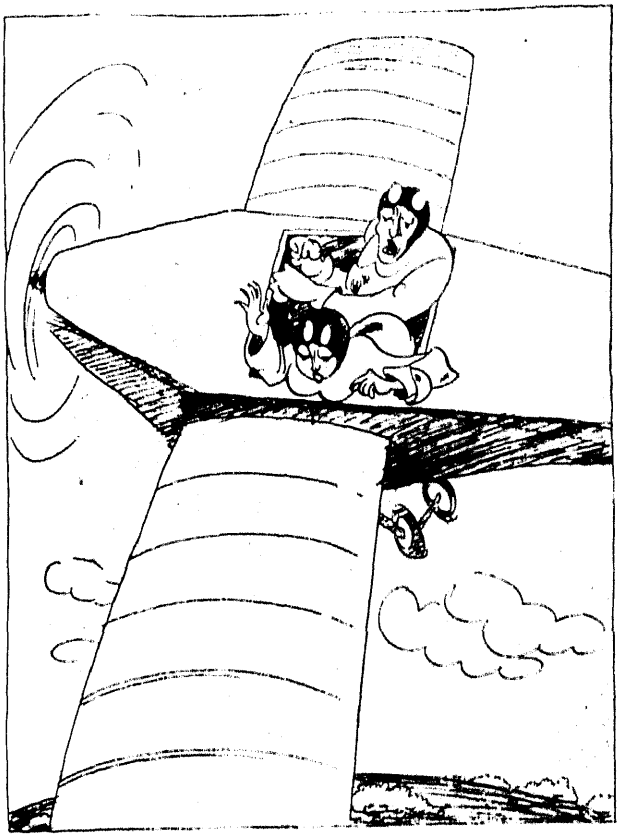

Meie aja naine.
„Jumal, meie kukume otse inimeste keskele, — aita otsida ruttu puudritoos“

oli imestatawalt ühtlane. Aga nende elukäik ja tegewuslaad läks juba algusest saadik õige suurelt lahku. Ja mis õieti silmapaistew: See kujunes täitsa teisiti, kui wälimiste asjaolude najal ennustada oleks wõidud. Kui „Postimeeste" käimahakkamisel keegi osaw ekspert oleks hakanud seadma prognoosi nende tulewikulootuste kohta, oleks ta tingimata ennustanud Tartu lehele õitswust ja kestwust, Pärnu lehele aga teisejärgulist elutsemist wõi üsna kiratsemist, wahest kadu. Sest esimesel olid ometi olemise elutingimused palju paremad, nagu ju eel mainitud. Esiti hoopis soodsam lewinemisala — „Emajõe kaldalt Narowajõe kaldani", nagu kuulutuses kiitwalt öeldi. Teiseks oli wäljaandjaks tugew ja kirjandusalal hästi kogenud Laakmanni kirjastusäri. Kolmandaks näis tal ka, kaimuga wõrreldes, suur waimline ülekaal olewat, kuna ta „pauna täitjateks" oli saadawal rida ülikooliharidusega mehi, enamasti kirikuõpetajad, kes wõisid olla samuti lehe mõjukateks soowitajateks ja lewitajateks, kuna siis kirikuõpetajate sõna koguduses maksis palju. Pärnu lehel olid kõik need tingimised tunduwalt halwemad. Ta ilmus maa ühes ääres, kõrwalises kohas, kus ülemaaliseks leheks saada polnud hästi wõimalik. Wäljaandja Borm oli Laakmannist kehwem ja äriasjus wähem wilunud. Ning ainsaks toimetusjõuks oli koolitööga koormatud isik, kellel polnud teatawal ühtki kaastöölist, waid seisis ihuüksi.

Aga „aeg andis arutuse" — koguni teisemoelise, kui ennustada oleks wõidud. „Perno Postimees" jäi esimeseks püsiwaks Eesti leheks. Ta on — pärast küll wähe muudetud, nimega: „Postimees" — läbi elanud üle 70 a. jooksul kõik aegade muutused, seistes ainult sõjaseaduse surwe ajal: 3. juulist a. 1907 (saatuslikult otse enda juubeliaastal) kuni 15. sept. a. 1908, kuid ka siis ilmudes teiste nimede all, nii et seda waheaegagi wõib kindlalt arwata enda olemisajaks. Tal on kogu Eesti elu arengus õieti tähelepandaw ase. Sellewastu ei suutnud ta Tartu kaim endale omandada mingit märgatawat seisukohta: ka ta eluiga jäi üsna lühikeseks, kestes kõigest 2½ aastat, ning kustudes ei jätnud ta enda tööst järele ühtki mõjuwat jälge ega tunduwat mälestust.

See asjalugu tundub wäliselt waadates üsna imeliselt, aga ta on kindel fakt; sisemiselt seisukorda hinnates ka kõigiti arusaadaw. Nagu paljudes muudes ilmaelu nähtustes, näeme siingi teostuwat juhtmõtet, et: waim on, kes endale keha ehitab. „Perno Postimehel" oli ta esimese toimetaja ajal — ning pärastpoole „Postimehel" üldiselt kogu ta kestwusel — tarbekohane waim, mis teda kandis, toitis ja tõstis. „Tallorahwa Postimehel" puudus ta. Ning see seletab kõik. „Perno Postimees" algas ja iseloomustas Eesti ajakirjanduse kolmanda arenemisjärgu, „Tallorahwa Postimees" aga kuulus kogu enda olemisega alles teise, ja kadus selle möödumisel.

Selle asjaloo ligemalt kirjeldamiseks pole siin enam mahti. Sündigu see teine kord.

R. Tiituse joonistus

Loomakaitse.
„Kas sul häbi pole, inimene, vaest loomakest niimoodi piinata!"

J. Mändmets

Korjus postmaantee ääres

I.

Vinnistu postmaanteel, Laagrimäe kuusiku kohal, peatus postvanker. Postipoiss Laur sõlmis katkirebenenud rihmu ja kirus Vinnistu jaamapidajat, sest kus oleks veel teine selletaoline inimene, kes saadaks postipoisi teele niisuguste riista-narudega.

Oli kevadine keskpäev. Tooningate õied olid löönud juba roostekarvalisteks ja õhus heljus rohkesti mahalangevaid helbeid. Kogu teeäärne soine maapind kollendas kullerkuppudest ja kraavis kasvavaist varsakapjadest.

Üle madala tiheda kuusiku heljus pehme lõunatuule hõng.

„Tunned, mis hais see on?“ küsis postvankris sõitja maksuvalitsuse revident Andresmann. „Just kui kange raisa hais.“

„Miks ma ei tunne,“ vastas kaassõitja. „Tuul toob eemalt. Küllap vedeleb kusagil talvest saati ja nüüd soojade ilmadega läinud mädanema raisk. Päris tülgastama ajab.“

Jõudes Niidumaa kõrtsi juure, hüppasid mõlemad sõitjad vankrilt maha.

„Mis teil seal Laagrimäe kuusikus on?“ küsis maksuvalitsuse revident kõrtsmikult. „Peatusime korraks Kivisilla kohal, käis kuusikust sant raipehais, tahtis otse hinge kinni matta.“

Jakob Mändmets

„Ei ole siin midagi sellest kõnealdud,“ vastas kõrtsmik. „Mis seal ikka võib olla. Küllap on mingi raisk. Nüüd on ju mitmendat päeva soojad ilmad.“

„Ega tea, kas ongi mingi lojuseraibe,“ arvas keegi kõrtsis olejaist. „Ehk on koguni Tammemäe Sander. Kadus teine talvel nagu kivi vette. Arvati, küllap läks väljamaale, aga ehk ei läinudki Eks, poisid, võiksime minna naljapärast vaatama.“

Salkkond noorimehi läks üle nõmme Laagrimäe kuusikusse.

Jõudes Kivisillale, oli selgesti tunda tuules tihnikust tulevat raipehaisu. Selle järele võis minna pimedast peast. Ja ega olnudki vaja minna kuigi kaugele. Läbipaistmatus tihnikus rippus kuuse otsas raiskasöövaist lindudest urmbseni purustatud korjus.

Ainult riiete järele võis tunda, et see oli Tammemäe Sander.

II.

Viieristi ja Vihuste külas oli vanaks kombeks, et vastlapäeval noormehed kokku tulid Niidumaa kõrtsi juure proovima laskeosavust. Peale laskmist kogusid noormehed ja tüdrukud Niidumäe kõrtsi, kus siis tantsiti koiduvalgeni. Osavam laskjaist ostis oma poolt korvi õlut.

Sel aastal oli vastlapäev 23. veebruaril. Selge, vaikne, aga külm ilm. Päeval avaldas päikene juba hangedele niivõrt mõju, et õine külm neile peale tõmbas kareda kooruka. Seda mööda lendasid vastlaliulaskjate kelgud noolekiirusega. Kiljatused kuuldusid mitmelt poolt.

Niidumaa kõrtsi taga lagedal nõmmeteel oli paarkümmend meest. Kõik ei olnud märkilaskjad, oli poisikesi, kellel polnud püssi, oli vanemaid, kelle silm hästi ei võtnud. Aga märgilaskmise juurest ei tahtnud keegi eemale jääda.

Juba kolmat aastat oli külas kõige osavam Tammemäe Sander. Ta laskis kuuekümne sammu pealt mööda teed viisrtud ketta puruks, mille läbimõõt oli 5 tolli, ja ülesvisatud veerandtoobilisest pudelist tulid alati killud alla.

Oli neid, kes toime said ühe poolega, aga mõlemad ei õnnestunud kunagi hästi.

„Eks näeme, kes tänavu esimeseks tuleb,“ kõnelesid poisid iseeneskis. „Sander on juba kolmat aastat esimene. Võib olla jääb tänavu niisama.“

„Ainult Koplimäe Rein oli aastat kakskümmend tagasi viis aastat esimene mees külas,“ teadis Sanglepa Pärtel. „Kui ta siis kuuendal aastal enam esimeseks ei tulnud, siis nuttis ta kogu nädala nagu nõder laps.“

„Võib olla, ehk ei tule Sander tänavu ka enam esimeseks.“

„Kuidas sa seda arvad? Kes see temast parem peaks olema? Sina või?“

„Miks siis just mina? Eks ole teisigi.“

„Kes siis?“

Mitu jäid uudishimuliselt vastust ootama.

„Kust mina tean. Eks näeme. Oodake!“

„Noh, hakkame peale,“ hüüdis Vahupere Kristjan, kes laskmisi korraldas. „Kes kõige enne? Sina, Antu Pärt? Roosa Jüri — sina viska ketast.“

Käis pauk. Tantsides lendas ketas mööda kõvaks tallatud teed.

Pauk ei tabanud.

„Kes nüüd? Kas sina, Sander?“

„Hea küll.“

Uhkel kõnnakul astus umbes 28-aastane kerge pruuni habemega, sõstrasilmadega, kitsa näoga noormees teekõrvale. Ta nägu ei avaldanud mingit ärevust, kindel ja ükskõikne oli ta vaade. Kui keegi talle hüüdis järele: „taba aga hästi!“ ei näinud ta seda hüüdu võtvatki arvesse, ainult kerge pilkav muige ta suu juures tunnistas, et temale ei maksa ometi nii hüüda. Et ta ka tänavu tuleb külas esimeseks, see on ometi kindel.

„Hopp!“

Ketas lendas, pauk käis. Ketas kargles edasi mööda siledat teed.

„Mis see on, Sander ei tabanud!“ hüüdsid mitu suud. „Kas tõesti Sander ei tabanud?“

„Visake uuesti!“ hüüdis Sander. „Ma ei kuulnud märguande hüüdu.“

„Mis ta nüüd kõneleb!“ öeldi salgast. „Ta ju laskis. Miks ta siis laskis? Tal pole õigust teist korda lasta.“

Sander kuulis seda ja ta tundis, kuidas käsi lõi kergesti värisema.

„Ükskõik,“ tähendas Kristjan. „Viska! Anname ka teistele õiguse kaks korda ketast lasta.“

„Hopp!“

Ketas lendas. Käis pauk. Ketas kargles edasi mööda siledaks sõidetud teed.

„Sander ei tabanud. Sander ei trehvanud märki!“ kuuldusid hüüded. „Ta ei jää tänavu enam esimeseks. Ei tea, kes peaks tulema? Näe, küll läks uhkesti, aga nüüd ei julge siiapoole vaadatagi.“

Sander seisis eemal, vaatles oma püssi. Küllap oli temalgi arusaamatu, miks ta ei tabanud karglevat ketast. Alati oli see tal olnud ju nii kerge. Poisid olid kobaras. Oli neid, kes tundsid Sanderi äpardusest rõõmu ja need ei saanud jätta avaldamata: „Ega ta ometi või jääda esimeseks kogu eluajaks.“

„Kes nüüd tuleb?“ küsis Kristjan.

„Mine sina, Tehve,“ hüüdsid mitmed ja lükkasid ette valkjate juustega, lõbusanäolise, tugeva kasvuga noormehe. „Näita, kuidas õieti lastakse. Näita, et sa tuled tänavu esimeseks.“

Sander vaatas. Ah, Tehve tahab tulla esimeseks. Aga temale polnud Tehve sellest sõnagi hinganud, et ta hoolega harjutab. Ometi olid nad sõbrad lapsestpeast. Kui tema ei tabanud, ega siis temagi taba. Oli ju Tehve olnud tema vastu alati järeleandlik.

„Hea küll,“ tähendas Tehve, võttis püssi ja astus teekõrvale lumme. Ta tegi isegi uued jäljed, ei astunud oma sõbra jälgedesse. Nad ei vaadanud teineteise pealegi, sest Sander tundis äkki, et see Tehve on tema vaenlane. See seal pole olnud eluilmas tema sõber. Ta on varitsenud aega, millal ta saaks teda alandada kogu valla ees!

Tehve hoidis oma püssi õige hooletult käel.

„Hopp!“

Ketas kargas veerlema.

Käis pauk. Ketas purunes keset kõva teed. Tükid kargasid lumme.

„Näe, kui andis, killud aina lendasid,“ hüüdsid mitmed. „Tehve ikka oskab lasta. Ega nii pole keegi ketast puruks lasknud. Kuule Tehve, lase pudel ka!“

„Kas tahad ka pudelit lasta?“ küsis Kristjan.

Ilma, et Tehve oleks vaadanudki Sanderi poole, kes ikka seisis eemal lumes, astus ta välja kõvale teele.

„Ükskõik,“ ütles ta. „Eks viska peale!“

„Hopp!“

Keereldes lendas pudel üles.

Käis pauk. Lumele kukkusid klaasikillud.

„Küll oled aga mees,“ hüüdsid mitmed, jookstes Tehve juure. Poisikesed, kellel veel püssi ei olnud ja kellel poleks rahagi jatkunud haavlite ja rohu ostmiseks, tulid Tehve ette ja pühkisid oma külmetanud ninasid, vaatasid temale otsa, silmis imestus.

„See mees oskab lasta,“ lausus Karu Juhan. „Eks ma ole isegi pudeleid lasknud, aga mine lase ta nüüd nii pihuks.“

„Ega aita midagi, sina Tehve pead täna meile ostma kaks korvi õlut.“

„Ega sellest saagi,“ hüüdis keegi eemalt, „kulub tubli pudel pommerantsigi kauba peale.“

„Hea küll, lõpetame enne ära,“ tähendas Kristjan. „Tahad, Sander, ka pudelit lasta?“

„Ei.“

„Mees ei julge,“ hüüdis keegi üsna poisike seljatagant. „Näe kui Tehve laskis sodiks.“

„Visake üles,“ ütles Sander. Ta hääl värises. Viha paistis ta pilgust.

„Ära mine,“ sosistas Lauri Kusti. „Läheb mööda, neil siis hea närida ja irvitada.“

„Viska juba!“

„Hopp!“

Käis pauk. Pudel kukkus tervelt külmetanud talvteele.

„Kurat sa jandad,“ ütles Kusti. „Lähme ära!“

„Küll on aga mees, ei saa ketast ega pudelit. Käsi vist ära magatud.“

„Kes nüüd tuleb?“ küsis Kristjan.

Astusid ette nooredmehed järjekorras: Ühel õnnestus tabada ketast, teisel pudelit. Oli ka paar neid, kes riivasid mõlemaid. Aga ketast ja pudelit puruks lasta — see ei läinud peale Tehve kellelgi korda.

Laskmise lõppedes hüüdis Kristjan:

„Tehve, sina oled kõige parem laskja. Sa pead ostma Niidumaal korvi õlut. Mis sa üle selle veel ostad, see on su oma asi.“

Ja meestesalk läks mööda siledat talveteed Niidumaa kõrtsi.

III.

Olid purjus juba poisikesedki olgugi, et neil omal ei olnud raha pudeliõlle või kortri peene-viina ostmiseks. Aga kui nad vaatasid suurte meeste lähedal, siis sirutas nii mõnigi neile klaasi ja ütles: „Noh, eks sinust kasva ka mees, säh, katsu ometi!“

Kibe viin tikkus kiskuma nägu krimpsu, aga kes seda nüüd tahtis näidata, see poleks ju mehele kohane.

Olgugi et oli ligemale poolöö aeg, sellegipärast polnud tantsijad paarid väsinud. Hoopis vastupidi: jõudu ja tuld tundsid poisid nüüd rohkemgi oma lihastes ja nad tõstsid tüdrukud keerutades põrandalt otse tuulde. Kuuldusid kiljatused. Kõrtsinaise poolt leti kohta pandud värvilisest paberist paelad ja teised ilustused kõikusid tantsijaist paarest tekitatud tuules.

„Kurat küll," kõneles Lepiku Priidu, „kes oleks seda nüüd uskunud, et Tehve võttis esimese koha. Ja mis pagan oli küll läinud selle Sanderi sisse? Ta ei saanud kummalegi külge."

„Nägin, kuidas ta käsi värises, kui teist korda tõstis püssi."

„Ah, sina nüüd seda nägid! Aga olgu mis on, hull see oli küll. Ja eks näe, kuidas Tehve kurss kohe tõusis. Tüdrukud teise ääres nagu ümber mesipuu koos."

„No, mis pagan see nüüd teie mure? Kas see pole ükskõik. Eks ostnud Tehve kaks korvi õlut ja kolm pudelit pommerantsi."

„Hea küll, hea küll, eks rääkida või ikkagi. Või arvate, et kardan. Ütlen seda Sanderile enesele suu sisse."

„Sind nüüd? Eks katsu."

R. Tiituse joonistus

Kardetav naabrus.
„Miks ei telli sa täna veini nagu alati, vaid limonaadi?"
„Ole tasa, kõrval lauas istub maksuinspektor"

Väheldase kasvuga Laane Kaarel läkski laua juure, kus Sander istus mõninga sõbraga.

„Mis sa tahad? Viina?" küsis Sanderi laua äärest Võhma Juulius. „Kas sul omal raha pole?"

Mitu poissi rühkisid laua ääre.

„Ma viinast ei hooligi," vastas Kaarel ja pühkis silmi. „Tahaksin niisama juttu ajada. Me räägisime seal: sul, Sander, niisugune nägu ees, just kui peaksime täna matuseid."

Sander heitis pilgu kõnelejale.

„Mis sa nüüd minu peale vaatad? Eks see pagana Tehve ikka ole küll. Põrutab aga sisse, sul läksid teised puha viltu."

Sanderi näo üle jooksis puna. Nähtavasti tuli tal näha vaeva ärevuse allasurumiseks.

„Mis see siis sinule korda läheb?"

„Mis ta nüüd läheb? Poisid ütlevad, ükspuha. Ka Tehve ostis hästi. Aga ma ütlen, ega sa ikka enam esimeseks pääse."

Laua ümber kogus rohkem poisse. Ka tüdrukuid tuli ligi. Kõikide nägudelt paistis mingisugune ootus. See andis Kaarlile julgust. Kas ei kuuldunud ta seljataga isegi sosistamisi?

„Ei, nii see on küll. Näe, Tehve lõhub õhtuse läbi tantsida, tüdrukud teise ümber. Ma usun, Illumäe Anna on täna õhtust peale oma purjedesse lasknud puhuda uue tuule."

Sander kargas üles. See ütelus puudutas väga valusasti. Tõepoolest oli nimetatud tüdruk tema vastu täna külm. Tehvele näis ta väga magusasti naeratavat.

„Kui veel ütled sõna — siis . . ."

„Ole, jäta nüüd!" surus keegi Sanderi seltsimeestest. Kohe selle järele pööris see Kaarli poole.

„Ütle, mis teil vaja?"

Kaarli seljataga kuuldi sosistamist.

„Midagi ei ole vaja. Niisama. Oh-oo, ei tohi siis kõneledagi? Noh — mis parunid siis teie endid õieti arvate olevat. Aga seda te' ei näe, et teid naerdakse. Vihuste poolt mehed ei saanud õieti täna ühtegi õiget pauku ja nüüd ise veel uhked. Me ütleme, oleks üsna häbi, kui laseksime oma poolt tüdrukud teiega tantsima."

Kaarli seljatagant kostis lai naer.

Sander ei suutnud ennast pidada. Ta kargas üle laua ja lõi Kaarlile rindu. Nõrga kehaehitusega mees langes seliti.

See hoop oli nagu antud hulgale. Kuuldusid hüüded, siunamised — olidki mehed koos. Keegi jooksis kõrtsikambri, kus istus Tehve oma seltsimeestega.

„Tulge! Vihuste poisid tapavad meie mehi!"

Tehve kargas oma seltsimeestega kõrtsi tuppa. Ega siin polnudki midagi mõelda. Ruttu sööstis ta hulka ja võimas rusikas külvas hoope.

Sander nägi teda. Äkitselt, ilma et ta oleks suutnud midagi mõelda, haaras ta käsi noa ja — üks liigutus, Tehve tuikus ja langes kogu raskusega põrandale.

Enne kui keegi suutis midagi mõelda, midagi ette võtta, jooksis Sander teiste vahelt läbi ja hooga kõrtsi uksest välja.

Värskes, karges talveõhus jäi ta seisatama. Ta katsus midagi tuletada meelde, aga pea oli umbne, mõtlemisvõime oli riisutud. Kõrtsi akendest paistsid punased tuled. Need tantsisid ta silme ees.

Äkitselt kisti uks lahti. Valgus välja mingit musta massi ja see kisendas: „Võtke ta kinni! Ta tappis Tehve!"

Aga nad ei näinud teda kohe. Sander jooksis piki kõrtsi seinaäärt, mis oli mustava hoone varjus. Maja otsas oli tee kolmeharuline. Ta jooksis seda mööda, mis viis Arumetsa veski poole.

IV.

Oli hele, kuuvalge öö. Sander jõudis metsa varju. Puude varjud ulatasid kaugele üle lume.

Mis see nüüd on, kas uni? Sander ei saanud aru, kus ta viibib. Kas ta ei ärka? Äkitselt nägi ta, et need ei olegi puude varjud, vaid inimesed, kes liiguvad üle lume tema poole. Nad otsivad kedagi, ega nad muidu ei vahi hoolega põõsastesse, suurte kivide taha, otsi läbi aia ääri.

Keda nad otsivad?

Äkitselt kuuldusid ta kõrvades hüüded: „Võtke ta kinni, ta tappis Tehve!" Nüüd põgenes ta teed mööda, aga ikka kuuldusid ta kannul tagaajajate sammud. Kas keegi ei haaranudki juba ta mütsist, või jäi see koguni tagaajaja kätte. Ei — see oli kaugeleulatav puuoks.

Ta seisatas. Süda peksis. Aga ikka oli tunne, nagu oleks midagi võõrast valatud peaajju, mis selle täitis.

Äkitselt nägi ta enese ees Tehve nägu. Ta nägi seda naeratavat, sõbralikku nägu.

Nüüd nägi ta, kuidas ta veel heitis viimased pilgud temale, lõi käega oma külje peale, kuhu kadus ta nuga pehmesse lihha.

Ta sai äkitselt aru, et on tapnud inimese, selle mehe, kellega ta oli tuttav ja hea sõber lapsest saadik.

Mispärast?

Kas sellepärast, et Tehve laskis temast paremini?

Ei, mitte sellepärast. Ta teadis siis küll, et ta meel oli selle üle põhjatu mõru, et ta pidas Tehvet oma vaenlaseks, aga ega temal ometi meeles olnud teda tappa. Ei sugugi. Ta ei läinud küll kogu õhtul sellesse lauda, kus istus Tehve, nad ei kõnelenud sõnagi, ta ei joonud ka seda õlut, mis ostis Tehve, aga ega tal kordagi tulnud mõttesse teda tappa. Seda ta küll mõtles, et ta tahab hästi harjutada ja tuleval aastal pandagu kolm märki. Eks näe, kes siis tuleb esimeseks. Ja ega tema siis ostmisel kitsi ole. Eks kogugu siis tüdrukud tema ümber, aga ega tema tee neist väljagi.

Aga kas tema siis tappis Tehve?

Jälle kuuldusid hääled: „Võtke ta kinni. Tema tappis Tehve."

Aga see on ometi eksitus.. Seda ta mäletas läbi une, et noormees kukkus põrandale, aga ega tema teda löönud noaga.

Ei, see on kõik ainult mingisugune võigas unenägu. Kas ta ei ole niivõrt purjus? Ega tema teagi, miks ta õieti kõrtsist ära jooksis.

Sander hakkas tagasi minema. Külmaga rudises lumi. See sünnitas nii kõva häält, nagu oleks katki murtud jämedaid peerge.

Ta jõudis metsast välja. Tuli vastu palet külm talvetuul. Rohkem kikivarbil kõndis ta, sest lume rudisemine oli hirmuäratavalt vali.

Paistsid kõrtsi roostekarva tantsivad aknad. Kuuldusid hääled. Uks käis kõvasti.

Ruttu jooksis ta üle lageda välja kõrtsi otsa, kus olid haopinud ja kus kattis maad laialt kõrtsi mustav vari.

Ta oleks kas sisse astunudki, nii julge oli ta. Kui aga uks jälle käis kõvasti, lõi ta enese haopinu varju.

Tuli välja mitu meest. Nad jäid varjusoleva kõrtsi seina ääre seisma. Oli ometi nii pime, et ei näinudki, mitu neid oli. Võib olla oli kolm, võib olla rohkem.

„Kes võis seda ometi hingest arvata," kõneles üks varjus olejaist, „et pidi juhtuma niisugune lugu. Kas pole kole, lööb noaga teisele otse südamesse. Ja mis vihavaenu neil pidi ometi olema!"

Varjud vaikisid.

„Küllap tuleb kordnik peagi. Läheks siit õige minema."

„Kuhu sa võid minna? Eks kõrtsmik öelnud, et peame kõik siia jääma. Aga ega see Sander mees pääse. Ühele lauad, teisele rauad."

„Võib olla põgeneb ära."

„Kuhu sa põgened? Küllap see antakse juba igale poole ette teada. Võetakse kinni igalt poolt."

„Ei tea, oli tal see mõte juba ennemalt?"

„Küllap oli, ega ta muidu siis nuga võtnud. Nägin oma silmaga, kui lõi Tehvele otse rindu."

„Kas kukkus kohe?"

„Hoobi pealt. Rein ütleb, et hüüdnud kord: „Sina, Sander, tapsid minu!"

„Kuule!"

„Kellad. Tuleb kordnik!"

„Lähme siis tuppa. Ega või nüüd eemale jääda ühti. Kes teab, mis hakkavad arvama."

Kõrtsi ees seisis hobune saaniga. Kurinad kõrisesid. Mees hiilis välja haopinu tagant, astus kõrtsi seina äärt mööda, aga kuuldes ukse paukumist, lõi püsti seina ääre nagu vaim. Viimaks jõudis ta ähmase aknani, kust vaatas sisse nagu varas. Keset tuba olid inimesed kobaras. Laua juures seisis kordnik ja märkis üles üksikute sõnu ja ütelusi. Meestekobara keskel oli tühi ruum ja seal lamas see, kes oli täna õhtul surmatud. Kõrval seisjad ei suutnud kõrvaldada oma pilke laibalt.

Nüüd tekkis meeste hulgas liikumine. Astuti ukse poole. Kas ei käinudki uks?

Sander jooksis tagasi. Kuuldusid hääled. Võib olla nähtigi teda. Nad ajavad taga, sest tuleb ometi kinni võtta mõrtsukas. Sander ei suutnud pidada teed. Ta jooksis otse üle välja lähema metsa poole. Kas see polnudki püssipauk? Nad lasevad temale järele just nagu jookseks metsa poole marutõbine koer. Lumi oli sügav. Kõva koorik murdus raginal. See hääl oli nii vali, et äratas unest küla koerad. Kas ei

kuuldunud hääled siit-sealt, igalt poolt, ülevalt, alt?

Sander jooksis metsa.

Sind tabatakse, pannakse raudu, sind saadetakse sunnitööle. Sa oled tapnud inimese. Ei ole sul ometi mingit õigust elamiseks inimeste hulgas.

Sander jäi seisma.

See on siis õige. Ma lõin talle noaga rindu. Miks ma lõin? Miks? Ta ei teadnud seda. Ega ta tahtnud. Ei. Aga nad ütlevad nüüd, et ta on kavatsenud Tehvet tappa. Oi, kuidas nüüd lõi üle pea meeleheitmine. Mis ta annaks, kui seda poleks juhtunud. Oma elu annaks. Nad olid ometi sõbrad lapsestpeast? Ja nüüd suri Tehve tema käe läbi. Aga ta ei tahtnud seda. Ei tahtnud, ei tahtnud.

Need sõnad kisendas Sander.

Ta rändas metsa all. Oli mitmel pool sügav lumi, mis ulatas niueteni. Puhus vinge tuul. Kui ta seisatas veidi aega, veeretas tuul tuherat lund jälgedele, nii et neid ei olnud enam nähagi.

Kui tabatakse, pannakse käed raudu. Pärast seisad kohtu ees. Ei leidu ometi kusagil inimest, kes suudaks nüüd uskuma panna, et sina ei tahtnud tappa. Oled ära põlatud kõigist, sest ei ole ometi kusagil nii jultunud südant, kes tapaks selle, kes on sõber.

Sander rändas, aga ega ta teadnud pidada teed, sest tal ei olnudki soovi kuhugi minna. Ei olnud tal ilmas kusagil paika, kuhu pöörda ja kõige hirmsam oli tal viibida ühes enesega. Uuesti tõusis ta silmi ette, ta kõrvadesse, kogu ta hingesse süüdistaja ja ta ei saanud selle eest kuhugile põgeneda. Ta ei tunnud ümbrust, kuhu oli eksinud, sest ta ei suutnud muud oma silme ees näha kui Tehve nägu. Ta kõrvad ei kuulnud enam puude kohinat, ainult Tehve hääl helises: „Sina tapad mind!“

Sander seisatas. Siin oli lagendik. Kas see polnudki idapoolne taevakaar, mis lõi valendama. Küllap ongi koit väljas. Aga kui läheb nii valgeks, et verstade taha paistab igaüks, kes liigub puhtal lumel, kui on valge, et kätte paistavad jäljed, kuhu lähed sa siis? Siis tulevad nad külast karjakaupa, aetakse välja terve vald, neil on kaasas püssid ja nöörid. Nad tulevad siduma inimesetapjat.

Sander tundis, kuidas ta keha lõi vabisema. Ta ei suutnud kinni pidada oma lõualuid. Üksteise vastu peksid hambad.

Keegi tuli üle lageda lume, aga ta jättis järele valgele lumele punase tire. See oligi Tehve, ja ta küljest tilkus veri.

„Ära tule, ära tule!“ kisendas Sander, aga ta ei suutnud selle eest põgeneda.

Aga ega tema üksi tulnud. Igalt poolt liikusid tema poole metsa äärest kujud. Nad sammusid läbi lume. Sirutasid ta poole käed. Käes olid neil püssid ja torude otstest käis välja suits.

Sander lõi käed üle pea.

„Ei, ma ei anna end teie kätte. Ma ei tahtnud seda teha, ei tahtnud. Kuulge!“

Aga varjud lähenesid.

Sander jooksis Laagrimäe kuusikusse, mis oli nii tihe, et sellest vaevalt läbi pääsis inimene.

Kui hommikul päikene tõusis, oli vinge tuul kinni veeretanud jäljed.

Igal pool oli tasane, neitsiliselt puhas lumeväli.

Hugo Raudsepp

Mälestisi „Voog I“ päivilt Tallinnas.

Ehkki 1905. a. revolutsioon lõpusihis äpardus, ta siiski oli värskendanud õhku, oli kergitanud poliitilise surve kaant, oli meil avardanud omakultuuri liikumise õigusi ja võimalusi. Ehitati teatrimaju, asutati emakeelseid koole. Vana Kirjameeste Seltsi rohtunud varemeil ärkas Eesti Kirjanduse Selts uuele elule, leides esimestel aastatel suurt osavõttu töös, tõmmates oma traditsioonilistele aasta-koosolekuile rohkearvulise ja elavahuvilise publiku. Selle kõrval hakkab Noor-Eesti elama oma parimaid ja loomisvärskimaid päevi. Ägedad kokkupõrked kahe sugupõlve vahel kunsti, moraali ja keele küsimustes, põnevusega jälitud laiadest kihtidest, ilmutavad rahva teadlikku kaasaelamist vaimlisele loomingule.

Kirjandus meie vaimuelu nähetes tõusis sedavõrt esimesrealiseks esemeks, et sellega püüti teotseda kaugeltki mitte ainult erialalistes asutistes. Ka hariduse-, karskuse- jne. seltsid hakkavad korraldama kõneõhtuid kirjanduslikkudel teemidel, referaate vastselt ilmunud teostest, arutatakse kirjanduses kilbile tõstetud ühiskondlikke ja kõlblisi küsimusi.

Ajakirjanikuna 1908—1911 Pärnu „Postimehe“ toimetuses tegeledes mäletan talvi, mil kirjandusõhtute pidamine oli armsamaid ja rahvalikumaid kokkutulemisi tolle aja noorema põlve ja koolinoorsoo ärksamaile ringidele. Eriti koduseks selles mõttes osutusid „Kodumaa“ toim. Jaan Tombi algatatud kirjandusõhtud karskusselts „Valguse“ ruumides, kus sõeluti ja vaieldi läbi Petersoni „Rahvavalgustaja“ ja „Elsa“, Tuglase esimesed novellid, Noor-Eesti järjekorralised albumid jne., millele järgnesid ruumikad kirjeldused ja järelkajad kohalikes lehtedes. Samuti mäletan end refereerimas Pärnus Kooliseltsi kirjandusõhtutel Tammsaare „Pikki samme“, „Noori hingi“, Metsanurga „Isamaa õilmeid“ jne.

Neist õhtutest erilise innuga võttis osa koolinoorsugu, ning siit peale ongi mul siginenud esimene tutvus mitmete pärastiste kirjanikkude ja tegelastega, nagu J. Semper, J. Vares-Barbarus, J. Uluots j. t., kes õppisid kohaliku gümnaasiumi viimastes klassides. Koolinoorsool olid muidugi veel oma eriringid ja kooskäimised, tolleaja oludes paratamatult „põranda all“.

1911. a. sügisel Tallinna asudes leidsin eest sama põnevat ja teorõõmsat kaasaelamist kirjanduslikele nähistele. Tallinna Rahvahariduse Seltsist oli oma erivõsu ajanud niinimetatud Kirjanduse Haruselts, kes vastavalt oma ülesannetele korraldas iganädalisi kirjandusõhtuid, aastakoosolekuid, ülevaadetega värskest loomingust, ja jagas ka auhindu paremaile toodetele.

Tallinna Kirjanduseseltsi traditsioonilised õhtud karskusselts „Valvaja“ ruumides said meeldivaks kohtamiskohaks kirjandushuvilistele inimestele. Ja neid oli tookord palju ja igalt kutsealalt. Nende õhtute alalistest tegelastest, referentidest, vaidlejatest, osavõtjatest mäletan Juhan Luigat, Mait Metsanurka, J. Mändmetsa, K. Kotsarit, Jüri Vilmsi, J. V. Veskit, Ed. Virgot, K. Pustat, M. Sillaotsa, M. Underit, P. Olakit, K. Rumorit, A. Palvadret, T. Sanderit, Ed. Laamani, K. Kornelit jne.

Oli veel üks asjaolu, mis kitsamas ringis inimesi koondas ja ühisettevõtteid kergendas. Tuntud raamatukaupmehele ja leheväljaandjale Aug. Buschile ehitas arhitekt K. Burman Suure-Tatari tänavale suure moodsa kuuekordse maja keskküttega. Selle maja kõige taevapoolsem kord sattus täielikult kirjanduse- ja kunstirahva kätte. Üks osa sellest oli ehitatud ateljeeks, kuhu asusid kunstnikud A. Jansen ja K. Burman, hiljem Hans Laipman. Kuuenda korra teine osa pakkus rea väiketube koridoriga, selle poole meie, „Päevalehe“ tolleaegsed ajakirjanikud, üürisime oma „ühismajapidamisele“, kuhu kuulusid K. Ast-Rumor abikaasaga, Tõnis Sander vennaga, H. Raudsepp (ilma lisandusteta) ja Ed. Virgo ühes „Maa“ kirjastuse laoga ja hiljem „Tallinna Kaja“ toimetusega. „Kommuuna“ lõhki minnes ja mõningate liigete lahkudes siia kolis veel J. Mändmetsa perekond. Elasid siin mõni aeg, nagu mäletan, ka P. Aren ja O. Krusten. Nii puhusid Buschi maja katusekorral üsna boheemlikud tuuled, muidugi kaine maailmasõjaeelse sordiini all, ning meie „klubi“ külastati teiste leheneegrite ja kirjanikkude poolt sageli.

Kuna Kirjanduse Haruselts oli saanud loomulikuks keskuseks kirjandushuvilistele ringidele ja õhtud „Valvajas“ olid üksteisele lähendanud teotahtlikke inimesi, siis lõpuks ei võinud ka üleskerkimata jääda mõte — rajada miski perioodiline väljaanne, kus kirjandusinimesed — kirjanikud ja ajakirjanikud — võiksid ilmutada oma värsket loomingut, novelle, luuletusi, kirjutisi, mida ajaleht ja selle tavaline kirjanduselisa küllalt kohased ei olnud põlistama. See mõte 1912. a. paiku tõusis tegelikult päevakorrale ja ta teostati kiires korras. 1913. a. jõuluks, s. o. 15 aastat tagasi, ilmub „Teaduse“ kirjastusel (Ed. Hubeli, H. Raudsepa ja J. V. Veski toimetusel) kirjanduslik album „Voog I“, Eestimaa Rahvahariduse Seltsi Kirjanduse Seltsi toimetused nr. 15.

Lastes enese silme eest mööda kõndida noor-eestlaste kujusid, märkad üllatusega: mis omaette inimesed üksikult! Mis on ühist Tuglasel Oksaga? Mis on tegu Tammsaarel Lindega, mis sugulust on isegi landsmannidel- saarlastel, nagu Grünthal-Ridalal ja Aavik-Randverel? Kui keegi võõras, kes ei tunne meie ajalugu, süveneks neisse üksikuisse inimkaraktereisse, siis ta kuidagi ei satuks ideele, et need on — korporandid, et need inimesed on kujundanud tiheda rühma ühiste veendumuste, unistuste ja põlgustega. Ja ometi see sündis, nad kujundasid parimate tagajärgedega sellise rühma.

Millisel nõiaväel, misukese kitiga? Ei midagi müstilist, jatkus, et oldi ühevanused inimesed. Olid sündinud ja kasvanud üheaegselt, pea samades tingimustes. Astusid ellu ühe närvilise kümmingu ja kiirema elutempo kisutuna, ajal, mil vana jõudsasti laguneb ja tung uue järele pingul, ja kes neil soodustustel erilise teravusega endid tundsid uue sugupõlvena, kellelt oodetakse uut sõna. See põlv oli juba koolipingil ärganud ja harjunud ringides teotsema, ühiselt tundma, liikuma ja liituma. See erisugupõlve sotsiaalne instinkt tegi noortest veendunud solidaarse organismi ja kittis kokku inimesi, kes üksikult olid fanaatilised individualistid, sooritasid enesega omapäratsemise orgiaid, surmapõlgavalt arendasid enese isiklikke egoisme.

Ei mingeid sellelaadilisi eeldisi Tallinnas „Voog I" rajamisel. Katse oli kohalik sündmus, „Voog" oli esijoones „maaalaline koondis". Inimesed erisugusest east ja erilise minevikuga. Kui mitte alati aastatelt, siis kuidagi laadilt vanemat tüüpi, kes ei olnud harjunud rivis sammuma, kes elasid oma ette vagusat elu, kinnised, umbusklikud. Ja kes loomingu kõrval suuremat huvi ei tundnud kirjanduse poliitikale.

Mäletan üsna segaste tunnetega neid „Voog I" rakendamiskoosolekuid Buschi maja katusekorral. Kavatsetud albumi sünnitamine ei olnudki nii kerge, nagu esialgu arvati. Juba albumi nime pärast vaieldi mitmed koosolekud läbi. Ja see, millel peatuti, oli äärmiselt ebapraktiline tarvitamiseks ega vastanud hiljem ka sisule. Ei olnud selles albumis hoogu ega voogu, vaid oli üsna vaikne, iseloomutu vesi, väikeste juhuslikkude virvendustega. Virgo poolt soovitatud „Maa" oleks kindlasti õnnelikum olnud. Kahjuks osa kirjanikke oli „Maa" kirjastusega pisut vastamisi seisukorris ning leidis tarvilikuks „puhast joont" pidada kirjastuse ja rühma vahel.

Ideelist selgus neil nõupidamistel ka üsna vähe: kuipalju mehi, niipalju arvamisi. Kaudselt jõuti vahest seesugusele seisukorra hinnangule, et on tarvis mingit vastukaalu luua Noor-Eesti rühmale, kes organiseerituna kippus varjutama üksikult töötavaid kaasaegseid kirjanikke. Ja kuna Noor-Eesti sümpaatiad kuulusid romantismile, pidi Tallinna rühm peamiselt viljelma realistlikke traditsioone. Resolutsioone siiski ei tehtud, ideelised küsimused jäidki lahtiseks ja albumi ilme selgus alles sissetulnud käsikirjadest.

Rühm koostus peamiselt Tallinna kutselistest ajakirjanikkudest, kes oma igapäevase leivatööga kõvasti koormatud. Tallinna ajalehed, värsketest osaühisustest kantud, elasid parajasti suuri tõusupäevi ja nõudsid oma toimetusliikmeilt mitte enam sisutäitmist, vaid üsna kvalifitseerituid kirjutisi. Suled, mis uue albumi ümber koondati, ei olnud sugugi nii värsked ja puhanud, pealegi et paljudelt olid parajasti ilmunud pikemad teosed ja kogud. Kaastöö, mis mõne nädala jooksul kokku tuli, ei olnud suur, ei ka kaalult raske.

Käsikirjade läbivaatamiseks ja hindamiseks valiti tervelt kolm toimetajat, tegelikult toimetas kogu Buschi maja katusealune „kommuuna" kaasa. Tulid ilmsiks vastastikused antipaatiad, lahkarvamised, tarvitati isegi keeluõigust: kui tema asi sisse tuleb, siis mina oma võtan tagasi! Lisaks tulid hõõrumised rühma ja kirjastuse vahel. Ed. Virgo oli „Maa" kirjastuse direktorina väga agar ja osav mees, firma oli kuulus ja soliid ning „Voog I" kirjastamine „Maa" poolt kõigiti tulus ning soovitav. Virgo, kes seda kirjanduslikku liikumist algul väga õhutas ning püüdis rühma lähemalt „Maa" tiiva alla koguda, näis hiljem haavatud, et temas mitte rühma vaimlist juhti, vaid ainult kirjastajat koheldi, ning püüdis siis omakord sõeluda käsikirju neilt kirjanikelt, kes rühma ja kirjastuse vahel „puhast joont" nõudsid. Selle kodusõja tagajärjel loobuti „Maa" kirjastusest ja albumi käsikiri müütati „Teadusele", kes reahonoraari maksis igale autorile eraldi.

Kõik need sisemised lahkhelid, intriigid ja osaliste „kokkuvenitamised" olid väga tülikad ja väsitavad, ning mul on jäänud „Voog I" toimetamisest üsna ebameeldivad mälestused.

Teadliku kunstivoolu mõju on „Voog I" juhuslikus sisus üsna vähe märgata. Realismi taotlemisest ei tulnud suuremat välja. „Voog I" poeedid J. Kärner ja Tõnis Sander elasid alles oma nooruse esimest romantikat, nende luule oli ebamäärane ja sentimentaalne. Rohkem meelteelu ilmutas Marie Under, kelle tolleaegsed sonetid juba viitasid Siuru päevade suurtele põlemistele. Rumor elas parajasti oma „Lumiste kõrguste" päevi. Metsanurk ja Sillaots näisid väsinud olevat oma „Orjade" ja „Anna Holmi" ajakriitikast. Ei, Tallinnas 1913. a. ei olnud „Voog I" ilmumise ümber ei suuremat võimutahet kirjanduslikuks poliitikaks, ei ka värskeid, väljapurskavaid instinkte.

Hiljem, võib olla, „Voog" oleks omandanud kindlama ilme, leidis ju Noor-Eestigi alles kolmandama albumiga enese õige suuna.

Kuid puhkes lahti maailmasõda, paiskas tegelased laiali, surus vaimuelu mitmeks aastaks kaane alla.

Ja esimene „Voog" jäi ka — viimaseks.

Friedebert Tuglas

Tuulises Oraanis

Märkmeid Afrika-reisilt

Usun, et ka Oraanis võib olla tuulevaikseid kevadpäevi, mahedaid suviõhtuid ja täheselgeid sügisöid. Usun, et siingi võib meri sinada siidina, majad valendada vastu põuataevast ja pidudes rõkata inimrõõm.

Kuid mina mäletan seda linna ikkagi ainult tuulte tallermaana, silmipimestava tolmutuisuna ja rannavee raugematu raginana. Oraan — orkaan! Oraan — hall majade mass kihutavate pilvede all! Oraan — külm inimkodu vahutava Vahemere veeres!

Sest ainult sellisena olen teda näinud ja tunnud Ning ainult sellisena võin teda veelgi näha ja tunda. Kõik muu on paljas kujutelm, mil pole sidet isikliku kogemusega.

Sel juhuslikul valgustusel näib mulle isegi Oraani ajalugu rahutu-tuulisena. Saabudes sisemaalt üllatavad siin sootu teised traditsioonid. Ei, see linn nagu polekski enam kuumkuivas Afrikas. On teised siin inimesed ja ehitised, teised mineviku pärimused. Põhja tuulispea keerutab siin rahvusvahelist tolmu mööda euroopaliku linna sirgeid tänavaid!

Friedebert Tuglas

Tõsi, tuhande aasta eest rajasid sellegi linna küll muhameedlased. Kuid omapärasel viisil saabusid need prohveti pojad Euroopast. Need olid nimelt Hispaania maurid, juba küllaltki segunenud tõug. Ja siis valitsesid linna terveni kakssada aastat (1509—1708) juba hispaanlased-kristlased. Kadusid mošeed ja alcazarid, andes aset katedraalidele ning gooti-lossidele. Siis veel üks sajand risti ja poolkuu võitlust, kuni maavärisemine linnale peaaegu lõpu tegi. Ning viimaks võtsid prantslased ta üle, et arendada teda saja aasta jooksul suurlinnaks.

Lõplikult ainult geograafiliselt Afrika linn. Prantsuse okupatsiooni alul oli siin ainult 3.800 elanikku, neist 2.800 juuti, 750 eurooplast ja ainult 250 araablast. Ja praegu on 150-tuhandelisest elanikkude arvust üle 85-tuhande prantslased, 40 tuhat muud eurooplast ning ainult 25 tuhat araablast.

Rahvuste ja kultuuride tuulispead on puhunud sel mägisel rannikul ja puhuvad praegugi. Maru peksab räsitud palmilehti vastu undavaid telegraafitraate. Kõle tuul lükkab mööda tänavaid pintsakuis eurooplasi ja burnustes araablasi. Ning taevas kihutavad pilved varjutavad nad kõik ühteviisi hallideks.

Püüan näha ses möllus, mis näha võimalik. Ja leiangi mõned vaiksemad oaasid sel maru tallermaal.

Kesk linna on Villa Nessleri muuseum ja selles Bruegheli, Latouche'i, Rochegrosse'i ja Koerneri maalid ning Zuloaga portselanid... Kõik see pole paha, kuid selle nägemiseks poleks tarvis tulla Afrika. Ja jälle lükkab tuul mind mööda tänavaid.

Kusagil vanalinnas kõledad müürkäigud ja trepistikud. Pea kohal muistne hispaania väravr: bareljeefvapid lõukoerte ja kroonidega nagu kusagil Burgoses või Toledos. Huu! tuul tõmbab käikudes undavalt kui korstnas!

Siis üleval mäeveerul Djama El Pascha — paaša mošee. Ehitet alles XVIII sajandi lõpul, hispaanlaste võimu langemise mälestuseks. Ja ehituskapitalid saadud vangi langenud kristlaste müümisest. Nii siis ometi midagi tõsi-afrikalist!

Avaneb kaunis parkettkivist õu palmide ja apelsiinipuudega. Ühes nurgas suliseb sale purskkaev marmorpaviljonis. Mošee kuppel tõuseb sees võrratu harmooniliselt. Selle all istuvad habemikud mehed liikumatult mattidel.

Kuid seegi tõsi-afrikaline oaas on aralt endasse tõmbunud. Templivaht räägib tagasihoidlikult, nagu vabandades oma ülesannet. Ja palvetavad habemikud ei heida minusse ainustki vihast pilku, nagu harilikult. Ei, nad ei mõtlekski mu hinna eest mošeesse mõnd uut portselantahvlit muretseda, kuigi võim oleks nende käes.

Ja siis tunnen ma jalgadel külma ning tõmban juba palvesaali matil istudes kingad jalga. Vaht seisab häbelikult naeratades juures. Pühaduse teotus — tõsi küll, kuid küllap tasutakse see suurema jootrahaga!

Ning mošee väraval haarab mind maru uuesti oma hõlma. Ta lükkab mind mööda suurepärast Letangi promenaadi, ümber muistse hispaanlaste kindluse. Ühelpool mustad hiiglamüürid, teisal äkiline mäerinnak tuules rabelevate puudega, all valgeharjaline määratsev meri.

Aegajalt avanevad väljavaated Oraani ümbruse vägev-afrikalisele maastikule. See seal on Mourdjadjo mägi Püha Risti kindluse ja Neitsi Maarja kabeliga, see seal Nõela neem ning Lõukoerte mäestik. Kuid kõike seda ei saa ma lähemalt vaadelda. Ainult edasi, edasi, — muidu viskab maru mind alla kuristikku!

Ja nii jääbki mulle siit selgema pildina meelde ainult müüri ääres magav neeger. Ta on enese üle peakaela mantlisse mässinud, üksi ta asfaltmustad sääred on paljad. Nii lamab ta liikumatult kuristiku äärel. Kuidas püsib ta siin, kuidas ei veereta maru teda alla?

Pean arvama teda samaks meheks, keda nägin mõni nädal tagasi Biskra oaasis. Siis neelas ta õhtu jooksul vähemalt saja frangi eest vaskraha alla. Ja kapitalidega inimest ei tõsta tuul juba nii kergesti õhku.

Mina aga rändan ikka ühest tänavast teise. Olen juba täiesti tuule ori. Kui pööran raekoja platsile, tahab marukeerd mind selili lüüa. Vaevalt saan veel oma tahtmist mööda asfaldile heita, siis lendab tuulispea must üle. Ümber aga rabelevad pidet otsivad inimkogud ja lendab midagi lopendades.

Siis saabub õhtu hämarus. Kohvikute riideräästad plagisevad, aknaluugid pauguvad. Suurlinna ragin kaob looduse algmüha sekka. Kõrvad huugavad.

Seisatun ühes tuulevarjulisemas põiktänavas. Vastu on seitsmekordne euroopalik ehitis, ühetooniline ja igav kui kasarm. Aknad-uksed on kinni, kõik näib kui surnud.

Kuid siis peatuvad äkki mu silmad maja kolmanda korra kohal mingil liikuval punktil. Akna all on kitsas metallpalkon ja selle võrestiku kohal askeldab mingi hall olevus. See on väike ahv.

Ta hoiab kord esimeste, kord tagumiste kätega aknaraamidest kinni ja liigub rahutult üle ruutude edasi-tagasi. Ta koputab sõrmega vastu klaase, ootab, varjutab siis silmi kätega, paneb palge otse vastu akent, vahib sisse, raputab siis pead ja algab uuesti. Tuul sasib ta halli karva, pööritab seda kui linavälja.

Vaene loom, — sääl ruutude taga on ta kodu. Ta on lahtisest aknast välja tulnud ja palkonil mänginud. Kuid siis on tuul akna kinni löönud või inimene selle sulgenud, märkamata ahvi väljasolu.

Ja nüüd on saabunud hämar ning kõle õhtu. Huu, kuidas tuhiseb tuul! Kuidas tõmbab külm läbi! Kuhu on kadunud seegi tuhm valgusallikas, mis kumas päeval pilvises taevas?

Ja ahv muutub ikka närvilikumaks. Ikka suurema ahastusega rabeleb ta ruutude taga. Ta koputab, ta piilub, ta ringutab käsi. Kas siis tõesti keegi ei kuule? Kas on nad seal sees magama jäänud või surnud? Ja jätnud tema siia külma öö ning pilkase pimeda kätte?!

Haledaid mõtteid huljutab see pilt... Kuidagi on minugi taga aknad kinni löödud, mindki on jäetud tuulise pimeduse kätte... Kuhu minna, kuhu minna ses külmas, võõras linnas?..

*

Mõne aja pärast virgub aga jällegi mu enesekaitse instinkt. Ei, ei, sest melankooliast peab pääsema! See on jälle üks neist tujulangusist, mis tingit üksindusest ja väsimusest. Varju selle spleeni õõtsuva tuule eest!

Mis on siis lahti ses linnas, millega võiks täita seda igavat õhtut? Muidugi, Oraan on seks liig euroopalik linn, et võiksid siin küsimusse tulla araablaste lõbud. Nii siis, milline prantslaste kontsert, teatrietendus või isegi kino?

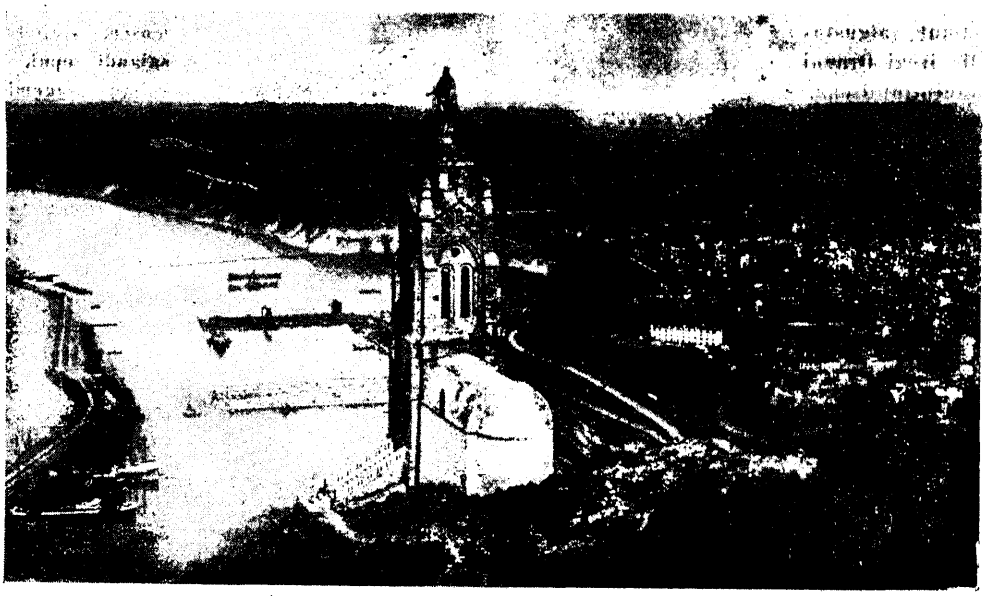

Oraani üldvaade

Ostan armetult tuulega heitlevast kioskist esimese juhusliku ajalehe ja astun esimesse ettejuhtuvasse kohviku. Kuid imelikul kombel puuduvad ses lehes pea täielikult kuulutused, selle vastu on aga muu tekst enam kui huvitav.

See on väike nädalaleht „L'Union Oranaise", asutet 1896. a. Samuel ja Mardochée Chalomi poolt. Nii siis kohalikkude juutide häälekandja. Kuid käesolev nummer on veidral viisil pühendet just ühe juudi karjääri paljastamisele.

Ma ei teadnud, et viimasel ajal on Oraani linnapeaks olnud härra doktor Molle, ja arvatavasti ei tea seda ka lugeja. Nii siis, Oraani linnapeaks on doktor Molle. Kuid ühtlasi on ta ka kohalikkude antisemiitide, hurraapatriootide ja ultrakatoliiklaste ninamees. Viimaste abil ongi ta teinud oma karjääri linnapea kohale. Kuid praegu on päevakorral parlamendi valimised, ja miks ei peaks ka linnapea kasutama oma populaarsust. Valimiskihutus on keemispunktil, dr. Molle teotseb, närused juudid ja Prantsusmaa vaenla-

sed — vabameelsed saavad kuulda, mis on nad väärt! Ning triumfeerivale Afrika linnapeale paistavad juba Bourbonide palee müürid üle Vahemere nii ligidastena. Veel viimne pinge — ja võit on täielik!

Kuid just sel silmapilgul ilmub „L'Union Oranaise'i" kõhetu nädalanumbrike juhtkirjaga, millel kurja ennustav pealkiri: „Juudivastane Schmoll, nimetet Molle'iks, on Čehhoslovaakia juut"!

Ja siis järgneb paljastus paljastuse järele. Omad mehed on jälginud oma mehe perekonnalugu kuni algallikani, kuni Määri Znaimi ghettoni. Kes võikski seda paremini teada, kui nemad ise! Ja nii kuuleme, et Schmollide suguvõsa on saabunud Põhja-Afrikasse kahe nime all: Chemouyelid ja Molle'id. Kuna esimesed on asunud sinna juutidena, siis on viimased enne sinna jõudmist peitnud juba kõik oma päritolu tunnused. Nende viimaste rännak on olnud keeruline. Üks osa neist on läinud Türgi-, teine Saksamaale. Viimased on kannud juba Moll'i nime, mis Elsassis on muutunud Molle'iks. Ja sealt ongi nad siis levinud mitmesse paika Prantsusmaale, kuni nende viimne võsu kroonib nüüd Oraani linnavalitsust, kuhu ta on pääsenud just juudivastaste abil.

See alles on paljastus! Ja kogu „L'Union Oranaise'i" nummer on pühendet ainult Molle'i küsimusele. Kõik väiksemadki uudised ja märkused puudutavad ainult teda. Ning linnapead ei kutsuta siitpeale enam teisiti kui „Schmoll, nimetet Molle'iks." Jah, teda kutsutakse koguni „Rabbi Schmolliks"! Omapoolt teatavad juudid, et neil pole ju õieti midagi selle vastu, et Oraani linnapeaks on juut. Nad soovivad ainult, et see juut juudivaenlust ei jutlustaks.

Ja kõige lisaks, ärgu arvatagu, et Molle ise ei tea oma tõelist päritolu. Ei, ta on sellega veel otsekoheses ühenduses. Ta oskab veel juudi keeltki ja oma juudivastase kihutustöö jaoks on ta ise tõlkinud „Talmudi." Jah, koguni oma karjääri Oraanis on ta alanud oma kaasvendade abil. Molle'il olla nimelt ajaleht „Petit Oranais", mille asutajana mainitakse „Ch. Vidal". Nüüd aga teatab Mardochée Chalom, et see „Ch. Vidal" pole keegi muu kui tema enese vend Samuel Vidal Chalom, kes oma lehe Molle'ile edasi annud. Ja viimane on siis jälgede peitmiseks isegi lehe asutaja juudipärase nime prantsustanud!

Küsimus on hakanud mind huvitama. Olen juba unustanud esialgse sihi, miks ostsin ajalehe. Mis-jaoks veel muid lõbustusi peale selle! Ah nii, et dr. Molle'il on oma ajaleht? Hüva, vaadakem, mis kirjutab siis see käesolevast asjast.

Ja ma olen uuesti tuulisel tänaval, ostan jälle lehe ja astun teise juhuslikku kohviku.

Tõsi, „Le Petit Oranais" toimetajaks on dr. Molle, samuti kui lehe asutajana mainitakse „Ch. Vidali." See on juba võrdlemisi suur igapäevane leht, nagu kohanegi linnapeale. Lehe eesotsas on juudivastaste haakrist. Ja teisel nurgal on trükit rasvaste tähtedega: „Hra Boluix-Basset ütleb, et meie valetame. See on sama, kui varas karjub, et teda varastatakse."

Oraani sadam

Kuid „Petit Oranais" käesolev nummer on ilmunud „Union Oranaise'iga" nähtavasti samal ajal ega tea viimase paljastustest veel midagi. Selle vastu jutustab ta alles dr. Molle'i triumfidest kihutuskoosolekuil. Viimane neist on olnud Oraanist eemal, Mers El Kebiris. Milline menu, misuke entusiasm kuulajate keskel, määrased aplausid! Vaene Boluix-Basset on täiesti löödud mees, kadunud, otsas! Aga Molle'iga algab uus ajajärk Prantsuse poliitikaelus.

Dr. Molle'i häälekandjast on mulle kõigepealt selgunud, et tema võistlejaks valimistel on advokaat Louis Boluix-Basset. Kuid kui on juba kandidaat, siis peab tal olema ka häälekandja. Ja minu saagiks järjekordsel tänaval käigul on „Le Réveil Oranais", mille toimetajaks on Boluix-Basset.

See on kaheleheküljeline lehekene, asutet nähtavasti ainult valimiste ajaks. Avades ta uue kohviku laual leian kohe üle lehekülje ulatuvad sõnad: „Hra doktor Molle ei löö meid veel terroriga!“ „Ülekohtu, laimu ja vägivalla vastu!“

Selgub, et Mers El Kebiris on olnud õieti Boluix-Basset poolt korraldet kihutuskoosolek. Kuid Molle on ilmunud kohale malakatega varustet „noortemeeste“ seltsis, et koosolekut nurja ajada. On olnud palju kisa ja rüselust. Kuid lõpuks on Boluix-Basset saavutanud siiski täieliku võidu ja valijate vaimustus tema programmist on olnud otse sõnul kirjeldamatu!

„L'Unioni“ paljastustest ei tea aga ka „Réveil“ veel midagi. Kuid millise tooni ta siis omab, kui see vesi tema veskini ulatub, seda võib alles kujutleda!

Õhtu on juba hiline, kuid mina vahetan endiselt lehti ja kohvikuid. Pikkamööda muutub mu ümbrus, vahelduvad kohvikuvõõrad ja tänavaliikujad. Kuid endisena püsib tolmu lõõtsuv tuul ja kihutuskirjanduse sõnastik. Ikka uued ja uued lehed, kuni viimaks leian kas „L'Echo d'Oran'ist“ või „La Dépêche Oranaise'ist“, et sotsialistide kandidaat olla teatanud oma loobumisest. Tema tervis ei pidavat enam vastu!

Kord Boluix-Basset all ja Molle peal, kord Molle all ning Boluix-Basset peal... Siis aga vilksatavad meelde juudist kristlase Heine sõnad:

Welcher Recht hat, weiss ich nicht,
Doch es will mich schier bedünken,
Dass der Rabbi und der Christ,
Dass sie alle beide stinken.

Ja siis jatkub kõigest sellest mullegi. Tahtsin minna teatri, sain aga tsirkuse osaliseks. Kuid lõpuks on see ükskõik, kui aga see igav, tuuline õhtu möödus.

On juba hiline öö, kui viimaks koju lähen. Tuul ajab endiselt tolmu näkku, lehekiosk on upakile, makulatuuri lendab õhus. Peatun jälle varjulises põiktänavas, seitsmekordse maja ees. Kuid selle fassaad on pilkaspime, nii et silmad midagi ei seleta.

*

Ja nii viisingi Oraanist kaasa kaks lahendamatut saladust. Ma ei saanud nimelt ilalgi teada, kas pääses ahv tuppa ja dr. Schmoll, nimetet ka Molle'iks, Bourbonide paleesse. Sest järgmise päeva õhtul olin juba kaugel siit, ja ma ei kuulnud enam kunagi nende saatusest.

Oraani Paasa mosee õu

Edmund Hunnius

Matsch

See näis olewat mingi tähtsam sportlik toiming, millele plaanitult mahauideldud pühapäewa päratlõuna wäsinud laine mind lõpuks juure uhtis suurde linna wõimlasse Wallikraawis Harjuwärawamäe all, sest walitses nähtawalt pidulik liikumine tolles wäikeses koguduses, mis seinte äärde riwistunult wõi wäikestesse gruppidesse koondunult õhinal omawahel sosiskeles, ja peatselt õnnestus ka mu kawalasti teritatud kõrwal kindlaks teha, et tulemas on üks tõeline poolfinaal. Nii siis, sündmus, ikkagi!

Täis ootust asun kohale. Umbes saali keskele, kus mingi mõistmatult kõrgele pingutatud tennisewõrk jookseb põiki üle ruumi aknast aknani.

Järgneb wäike kannatlikkuse proow, kuid lõpuks ometi awaneb „puur" ja gladiaatorlikus animarsis ründawad esile kaksteistkümmend tublit poissi mustis ja siniseis warukateta trikoosärgikestes ja lehwiwais laiades, imestamapanewalt lühikesis linasest riidest püksikestes. Jalas kannawad nad noid kummaliselt paelustatud, nööritatud ja tallutatud jalatseid, mille isemoodi konstruktsioon ja otstarwe mulle spordiäride waateakendel ikka on esinenud huwitawa mõistatusena.

Nad asuwad positsiooni kummagi poole wõrku, kuus musta wasakule, kuus sinist paremale. Üks energiliste näojoonte ja ruuge kadedustäratawalt tiheda juuksekahuga noormees ronib ahwiwäledusega seinaäärset püstredelit mööda üles ja kinnitab enese ülemisele pulgale. Nagu läbi nina piiksatab wäike wile. Ja tabatuna, kõwasti laksatades närwilisest rusikast, lendab esimene pall üle wõrgu.

Asi ei näigi nii hädaohutu. Pealtwaatajate jaoks, mõtlen ma. Sest see nahast wiskelaeng omab tolle kahurikuuli sunrust, millel Münchhausen enese lasi waenlase kindlusse lasta, ja see asi lendab rusikalt rusikale loobituna kaunis ettewaatamatult ringi, pea resigneeritult wäsinult wõrku kadudes, pea tumeda prantsatusega wastu seina põrgates, wõi wallatuis hüpetes pealtwaatajate peastikku karates. Peab koledasti tähele panema, kui ei taha saada seda asja wastu pead.

Kuidas peaks olema küll selle mängu nimi ja milles peaks seisma ta mõte? Mul on häbi paluda seletust selt noormehelt, kes wälkuwi silmi, höõguwast waimustusest hoopis kaasakistuna minu kõrwal jälgib wõistlust. Seda kõike peab ometi teadma. Ja ka seda, kes siin nii wapralt üksteisega kemplewad. Need on Kalew ja Sport. Seda kuulen ma küll ergutawaist hüüetest. Kuid missugune on Kalew ja kumb on Sport? Ei, järele pärida, see ei lähe. Sama hästi wõiksin ma ju küsida, kuidas küll hüütakse Inglismaa pealinna. Ei tehta end meeleldi naeruwäärseks. Pealegi harimattusega. Ka pole ma pea peale kukkunud ja küllap juba aegapidi ma ise, wõõra abita kõik need mõistatused lahendan.

Ja tegelikult see õnnestubki. Mu eneseusaldus annab tagajärgi. Nii siis: pall nähtawasti ei tohi maha kukkuda, sest siis tõuseb kohe suur kisa, siin hädaldused, seal hõisked. Ja tegu on siin wististi küll käsipalliga, sest teiste kehaosadega puutub see nahkkuul harwa kokku.

Ilus seda pealt waadata õieti ei ole. Ennemini erutaw. Ka üksikud kujud pole mitte klassikalised. Kõigest treeningust hoolimata. Mängu käigust tingitud poosid on wirilad ja kummalised kuni koomilisuseni, ehkki tungiwalt iseloomulised: see küürus luuramine pealewuhisewa palli poole, see sirgunud uhkus pärast õnnestunud lööki, halwasti maskeeritud üksköiksuse teesklemine, resigneeritult häbelik liigutus wäärlöögi puhul, ponnahtaw wihahoog partneri kohmakuse puhul, soonekate kehade sujuw ette- ja tahapaendumine, mis mitte harwa tasakaalust wääratades lõpeb tumeda mahaprantsatusega.

Wile pääksatab. Partii on otsas. Wahetatakse pooli, üks kord, siis weel kord — ja siis on üks partei wõitnud. Mida küll ette wõis näha. Tormikad kiiduawaldused wõitjale. Plaksutatakse käsi, trambitakse jalgadega, kisatakse. Mu ruuge noor naaber on üsna käest ära. Ta nägu hiilgab. Ta jubeldab waljusti.

Wäike paus on wäga teretulnud, sest nüüd wõib eesruumis ruttu paar tõmmet suitsu sooritada. Ja nüüd astuwad esile daamid. Nad pole mitte oluliselt rohkem riietatud kui mehed, ainult pisut kenamalt. Midagi paashikostüümitaolist, ühed sinises, teised lillas. Warrukateta pluus ja kergeltpuhwitud püksikesed, kuid rohkem pluusi kui pükksikesi, palju rohkem. Sääred paljad. Üks on koguni paljajalu. Wõid konstateerida imestusega, kui wapralt ometi moodne naine oma soo päritud weast, edewusest, üle saab, sest õigupoolest ei ole nad weetlewad, ja seda nad ka ei tahagi olla, waid tahawad olla isikud, inimesed, seltsimehed jne., ainult mitte naisukesed. Eks ole tõsi?

Nad ei mängi nii napilt ja tugewasti nagu mehed, kuid just selle tõttu on nende wõitlus kenam ja waheldusrikkam; palli ei surmata mitte jalamaid, waid see ekseleb sageli keeruliseimas sik-sak-kursis, lõpmatult käest kätte aetuna, ikka ühele poole ja teisele.

Äkitselt waldab mind kummaline mõte, sundkujutelm, nagu neid wahel tuleb: Kuis oleks, kui ma nüüd korraga tõusekssin, kesest saali astuksin ja ütleksin: minu daamid ja härrad! Arge tehke ometi säherdust lolli mõttetust! pidage ja pange tähele. Ma tahan teile ette kanda ühe Petrarca soneti wõi mängida Kuupaiste sonaati tollel wanal, tolmunud pianiinol seal nurgas, millest juba saja sammu kauguselt on näha, et teda üksnes marsside ks ja step'ideks wäärtarwitatakse.

Kuid ma waikin targasti, juba sellepärast, et ma nii üht sonetti kui sonaati peast ei oska, ja tunnen enese äkitselt wäga wana ja wäga üksildase selles rõõmsas fellahhide külas. Ja ma tõusen waikides ning hiilin koju.

Ed. Wilde

Muljeid Ungarist

On loomulik, et Ungarisse sattunud eestlane eel kõige tunneb üht huvi: avastada kõiksugu sarnasusi ungari hõimu ja enda vahel, nii ihulisi kui hingelisi. Kuis on ta välimus, võrreldes minuga, kuis ta keel, kuis ta kombed, kuis ta asula ja elamu, kuis ta mõte ja meel?

Ma ei tohi väita, et selle otsingu ja uuringu tulemused oleksid kuidagi üllatavad, igal alal drastilised — eriti, kui see huvitatud eestlane on ainult turist või tervist otsiv patsient, kelle aeg piiratud. Kõige kergemini sobib sul veel keelega. Selle sarnasuse tabad varsti. Ja mitte üksnes puhtkõlalisest küljest. Kui loed näiteks toiduainete kaupluses purgilt, mis täidetud mingi venivkollasega, pealkirja „méz", siis ole üsna julge, et see sõna on meie keeli „mesi"; ja kui viisakas kaupmees — viisakamat ungari omast pole kogu maailmas — sind su lahkumisel austab platoonilise käesuudlusega, korrates stereotüübilist fraasi: „Kezét csókolom", siis kuuled, et su „käsi" on tema suus „kéz" — jälle ainult ühe tillukese „i" võrra teisem kui meie keeles. Mul ei olnud raske oma termaalravila nimegi, mis oli „Héviz", eesti keelde tõlkida: „viz" on kahtlemata „vesi", ning mis see esisilp „hé-"gi muud tähendab kui „keeva" või „kuuma" — nii siis „ Keevvesi", mida keebki seal maapõuest üles.

Selliseid sõnasarnasusi võib lühikese ajaga koguda kaunis pika rea, kuigi oled filoloogiline võhik. Ent sellega piirdub keele suhtes su sugulus madjariga. Mis aitab sulle teadmus, et mõlemate keelte grammatilinegi ehitus omab olulisi sarnasusi, kui sa ungari hõimu juttu selgi määral ei taipa nagu soome velje oma. Mõlemate keelte kaugelt lahus sündivat arengut on liiga tugevasti mõjustanud ümbruse võõrkeeled: madjarite oma tuttavasti mitmed slaavi idioomid, saksa ja türgi keel, vähesel määral isegi itaalia ja rumeenia keel; meie keelt jälle rootsi, taani, saksa ja vene keel.

Eestlase keeleline läbisaamine Ungaris oleks äärmiselt raske, kui seal mitte kaunis laialt, vähemasti suuremais linnades, ei mõistetaks võõrkeelt, mida mõistame meiegi: nimelt saksa keelt. Oli ju see keel 18. sajandi lõpust peale, Habsburgi suguvõsast kunin-

Seitsmenda suurriigi monark

Gori joonistus

1) Ta võib jagada loorbereid

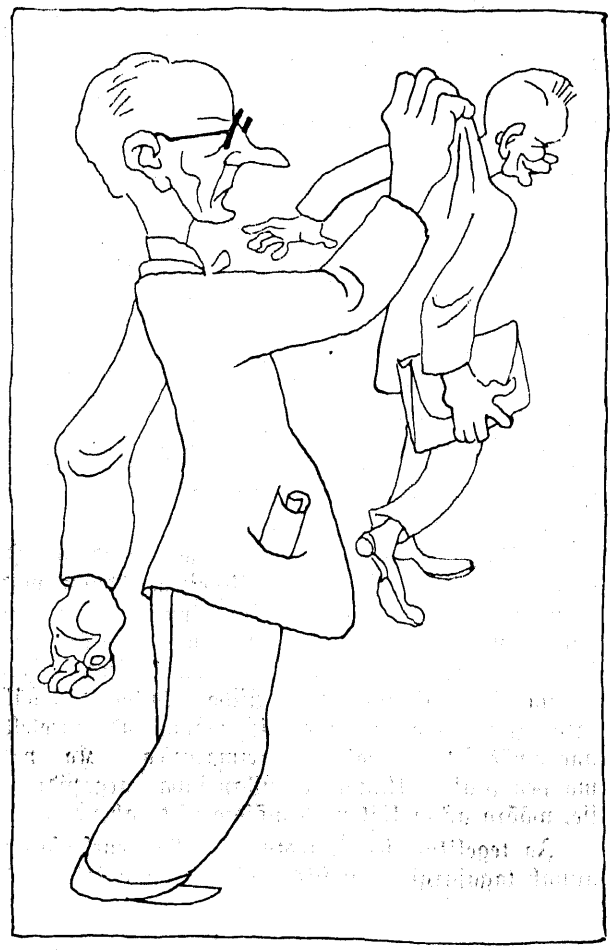

2) Ta võib väikse mehe tõsta kõrgele kohale

gate all, pealesunnitud ametlik keel Ungaris, nii tsiviilvalitsuses kui ka sõjaväes, ning see olukord vältas ligemale 90 aastat — kuni 1867. aastani, kuigi vaheajal, 19. sajandi keskmisil aastakümneil, ungarlaste rahvuslik-revolutsioonilise liikumise võimsal survel, nende keelele ajutiselt tehti kontsessioone, mis aga sedamaid jälle tühistati, kui 1848.-49. a. revolutsioon Austria ülemvalitsuse vastu nurjus.

Kuna aga vägivaldsele saksastamisele järgnes hiljem, kui Ungari oma riikliku iseseisvuse kokkuleppel Austriaga tagasi saanud, üldine energilik madjaristamine, siis pole saksa keelt mõistjate arv Ungaris nüüd enam endiselt suur, nii et ungari keelt mitteoskav muulane, eriti provintsis ja maal, sageli jääb kimpu. Näiteks ei mõistnud võõrastemaja teenijad kuurordis, kus end ravitsesin, ei sõnakest saksa ega mingit muud võõrkeelt, nii et olin sunnitud enda tähtsamaid soove neile esitama kirjalikult: mu saksakeelsed „päevakäsud" tõlkis seks ungari keelde üks sõbralik kaupmehe-proua. Oli ka märgata, et madjarid saksa keelt mitte enam p õ h j a l i k u l t ei valitse. Intelligentsist, kellega puutusin Hévizis kokku, kõneles ainult üks ooperilaulja, dr. Gál, endine jurist, täiesti vabalt saksa keelt, kaunis ladusasti ka keegi erustunud kõrgem ohvitser Weinberger; sellevastu kahetsesid kaks kirjanikku, hrd Gyula Szabó ja dr. Geza Bieró, keset jutungit sagedasti, et nad eneste mõtteid kahjuks ses võõras keeles küllalt täpselt ega kujukalt ei suutvat väljendada. Võrdlemisi veelgi kasinam, nagu mulle öeldi, olevat Ungaris inglise ja prantsuse keele leving. Mulle näib, et meie Eestis võõraskeelte mõistmise suhtes läheme sama teed: saksa ja vene keel kustuvad, neid ja muid suuri keeli mõistavad teatava aja pärast ainult veel mõned diplomaadid, välisministrid, suurärimehed ja pangahärrad.

Otsides sugulusmärke ungarlase ihulisest välimusest, ta näost ja teost, seisad varsti huvitava nähu ees, et sarnasus sinuga võib täielikult puududa, või et teda on olemas üllatavalt suurel määral. Leidub indiviide mõlemast liigist ja nende vaheastmelisi teisendeid samal maa-alal, samas linnas ja samas külas. Võhivõõras on meile t õ m m u ungarlase tüüp. Meil on küll üks mittevalge nahavärving sporaadiliselt olemas, soomlastel koguni arvurikkalt, ja nimelt mongollik-kollane, helekollasest tumekollaseni. Aga see on kaugel ära tõmmust ungarlasest, kes tundub otse eksootilisena. Pruuni või pruunika naha juurde seltsivad tumepruunid kuni mustad karmid juuksed ja pruunid või mustad silmad. Nad on kehalt väiklased, saledad, liikmeilt peenevõitu, kabedad, ent sitked ja nõtked, loomult reipad

Seitsmenda suurriigi monark

Gori joonistus

3) Ta võib eksijat paljastada, tuues selle paiseed päevavalgele

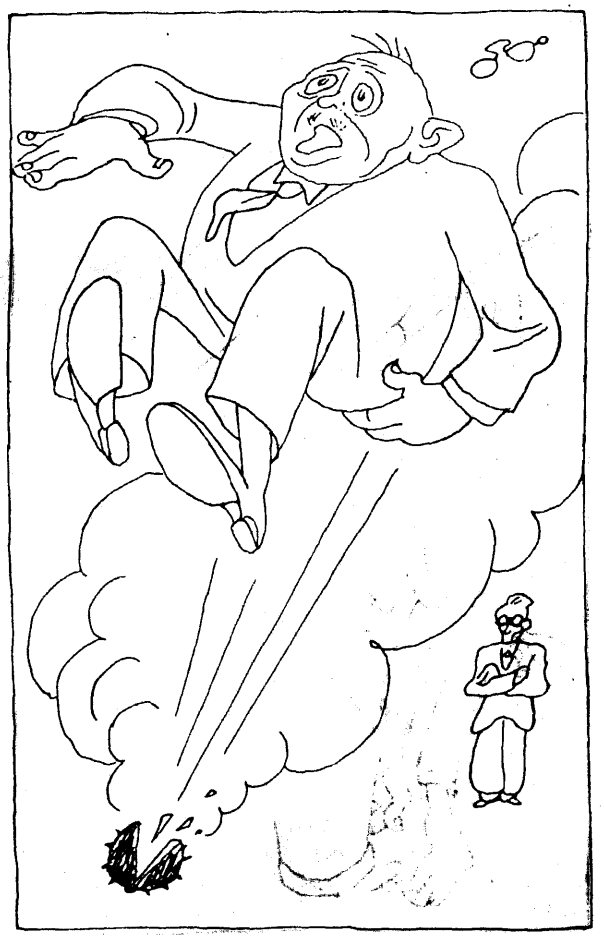

4) Ta võib vägevad võimukandjad lendama panna

ja võrdlemisi elavad. Hakkasin seda tüüpi nägema juba teel võõral pinnal, nimelt poola-läti piirijaamas ühe viieliikmelise turisti-seltskonna näol, ning arvasin, et olen paaril endisel Ungari-reisil nähtud madjaritüübi unustanud ja et leian sealt nüüd aiva sihukesed kreoolisarnased olendid eest.

Kuid sellega eksisin. Juba Budapesti vaksalis võisin konstateerida, et tõmmunahalised madjarid on helkjate, enam meiesarnaste kohta tunduvas vähemikus. Ja kui saabusin Hévizi, see on, maale, Zala maakonda — juhus tahtis, et see sündis pühapäeval, kus kuurordi kaunis pargis liikus hulgakaupa talurahvast — siis seisin äkki teise etnograafilise äärmusega vastamisi: need siin olid puhastverd põhjamaised soome-ugrilased, neid poleks eesti supelkoha pargis eesti publiku hulgas keegi võõrastena ära tunnud. Mitte üksi kehaehituses ja näojoontes, vaid isegi rõivastuses — eriti, mis puutub naistesse — sarnanesid nad üllatavalt m e i e maainimestega.

Seda asjaolu ei maksa muidugi imeks panna, pidades silmas ungarlaste põlist kui ka ajutist kooselu ja veresegu nii mitmesuguste teiste raasside ja rahvustega, kelle seas ei puudunud ka orientaalid türklaste, juutide ja armeenlaste näol. Siin maanurgas jäi rahvas, nagu võime oletada, võõrast verest ehk üsna puutumata, eriti maal; teises oli see puutumine kasin, kolmandas ja neljandas aga hakkas segaveri enamvähem domineerima — nõnda tekkisid erinevad tüübid ja nende varjundid, minnes aja jooksul segamini, nii et nüüd enam kindlasti ei teata öeldagi, kus on selle ja kus teise tüübi päriskodu. Nii mõnestki rahvusest muulasi on madjaritega assimileerunud, nende füüsilist ilmet rikastades, muu seas on seda rohkesti sündinud juutidega, ja nimelt nii põhjalikult, et vahel raske on Ungari juuti juudina veel ära tunda. Küll on näiteks Taaniski see protsess nii süvenenult teostunud, et seal musta juuti peaaegu ei olegi, kõik on põhjamaiselt „blondinud". Kuid see blond juut on seal siiski veel juudina füsiognoomiliselt kuidagi tuntav. Ungaris aga nägin juute, kelle põlvendust teadjad mulle pidid kinnitama, nii väga olid nad näolt ja kehalt muutunud madjariteks, hoopis kõnelemata keelest ja kommetest.

Mis nüüd puutub üldmõttes rõivastusse, siis leidsin, et meil ollakse selles läbistikku moderniseeritum kui Ungaris, eriti maal. Lühike seelik ja poisipea on Eesti külas märksa kodusem. Ma õieti ei silmanud kogu Zala maakonnas ega Balatoni järve laialises ümbruses puhttalurahva seas ühtki põlvist saadik ulatuvat seelikut, kuigi ta just maani ei ulatunud, ning põetud naisepäid ainult üksikuid. See on kahtlemata kaplani-

Seitsmenda suurriigi monark

Gori joonistus

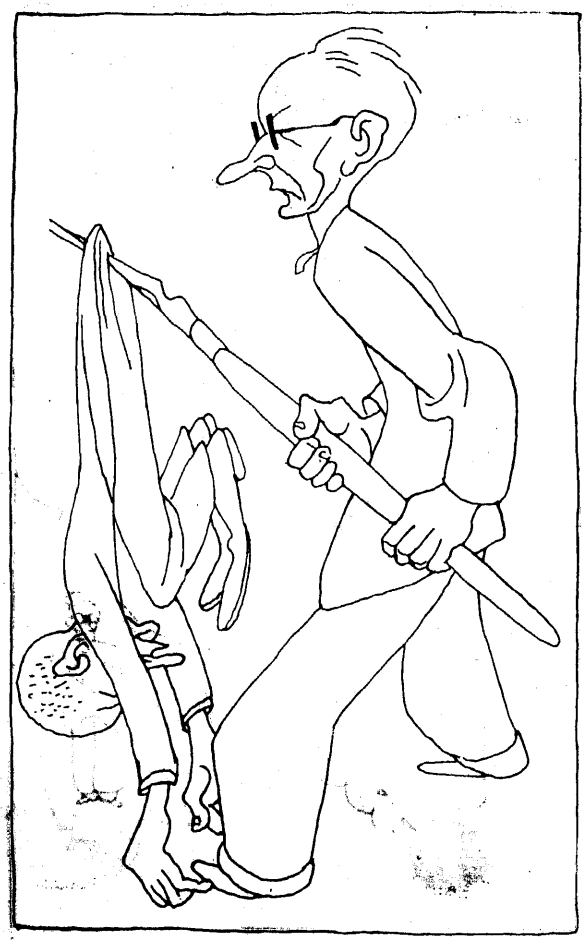

5) Ta võib tähtsa mehe poliitiliselt surnuks materdada

6) Kuid midagi teha ei saa ta korrektorile ja trükiviigade kuradile

härra „teene". Sest katoliku hingekarjane ei pea end, nagu meie oma nüüdki veel, kirikhärraks, keda vaene patune tarbekorral peab kätte otsima, vaid ta liigub alati oma tallekeste keskel, noortel naisolenditel niiöelda sabas. Nõnda hoiab papi konservatiivne mõjuvõim külas seelikud ja juuksed pikad ning aru selle eest lühikese. Linnas, eriti suurlinnas, nagu Budapest, kus karjane oma karja küllalt ei suuda silmas pidada ega varitseda, on lugu muidugi teine. Lugesin enne ärasõitu eesti lehest, Budapestis olevat põlvini ulatuv seelik isegi seaduslikult keelatud. Seda suurem aga oli mu üllatus, kui Budapesti vaksalis nägin lühemat seelikut, mida kunagi olin näinud: see jättis pealt põlvi veel paljugi kaunist katmata. Kuulsin siis ka, et too keelusõnum on ekslik: keegi kiriklik moraalfanaatik olevat riigipäevale küll sellise ettepaneku teinud, see ei olevat aga läbi läinud.

Välja arvatud meeste kitsaveerelised, taldrikukujulised mustad viltkaabud, mida meil ei kanta, sarnanes ungari talurahva rõivastus õhtupoolses riigiosas pea täiesti meie maainimeste omaga. Eriti naised ja neiud oma pearättide, pihikute ja seelikutega olid nagu eesti külast siia paigutatud. Ent siiski on Ungaris kohti, isegi üsna tema ülimoodsa pealinna külje all, ühes selle kaugemas alevis, kus kantakse veel rahvusriiet, nimelt Rákospalotas, põhja pool Budapesti, ning Székesfehérvár'i linna ümbruskonnas, paar tundi raudteesõitu Budapestist. Kahjuks nad jäid mul nägemata, kuulsin aga, et naiste alamkehad olevat paljude kõrtsikutega, mida pandavat 10 kuni 15 tükki ülestikku, vägevasti kohevile aetud, millega nad sarnanevat slaavi tõugu vendi naistele Spreewaldis, Preisimaal, kuna meeste iseloomulikum riie olevat nende omapärane mantel, nimega „szür". Jätan keeleteadlaste eritella, kas see nimetus ei ole identne meie sõnaga „särk" ning madjari mantel järelikult sarnane mulgi musta kuuega, mida ta kutsub „särgiks". Eesti naisrahvusriidele üllatavalt ligidale küündis see, mida kandis Hévizi puiestikus üks tütarlaps intelligentsi miljööst: punane pärg hõbelitritega, valged käised, punasesinisetriibuline seelik ning rinnas midagi sõlesarnastki.

Kui aga pidada silmas, et rahvusriided selliselgi väikesel maa-alal, nagu on Eesti maakondade ja kihelkondadegi piirduvuses, üksteisest kaunis oluliselt erinevad, siis peab maad andma mööndusele, et see sarnasus võib olla juhuslik. Mingit sarnasust meie rahvusliku rõivastusega ei ole näiteks sel ungari talumehe valgel laial pikal seelikumoelisel riidel, mida ta kannab musta või tumesinise lühikese haljanööbilise jaki või kampsuniga ning madala musta rumm-mütsiga. Ja just see ülikond olevat madjari omapärasem ja vanem meherõivastus. Näinud olen pildil veel talunaisi Egerist (põhjapoolses mägises Ungaris) helkjate vöödiliste kohrseelikute ning kirjude, kortsuliste pitstanudega. Ka see riietus on meile võõras. Ainult mitmekordsed helmeringid käela ümber tuletavad meelde midagi meilegi omast.

Ungarlase hing on kahtlemata katmatum kui meie ja soomlaste oma, ning naiivsem on ta samuti. Õnnestub sulle ungarlasele meeldida, siis teostub tutvumine ja sõprumine kergesti ja lihtsalt. Mulle juhtus Hévizi kuurhausis enam kui üks kord, et naaberlauast hakkas keegi täiesti võõras isik mind äkki kõnetama, asus varsti minu lauda, esitles end ilma pikemata ja tutvustas mind pärast kõigiga, kes olid temale tutvad. Ja nii mõnigi noist juhuslikest tutvaist kutsus mind hiljem külla — mitte üksnes ta ajutisse elamusse Hévizis, ei, vaid nende päris koju, oli see siis Budapestis, Kecskemét'is, Szeged'is või mõnes veelgi kaugemas linnas, ja mitte ainult üksikuks lühikeseks visiidiks, vaid päevadeks, isegi paariks nädalaks....

R. Tiituse joonistus

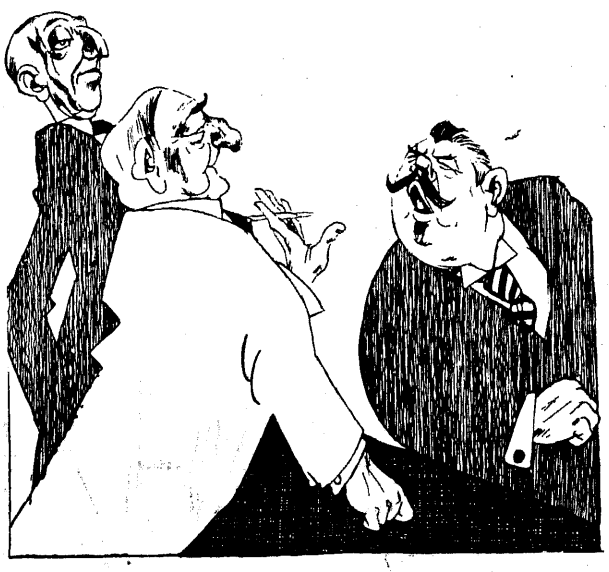

Vabandus

„Teie tegite kuritahtlikult pankroti, — mis on teil oma vabanduseks öelda?"

„Ma ju kuulutasin ajalehes, et ma oma võlgade ega tegude eest ei vastuta."

Siin jõuame madjari patriarhaalse külalissõpruse juurde, mis on peatükk omaette, meile jahedaile, sulgunud põhjamaalastele sel ulatusel üsna tundmatu. Juba sest üliviisakusest ja ülilahkusest, millega Ungaris võõrast kõikjal hellitatakse, kogu ametlik ilm poolegi mitte välja arvatud, ei tunta meil lõhnagi. Meie riigiametnikul püsib ikka veel teatud doos Vene tšinovnikut üdis, lahke pole ta pea kunagi, parimal puhul ainult jahedalt korrektne; ta ei pea silmas, et publik ei ole tema pärast, vaid tema publiku pärast. Ja ometi valitseb Ungaris varsti kümme aastat see paljuhurjutatud „Horthy-süsteem", mis ei ole demokraatlikule vabadustundele mitte väga sõbralik, seda soodsam aga bürokraatlikule vaimuarengule.

Ungarlase külalissõprusest sain mõnusa maigu juba oma esimese teekonna puhul, mis viis mu ainult Budapestini. Doonau aurik, tulles Viinist, jõudis minuga alles südaöö aegu pärale. Ilmutasin muret oma alalisele lauanaabrile, ühele noorele ungari daamile, et kuidas nüüd öösi võõras suurlinnas leida sündsat hotelli, — kas ta mulle ehk mõnda teaks soovitada? Preili mõtiskles, talle ei tulnud häilikult midagi parajat meelde, siis korraga ütles: „Kas teate, kõige mõistlikum oleks, kui tuleksite esimeseks ööks meile." Ta seletas mulle siis oma kaunis puudulikus saksa keeles, et ta elavat ühes perekonnas, sugulaste juu-

tes, kus küündivat mullegi aset. Läksingi. Osutus küll, et perekond oli kehv, kelle korter koostus ainult kahest ruumist, millest vähem oli preili enda päralt, nii et minu jaoks suuremas toas pidi voodi võetama pererahva viieteistkümne-aastase tütre alt, kes läks magama ema kõrvale, ja et meid nüüd kõrvuti ses ühises ruumis magas tervenisti kuus inimest — peale abielupaari, kahe lapse ja minu veel üks manulane, keegi noormees. Ent preili pakkumine oli tulnud külalissõbralikust madjari südamest, ma sain öö ilusti mööda ja minult ei võetud krossigi tasu, nii et pidin oma tänu hommikul demonstreerima lilledega...

Eestlasele, kes pole sellisega harjunud, võib see viisakuse ja lahkusega suhkurdatud külalissõbralikkus oma üliküllusesvahel minna otse piinlikuks. Minu teise teekonna puhul, kui peatusin, minnes Türgimaale, jälle mõne päeva Budapestis, tutvusin ühes lõunalokaalis keskealise habemiku ungarlasega. Kuuldes, et olen võõras kaugelt põhjamaalt,päästis vend madjar kõik oma helluse registri valla. Temal olevat poeg võõrsil — eks ole hea, kui seal keegi sellelegi näitab lahkust üles. Muuseas viis see härra mu juulikuu kuumuses üles Gellértimäele, mille kõrgus on oma 1200 jalga, et mulle näidata hurmavat kaugvaadet üle Ungari pealinna ning ajaloolist paika, kust kukutati püha Gellért, madjarite ristiusu-apostel, paganate poolt alla Doonausse. Minu hale higistamine, mu meeleheitlik hingeldamine ei liigutanud vahvat madjarit ta ennastsalgavas külalissõpruses põrmugi: tasu pidi mulle andma rännaku tulemus. Ta püüdis mind lohutada ja ergutada korduva kinnitusega: „Uns Ungorn schodt dos gar net (meile ungarlastele ei tee see midagi)!" Ja see tasutõotav tulemus ei seisnud mitte ainult selles, mida mäetipult viimaks nägime — mida nüüd minusugune poolsurnu veel palju nägi! — vaid ka selles, et mu uus sõber Buda linnajaos minuga kõik temale tutvad veinilokaalid läbi käis ning mu viimaks enda kojugi viis, kostitades mind seal jälle söögi ja joogiga. See sõprus oli juba peaaegu tappev. Jõudes hotelli, vajusin täies riides sängi: ei olnud enam jäksi neid seljast võtta...

Ep olnud raske uskuda sama ungarlase väidet, et madjari külalissõprus küündinud vanasti sama kaugele kui venelaste ja mõne teisegi slaavi rahvuse oma, nimelt äärmuseni: külalisele antud majaisanda poolt ööseltsiliseks kas oma naine, või kui see juba vana, siis nägus naisteenija. —

Ungari talupoeg oli veel 19. sajandi esimesel poolel mõisniku pärisori. Üks nõue edumeeliste uuendusprogrammis, mida käsitlesid riigipäevad 1825. a. peale, oli pärisorjade viletsa olukorra parandus. Orjuse kaotamise kategooriline nõue tuli alles 1848. aastal. Küll oli Maria Teresia ungari pärisorjust juba mitukümmend aastat varemini püüdnud kergendada, ent meie eestlased teame omast käest, kuidas lugu läheb selliste „ülemalt poolt" katsetatud reformidega, kui peavõimuteguriks riigis on orjust kasutav mõisnik: viiakse läbi vaid mõned palliatiivparandused, paha tuum aga jäetakse puutumata. Selle nii kaua kestnud pärispõlvega, mis tegeliselt tõesti lõppes alles 1848. a., ongi seletatav, miks talurahval riigis, mis võis enam kui 30 aasta eest pühitseda oma tuhandeaastase kestuse juubelit, võrdlemisi nii vähe osa on kultuurilisest loomingust, olgu teaduste ja kunstide, olgu majandusliku, tehnilise või poliitilise arengu suhtes. Ürgaegadest peale on ungari kultuurikandjaiks olnud aadelmehed, magnaadid ja nende kõrval vaimulikud, aga kõrgemgi kodanlus tunduvalt kasinal arvul. Kuna aga ungari aristokraatia ta enamikus ei olegi genuiin-madjarlik, vaid koostub sakslasist, slaavlasist, itaallasist, kellele tundmatuks jäi kuni uuema ajani orjastatud rahvamasside rahvuslik hing, siis puudub sel võõraste magnaatide loodud kultuuril ka genuiin-madjarlik münt — ta on jäljend või import õhtust ja lõunast. Teadust kui ka luulet kirjutati kogu keskaja vältel kuni 18. sajandi sisse ladina keeles; nii mõnigi andekas luuletaja, nagu krahv Joosep Teleki ja Juhan Fekete tarvitasid veel üsna arenematu ungari keele asemel — see oli 18. sajandi lõpul ja 19. sajandi alul — prantsuse keelt. Arhitektid, insenerid, kujurid, maalijad — kõik olid enamikus välismailt kutsutud või tulnud muulased, tuues ja luues küll palju head ja kaunist, kuid mitte rahvuslikku. Ungari keel, ungari kirjandus, ungari teater ja kõik

Tänapäeva ajakirjanik

Gori joon

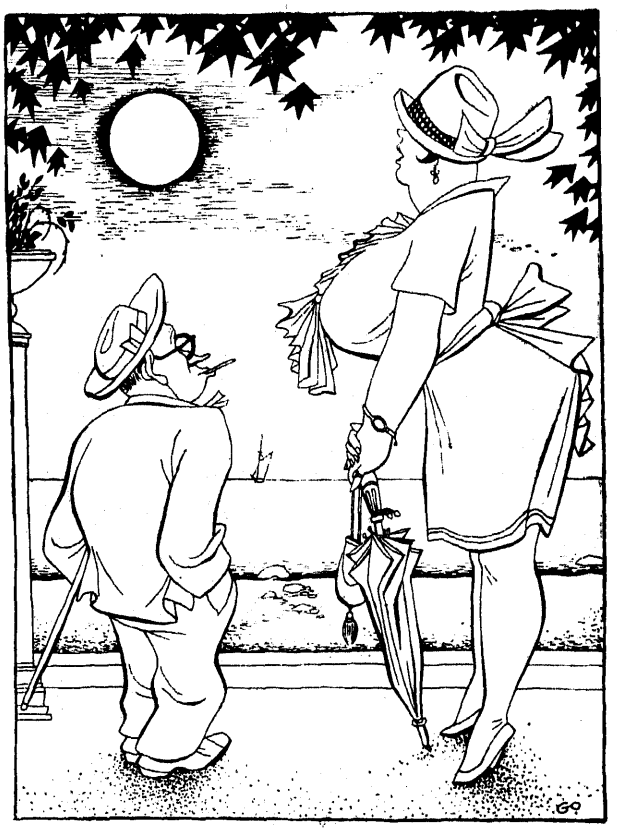

„Ah, kui tore on see täiskuu kõrgel tummal taevavõlvil!"

„Mis toredust seal on! Sellest ei saa külmet ridagi kirjutada. Aga vaat', kui ta kukuks Rakvere kroonuviina poodi, mataks paartosinat tähtsamaid tegelasi oma alla ja sünnitaks muudki põnevust, oleks tore — saaks terve lehekülje rasvast trükki!"

muud kunstid sooritasid oma natsionaalse arengu ja õitsengu õieti alles 19. sajandi vältel, ja nüüd mitte enam magnaatluse ega kleeruse õlul, vaid vaheaegu poliitiliselt lahedamasse atmosfääri pääsenud keskklassi kaaluval osavõttel.

Mainitud lühikese ajaga on saavutatud suurt; meie, eestlased, võime neid saavutisi aiva kadetseda ja imetella. Aga mulle tikub vägisi küsimus keelele, kui suured oleksid need kultuurilised saavutised alles siis, kui Ungarile õnneks oleks läinud oma vabadus- ja iseseisvuse-sõjas 1848/49 võita. Sest see liitlase-elu absolutistliku Austria kõrval on olnud rahvuslikult ikka ainult pool elu, saades pealegi pooleks surmaks ilmasõja kaudu, mille katastroof Ungarile ilma liiduta Austriaga oleks võinud jääda tulemata. Olles 1849. a. saadik iseseisev demokraatlik riik kõigi moodsate vabadustega, nagu seda nõudis Lajos Kossuthi revolutsioonipartei programm — ma usun, meie ees seisaks nüüd veel palju kaunim Ungari, — Ungari, kus ei oleks enam kirjaoskamatuid ega väljarändamist, latifundiaid ega töökriise.

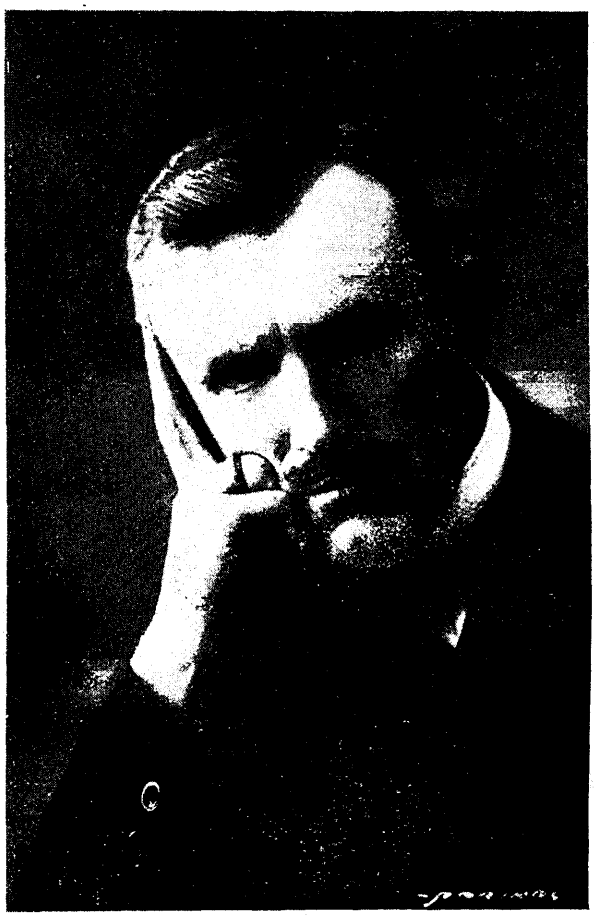

Jaan Lattik
50. sünnipäeva puhul

Madjarist öeldakse, et ta on oma paljude vooruste juures tasuhimuline ja vihakandlik. Poliitiliselt ei või seda temast mitte öelda. Habsburgide dünastia on teda nii mitmes valitsejaisikus kõvasti pitsitanud, esile kutsudes taoti meeleheitemässusid, ning ungari mälus peab olema kustumata see jäle julmus, millega lööd Austria poolt maha vene tsaari vägede abil — neid paluti Viinist appi — Ungari vabadussõda: 13 kangelaslikku kindralit ja peaminister Batthyáni lasti maha, vanglad tuubiti Ungari kodanikke täis, nende vara konfiskeeriti, absoluutne diktatuur pandi maksma ning hoiti alal see hirmuvalitsus — käredamal kujul 10, kergemal veelgi 8 aastat. Heasüdamliku madjari tasuhimu ei teostunud siis, ei hiljem. Aastal 1867 jõuti Habsburgiga koguni vormilikule kokkuleppele: Franz Josef ja Elisabet krooniti Budapestis pidulikult ja pühalikult Ungari kuningpaariks, püha Stefani kroon kuulutati Habsburgi suguvõsale päritavaks. Ja nüüd, peale maailmasõda, mis lõikas riigi keha lagedaks liigetest ja tühjendas ta poolenisti verest, nüüd on ikkagi üks habsburglane Ungari ainus tõsine troonikandidaat... Ei, vend madjar ei ole tasuhimuline ega vihakandlik; mõistatuse võti näib vaid peituvat selles, et ta oma magnaate hästi usaldab ja nende juhtimisele meelsasti alistub. On ju nende seas ka tõesti olnud suuri mehi ja häid patrioote, kelle nimed muulasilegi ajaloost tuttavad ja kes näivad rahvale histoorilise tagatise andvat, et tema asi nüüdki veel on patriootliku magnaadi asi. Respekt magnaatluse vastu — see paistab võõralegi kõikjalt silma. Ei olegi ime. Aadli mõjuvõim juurdub tema majanduslikus tugevuses. Tal on mõisad käes, mis võistlevad suuruselt endiste saksa vürstiriikidega, tema kapitali on rohkesti investeerunud kõiksugu tööstus-ettevõtteis, linnade kinnisvarades ja riigi eraraudteedes. Ja peale selle — mõisnikul kui seaduseandjal on väga kaaluv sõna öelda. Tänu ungari valimisseadusele, mis on küll üldine, kuid üksnes osalt salajane, pääseb niikuinii üpris arvurikkast aadlist rohke kontingent magnaate parlamenti — Rahvuskogusse — kuna ta hääli saab kõigi majanduslikult temast sõltuvate kaaskodanikkude käest. Alalhodlik talupoeg hääletab aga juba meelsuse poolest mõisniku poolt. Nõnda näemegi aristokraati Ungari poliitikas otsustavat osa mängivat ning järjekindlalt ministritoole okupeerivat.

Et see feudaalse värvinguga olukord riigi demokraatlikele ollustele ei meeldi, et eriti töötavad kihid nurisevad, on endastmõistetav. Viimased kannatavad praegu iseäranis selle kõvendatud valve- ja survekorra all, mis püstitati peale Béla Kún'i kommunistliku putši mahalöömist ja mida sõlmitakse tavalikult Ungari asevalitseja admiral Horthy nimega, kuna sellest olukorrast tööliste kahjuks riivatud on nende ühinemisõigus, ajakirjanduse- ning koosolekuvabadus jne. Võõrale reisijale ei saa sellest erakorralisest survekorrast pea midagi märgatavaks, ehk olgu siis ainult see, et ta peab igast kohast, kus ta öö-päeva peatunud, politseiliku lahkumistähe võtma, mida piiril proovitakse. Ei ole sul seda tähte, siis pead tagasi minema seda tooma, kui piiripolitsei sulle su hea kuue ja peene näo tõttu erikordselt armu ei heida. Kuulsin sinna sõites piiril, kuidas politsei kelleltki Viini noormehelt sedagi nõudis ette teada, kus viimane Budapestis mõtleb lähemaks ööks korterit võtta. Aadress tähendati üles. Minult sellesarnast ei nõutud, kuna loeti täidetud küsimislehelt, et reisin supluskohta ja kuulun elukutselt intelligentsi. —

Ungari talurahvas, et tulla tema juure tagasi, on meie omast jõukam. Seda tunnistavad juba ta elumajad ja muud hooned. Need ei ole küll mitte ilult ja ehtelt mõne õhtu-euroopalise vana kultuurriigi külamajade taolised, aga nad on üldiselt k o r r a l i k u d. Neid otse inetuid, hurtsikusarnaseid elamuid, mida näeb meil, eriti Põhja-Eestis, ei paistnud mulle Ungaris kusagilt pilku. Lagendikul, kus puudub mets, on nad erandita kivist; mäestikkudes, nii palju kui neid Ungarile veel jäänud, olevat neid paiguti ka puust. Ungari taluniku jõukus oleneb ta mullapinna rohkest viljakusest ning maa soodsast kliimast. Kui saab suve vältel kolm, isegi neli ja viis korda heina teha, kui karjal on alati rammus rohi nina all ja peremees võib peale maisi, nisu ja muu vilja ning piima veel müüa ohtrasti aiavilja ja marjaviina — siis ta peab võima elu nautida ja ka raha säästa. Muudkui et kõik madjarid ei mahu marjamaale— neid peab hulgakaupa minema Põhja- ja Lõuna-Ameerikast, Kaanadast ning mujalt leiba otsima.

Ses hästi kultiveeritud riigiosas, kus nende ridade kirjutaja aastat poolteist tagasi veetis kaks kuud — ta nimetus on Dunántúl ehk Transdanubia—Doonautagune — leidus tihedalt väikesi külasid, võrdlemisi harva üksikuid talusid. Küladel kõigil on, võrreldes meie omadega, linnakeste nägu, juba sellepärast, et neis on kiviehitised ning tänavad sageli varustatud korralikkude kõnniteedega. Päris väikese modernlinnana esines minu mudaravila külje all üks küla, nimega Szent András, mis pea tervenisti viimasel 10 aastal oli tekkinud: majad, tänavad, kõnniteed, aiamüürid — kõik veel uudsusest helevalged. See linnake, ehitatud Héviz'i patsientidelt teenitud rahaga — nii mõnelgi kuurordi saapaviksijal ja pakikandjalgi on seal oma majake — põhjendab enda olemasolu peamiselt terviseotsijate korterivajadusega, sest mitu hotelli ja pea kõik eramajad üürivad seal päevadekaupa tube välja. Ning teenistus on hea. Tulid meele meie suvituslinnad ja ravilad. Kõik enamasti kõdunevad ja paastuvad, ilma et leitaks abi ja pääsu. Ungari talupoja jõukus on ehk jaolt sellestki tingitud, et ta on meie omast kainem. Ma ei näinud Ungaris — isegi Budapestis mitte, kus neid öösiti kahtlemata leidub — enam kui kahe kuu vältel ainustki joobnud inimest. Talupoeg istub tundidekaupa kõrtsis, veerand liitrit veini või kann õlut ees; ta aru on järelikult selge ja samm kindel, kui läheb koju. Äärmiselt harva näed kangemate jookide, napsi, konjaki ja likööride tarvitajaid. See aga tähendab tervist, pikka iga ja taeva õnnistust laste näol. Ungaris on rahva loomulik juurekasv sedapuhku veel võrdlemisi rahuldav, eriti võrreldes meiega, hoolimata korterihädast linnades, iseäranis miljonielanikulises pealinnas. Mäletan, et Budapestis olid korteriolud juba ammu enne sõda halvad ning surevus, eriti laste seas, selle tõttu võrdlemisi rohke. Kuid väikelinnas ja külas on elu lahedam ja tervem: sealt tulebki sündimuse reguleeriv ülekaal.

Kaaluv põhjus Gori joonistus

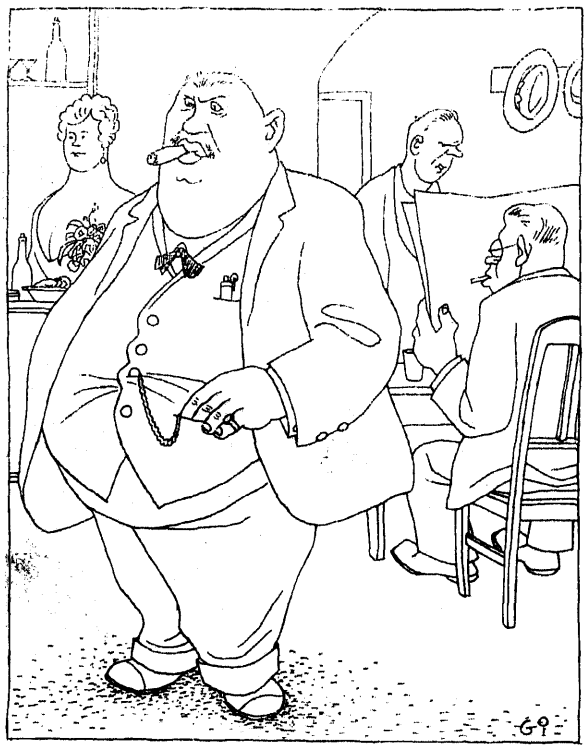

„Nüüd peab lugema õppima — iga päev kirjutavad lehed minu kuritarvitustest!"

A. Jürgenstein

Vanast heast Rootsi ajast

Riigivanema Rootsi sõiduga värskenesid mälestused „vanast heast Rootsi ajast", mis Eestis veel kaua pärast Põhjasõda olid kestnud. Mul tuli sel puhul ka meelde noorepõlve ajast sarnane mälestus. See oli nimelt viimase Vene-Türgi sõja aeg 1877—78, kus Vene väed pärast esimest hoogsat pealetungi üle Doonau ja teinepool Doonaud peatama jäid Plevna all ja lumistel Balkani Schipka õõnesteedel külmal talveajal, kus soldatid vahipostidel surnuks külmasid ja teated sõjaplatsilt harilikult kuulsa telegrammi kuju võtsid: Balkani õõnesteedel kõik rahulik.

Juba enne seda kurba talvet võtsid võitlused, eriti õnnetud tormijooksud Plevna peale, õige katastroofilise kuju, mida isegi Vene kõvasti tsenseeritud sõjateated ei suutnud varjata. Mobiliseeriti uusi nekruteid ja vanu piletisoldateid teenistusse. Pea kõigis perekondades tekkis ärevus, kust mehi teenistusse käsutati. Rahva seas levinesid jutud sõja täielisest kaotamisest. Ja üsna ootamata hakkasid vanad mehed kõnelema, et asi siis täiesti mokas on, kui veel mõni välisvaenlane juurde peaks tulema. Harilikult mõtlesid laiema silmaringiga mehed siin inglaste ja austerlaste peale. Kuid vanad mälestused juhtisid vanu inimesi ka mujale.

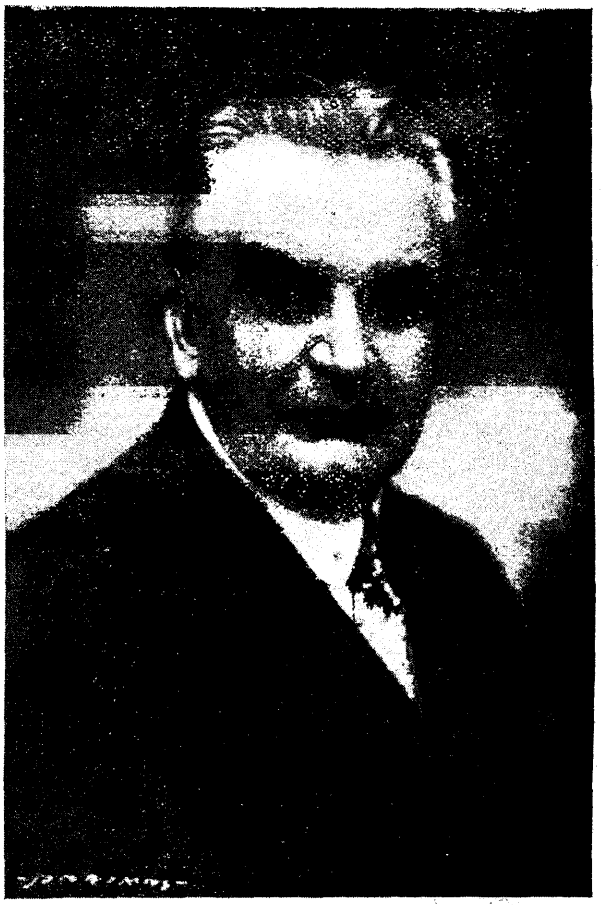

Karl Menning
50. sünnipäeva puhul

Meil oli tol korral poisiks juba mõni aasta haruldaselt haritud aastateenija Mart Lips. See oli selle aja kohta ja oleks ka veel nüüd olnud mees, keda taluteenijate seast raske leida. Ta oli väga õppehimuline, oli suvel mitu aastat vana köster Andres Luige juures karjas käinud, pärast põllutöös olnud ja selle eest talvel kihelkonnakoolis Luige juures õppinud ning ülespidamist saanud. Ta luges ja kirjutas Eesti keeles veata, kõneles ja luges ka üsna hästi Saksa keelt, mida vana Luik kihelkonnakoolis õpetas. Ta oli muu seas Eesti Kirjameeste Seltsi liige (liikmekaardi leidsin veel paari aasta eest ühe tema pärandusest saadud raamatu vahelt). Ta korjas vanu rahvalaule, eriti kirjutas ta salaja ära käest-kätte käivad, Kanepist laiali saadetavad sõjakad mässulaulud, nagu „Eestimees ja tema sugu", mille järele ma mõne aasta eest veel Eesti Kirjanduse Seltsis kõne pidasin ja selle pärast „Loomingus" avaldasin. Neid laule kirjutas ta pühapäeviti vabal ajal salajas ühte selle tarvis kõvasti poogitud raamatusse, mille ma veel nüüd aasta 60-ne järele tema pojalt kätte sain. Mart Lipsu isa oli enne ühe viletsa metsatalu — „Andresaru" — rentnik, mis mõisa poolt pärast Vana-Vändra vallale koolikohaks kingiti, nii et peremees jalameheks jäi. Et minu isal suure koha peal palju ula tühja maad oli, siis kutsus ta poisi isa, vana ühesilmaga Tõnis Lipsu, oma eidega ja pojaga meile elama, kus ta oma perega meil päeviti töös käis ja ka omale uut maad üles haris, mille eest ta kaks täit vilja ja ühe täie ristheina enne omale sai ja siis põllu neljandal suvel peremehele üle andis. Selle maa ülesharimises oli eriti hoolsaks töömeheks vanamehe teine poeg, suurejõuline Jaan Lips, kes aga muidu tõlbi aruga oli. Ta oli vallakoolis suure vaevaga ka pisut lugema õppinud, et ta aga seda kunsti elus mitte ei tarvitanud, siis oli tal see puhtaks ununenud. Kuid tal oli haruldaselt suur huvi poliitika vastu, eriti nüüd äreval sõjaajal. Ta kuulas suure põnevusega, kuidas vend ja teised „Sakalat" lugesid, kus uudiseid sõja kohta leidus. Juba enne oli ta, vist ka venna kaudu, üht ja teist võõraist maist ja ajaloost kuulnud, millest ta aga omaviisil aru saades suure autoriteedina kõneleda ja valju häälega vaielda armastas. Vasturääkimist vana isa ja teiste poolt, kellest ta ennast targemaks pidas, ei kannatanud ta sugugi, läks ägedaks ja kähvatas nii, et seesugused „poliitilised" vaielused heinamaalt ja põllult kaugele kajasid. Vanamees, kellel kare kurgu „r" oli, armastas tobu poega ristküsimistega ja vastuväidetega narrida, mis vahel nii kaugele läks, et

Jaan ägeduses vanameest kippus kämmeldama, nii et teda, heasüdamline nagu ta oli, jälle rahustada tuli, mida vanamees hästi mõistis.

Vaieldi jälle kord kütist tehes Lipsude uudismaal aias, mis umbes 10-ne vakamaaliseks väljaks oli paisunud, Plevna tagajärjeta piiramise, Osman pascha vahvuse ja venelaste saamatuse üle, kus Jaan alati väga patriootlikke tundeid Vene poole avaldas, kuna vana Lips skeptiku osa mängis. Vanamees ütles viimaks: „See venelane, korrat, jääb ikka päris kimpu siis, kui Rootsi kuningas Vene käest ka veel hakkab oma vanu maid tagasi nõudma. Läheme siis meie ka veel Rootsi alla!"

endisest hallist vanusest valgeks luitunud, setukese mõiste alla käis. Muidugi pidi siis ka vaeseks jäänud endine rikas Rootsi kuningas nüüd valge setukesega läbi ajama. Jaani patriotism oli vanale Lipsule kardetavaks läinud, sellepärast katsus ta vaigistades üsna alandlikult ütelda: „Mis sa nüüd nõnda äkki pahandad, Jaan? Mis mina, vana inimene, nüüd neist ilma asjust teen? Kui palju siis sellel Rootsi kuningal maad veel on järele jäänud? Kas nii palju, nagu meie kütisemaa siin aias?"

Jaan oli kohe selle üleoleku tunnustamisega lepitatud. Ta ajas oma suure kere heatahtlikult sirgu, ajas rinna ette ja pani kaks kätt risti üle

Läti ajakirjanikkude ja kirjanikkude liidu pidusöök Eesti ajakirjanikkude auks riigivanema J. Jaaksoni külaskäigu puhul 1925. a.

Imelikul kombel oli Rootsimaa Jaani meelest väga madalas hinnas. Ta oli umbkaudu kuulnud, et Rootsi endine vägevus Vene Peeter Suure läbi Põhjasõjas murtud oli ja endise Rootsi suurriigi asemel nüüd Venemaa Euroopas peavõimupidajaks oli tõusnud, sellepärast põrutas ta tulivihaselt ka oma kurgu „rr"-ga: „Ah Rroots ka veel mõni asjames! Või tema hakkab sõdima?! Siis hakkan mina ka. Mis sellel Rrootsil veel on? Ise ta künnab, ise ta äestab, ise ta veab omale valge obusega metsast puid välja!"

Jaan oli suur hobuste sõber. Ta töötas, kündis ja äestas alati kõige parema hobusega, söötis ja hoolitses selle eest hästi. Valgest hobusest oli ta väga halvas arvamises, sest et see, suurelt osalt

rinna, vaatas asjatundliku pilguga tükk aega oma kümnevakamaalist aeda üle ja ütles siis mõnuledes:

„Ah, tal on ikka natuke rohkem. Tal on nii umbes kolme kupermangu maa veel käes."

Kui suur üks „kupermang" tema arust peaks olema, selle jättis vanamees, kes olupoliitik oli, targu küsimata. Ja rahu oli majas.

Et ka Jaan ise hädakorral olupoliitik oskas olla, see ilmnes selgesti tema nekrutiks oleku päevil. Ta oli üheealine minu vanema venna Juhaniga (kirjanik J. Lill) ja nende liisuaeg langes Türgi sõja ajaga ligikaudu kokku, kus sõjateenistusse astumine ikka riskantne asi oli. Kui nekrutiealised sügisepoole suvel vallamajasse kokku

Välisajakirjanikud Tallinna laulupeol 1928.

Vastuvõtt Eesti ametivendade poolt Balti jaamas

käsutati, kus nimekirjad Pärnust nekrutikomisjonist tagasi olid ja liisuvõtjate õiguslik seisukord valla poolt esitatud andmete järele kindlaks määratud, loeti need otsused vallavalitsuse poolt kõigile ette. Kellel perekonnaseisu järele 1. kategooria õigus oli (ainukene poeg kui perekonna toitja), see ei tarvitsenud liisuvõtmisele ilmudagi, kellele II õigus (järgmine vend alla 17 aasta vana), pidi ilmuma, sest meestepuudusel võidi ka tema teenistusse võtta, mida küll väga harva juhtus; loeti ka ette, kes tervise poolest avalik sant või vaimuhaige oli, kuid need pidid ikkagi liisku võtma ja komisjonile end esitama. Kui vallakirjutaja teiste seas ka hüüdis: „Jaan Lips, loll!" pahvatas Jaan suure häälega: „Loll jah, ii!" Seda „ii" vedas ta alati hääleta tähtedega lõppevate sõnade järele pikalt järele. Aga kes teda vihastada tahtis, nimetas seda ametlikku enesehindamist, millest ta kuulda ei tahtnud. Aga tal oli ikkagi jänesenahk põues liisule minnes, kartes, et ehk teda ära võetakse.

Ja minu vennal, kes ka teise õigusega liisupoiss, oli tegemist vanale Lipsule assisteerides, et Jaanil komisjoni minnes pükse maha võtta ja teda Aadama kostüümis komisjoni uksest sisse lükata. Jaan oli üpris vihane vanamehe peale, sest ta kahtlustas teda tahtmises teda „kroonule ära anda". Vaevalt oli ta komisjoni esimehe, Audru parun Pilari suust kuulnud, et „Jaan Lips, loll, ei kõlba!" kui ta ka uksest välja pistis, aga ärevuses mitte enam tagasi endisest uksest, kus ta uuesti sisselükkajate pihku oleks puutunud, vaid otse vastasseisvast uksest välja, mis tema mõne seikluse järele härraste kööki viis, kus ta oma Aadama kostüümis köögitüdrukute seas metsikut kisa ja ehmatust saavutas ja ruttu välisuksest lumisesse hoovi ja sealt ringi eestuksest jälle lähtepunkti tagasi jõudis. Siin ajas ta suure kiirusega riided selga ja käsutas vanamehe karmilt kaasa „Kontuse juure", trahteri, kus hoovis hobune oli. Vaevalt oli vanamees oma kangete jalgadega seal, kui Jaanil juba hobune ree ees ja ohjad peos olid. Vanamees pidi ümbervaatamata peale hüppama ja nüüd kihutas Jaan tuhatnelja Vändra poole minema. Keegi naljahammas liisupoiss oli temale ütelnud, et kui meestest puudus tuleb, võidaks teda veel pärast kinni nabida ja ära anda. Alles Sindi vabrikust (14 versta Pärnust) läbi kihutades ja Taali mõisa väljale jõudes (umbes 20 versta Pärnust) lubas ta hobusel harilikku sörki alustada, sest mitu korda tagasi vaadates oli ta veendunud, et tagaajajaid ei ole.

Walter von Wistinghausen

Tüvipüramiidi sisu

Millest ma siin jutustada tahan, pole mitte mõni müstiline lugu à la Edgar Poe „Kummalised jutustused", mille lugemisel külmad viirud üle selja jooksevad. Ei ole siin tegu egüpti kuningahaudade ja saladustega, mida need kätkivad, ei ka mõne tänini tundmatu roimalooga, millega võiks rikastada kriminaalkroonikat. Asi puutub, et seda kohe öelda, pigemini ühesse hoopis harilikku geomeetrilisse lausesse, missuguseid keskkooli kasvandikele sadade kaupa pähe villitakse. Pean igatahes tunnistama, et sel lool teatud müstika ei puudu, ja kui ta mulle meelde tuleb, jookseb mul veel praegu külm judin üle selja.

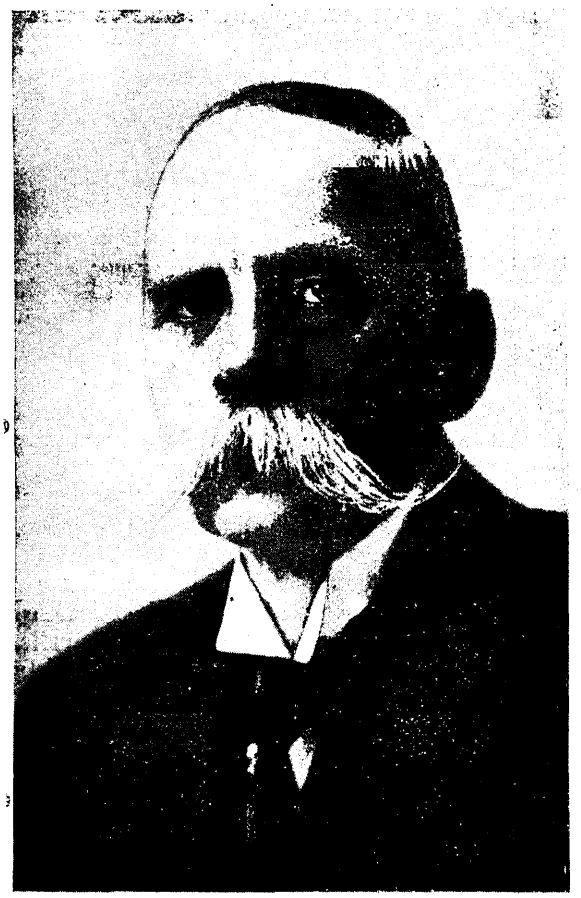

Oskar Kallas
60. sünnipäeva puhul

Nagu enamjagu intuitiivsete kalduvustega inimesi seisin ma algusest saadik matemaatikaga sõjajalal. Kui minu koolitunnistused teistes ainetes sisaldasid osalt häid hinnanguid, jõudsin ma selles vastikus teadmises viienumbrilise hindamissüsteemi järgi ainult kaheni, millele eriti heatahtlikud õpetajad mõnikord väikese plussi või isegi ½ juurde lisasid. Kui ma alles ühes eraõppeasutuses käisin, mis omi kasvandikke viis kuni tertsiani, pigistati, arvesse võttes mu keskmisi andeid ja teisi teeneid, üks silm kinni ja tehti puudulikud numbrid matemaatikas ülespoole ümarikuks, nii et neist ei kujunenud takistust mu edasiviimisel. Asi muutus aga, kui ma astusin gümnaasiumi sekundasse. Siin lõppes heatahtlikkus. Matemaatika oli nimelt üks peaaine, ja häda sellele, kes siin mitte hästi toime ei tulnud. Seda pidin ma varsti tunda saama, kui tüvipüramiid mu teele põrkus.

Ma oskan teda veel praegugi peast, seda saatuslikku lauset, mis nii süütu kui ta ka paistab, mu saatust nii salapärasel viisil mõjustas: „tüvipüramiidi sisu võrdub kolme püramiidi sisu summale, mille põhja moodustab: esimesel tüvipüramiidi alumine põhi, teisel ülemine ja kolmandal sama tüvipüramiidi alumise ja ülemise põhja keskmine võrdeline."

Et sellesse nii omavoliliselt moonutatud kehasse mahub kolm väiksemat püramiidi, uskusin ma selle tõsiasja leiutaja sõna peale ja usun ka praegu. Miks ka mitte? Olen veendunud, et sinna võiks mahutada veel enama arvu püramiidide sisu, kui viimased on küllalt pisikesed. Et nende kahe püramiidilapse põhjad moodustatakse selle moonutatud ehituse alumisest resp. ülemisest põhjast, leidsin ma ka täitsa uskumisväärseks. Kuid selle keskmise võrdelisega näis mulle lugu olevat kahtlane. Kuidas näeb siis üks säärane asi välja? Õpperaamatus olid need hästisissepakitud püramiidid ühes suurepärases joonistuses kujutatud osalt punkteeritud joonte abil. Minu koolivennad kinnitasid ka, et nad nägevat selgesti toda nii kummalisele põhjale ehitatud kolmandat püramiidi. Seda pidasin ma lihtsalt ettekujutuseks sõgedast peast sõnakuulmise järeldusena. Mina seda ei näinud, kuidas ma ka joonistust ei keeranud ja pööranud. Selle kestva pimeduse palgaks sain ma lõpuks, kõigist pingutustest hoolimata, ühe saleda 1.

Ligines edasiviimise katsumiste aeg. Kuna matemaatika nii pärast kui varem oli mu ainus nõrk aine, siis lasti mind katsumistele. Kõik läks libedasti, tundsin end juba sama hästi kui edasiviiduna — seal lähenes hädaoht. Meid katsuti geomeetrias. Kui matemaatikaõpetaja mind nägi, siis naeratas ta üleoleva irooniga ja — mu süda jäi seisma — küsis mult tüvipüramiidi sisu. Deklameerisin tolle pika lause paatose ja surmapõlgusega maha. Õpetaja naeratas jälle iroonililiselt ja pani mulle ette väidet tõendada. Seda ma ei suutnud, sest mul õnnestus jällegi konstrueerida ainult kaks püramiidi, kolmas oma fataalse keskmise võrdelisega end kinni püüda ei lasknud. Palusin üht teist lauset, kuid seda mulle ei antud ja nii kukkusin ma läbi, kuid sain loa ilmuda sügisel järeleksamile matemaatikas.

Mulle võeti suveks õpetaja, kellega ma maal suve mööda saatsin, agarasti tennist mängides. Ka matemaatikaga sai tegutsetud, kuid tüvipüramiidi jätsime rahule, pärast seda kui mu õpetaja veendumusele oli jõudnud, et minu hinges selle jaoks ruumi ei ole. Jõudis sügis. Algebras sain peaaegu läbi, geomeetrias kukkusin sisse. Põhjus: tüvipüramiidi sisu.

Kuna ma ei tahtnud jääda teiseks aastaks sekun-

dasse, siis tehti perekonnanõukogus otsuseks saata mind õnne katsuma ühes Peterburi kirikukoolis. Sõitsin koos emaga sinna ja sain eksamitele lastud nimetatud kooli priimasse astumiseks. Asi läks väga hästi. Leiti, et ma enamikus ainetest täiesti hästi kodus olen, ja ma viibisin õieti kõrgendatud meeleolus, nii et isegi muidu nii kardetud matemaatika eksamile vapralt vastu läksin, seda enam, et tõenäosusarvutuse põhjal tüvipüramiidi-tondi uuestiilmumist seekord vaevalt karta oli.

Nii algas siis katsumine geomeetrias. Matemaatikaõpetaja asetas alul mõningad ühe matemaatiku jaoks silmatorkavalt süütud küsimused, mille juures sõbralik naeratus ta näojooni kirgastas. Korraga näis mulle nagu seguneks sesse sõbralikusesse teatud iroonia, ja vaevalt sain ma seda märganud, kui ta mulle läbipuurivalt otsa vaatas ja küsis: „Mida võite mulle öelda tüvipüramiidi sisu kohta?"

See oli liig. Mul oli tundmus nagu haaraks mind kõrist mingi raudne rusikas ja püüab mind ära kägistada. Põrand kõikus mu jalge all, ja ma oleksin peaaegu maha kukkunud, kui mu sõrmed poleks krampunud lauaservasse toe otsimisel. Kestis tükk aega, enne kui suutsin vastata. Kui ma siis lõpuks tolle lause komistamatult maha sain vuristanud, muutusid õpetaja näojooned jälle pisut sõbralikumaiks ja ta ütles magusavõitu naeratuse saatel: „Noh, seda te ometi muidugi suudate tõendada?"

Võtsin oma viimased jõujäänused kokku ja konstrueerisin, hirmuhigi otsa ees, jälle nood kaks esimest püramiidi nende usutavate põhjadega. Kui ma aga jõudsin kolmanda juure, tolle keskmise võrdelisega — — —

Mida peaksin ma enam ütlema? Kukkusin muidugi läbi, ja mind ei tahetud priimasse vastu võtta. Kui seda kuulsid kaks minu nõbu, kes õppisid ühes teises kirikukoolis, veenasid nad mind õnne katsuma ka seal. Teatasin sinna kohe ja otsustavalt oma soovist eksamineeruda. Ka siin läks alul kõik libedasti. Eksamineerimine sündis kogu klassi ees, kus õppetöö juba oli alganud, ja ma olin kirjalikud ülesanded matemaatikas õigesti lahendanud — kuidas see korda läks, seda taipab küll igaüks, kes kunagi on õppinud avalikus õppeasutuses ja kaasatundvate kamraadide juuresolekul mõne eksami on sooritanud. Nüüd tuli suusõnaline katsumine geomeetrias. Julgesin vaevalt õpetajale otsa vaadata, hirmust, et võiksin talle suggereerida küsimise tolle vastiku lause kohta. Vaevalt olin tahvli ette kutsutud, kui minu kõrvu tungisid sõnad: „Kas tunnete tüvipüramiidi sisu?"

Ühe hetke valitses surmavaikus. Siis kuulsin ma tuhande kuradi itsitamist, õhus, põranda all, kõigist nurkadest ses suures klassis. Ja nüüd läbistas ruumi hüsteeriline naer, ja võõras hääl — oli see tõepoolest minu oma? — ütles: „Miks ei peaks ma seda siis tundma! Tüvipüramiidi sisu võrdub kolme püramiidi sisu summale — — —."

Mis edasi sündis, ma ei tea. Minu mälu algab sealt peale, kui ma seisin tolle klassi ukse ees ja mõningad võõrad õppurid mind julgustasid: „Vilistage ometi selle peale, küllap see jälle end heaks laseb teha!"

Kuid see ei lasknud end jälle heaks teha ja ma ei tahtnud sellest ka enam midagi teada. Minu fatum, too tume mööbel, mis igavikust igavikku kolmikutega ühe keskmise võrdelise põhjal raskejalgsena ümber käib, oli võitnud, ma pidin alistuma.

Kuid ühe väikese hüvituse pidin ma hiljem ometi saama. Et omandada üheaasta-vabatahtliku õigusi sõjaväeteenistuses, pidin ma kuidagi moodi priimasse pääsema. Selleks otstarbeks lubati mulle ülemalt poolt aasta pärast järeleksam teha matemaatikas, kusagil keskkooli juures, mis õigupoolest tähendas ainult vormi täitmist. Õpetaja, kelle ees ma esimest korda omas elus teatud lausega läbi olin kukkunud, pidi mind ka seekord eksamineerima. Ta küsis mult mahedal pilgul ja teatud nukrusega, kas ma ehk veel mäletavat tüvipüramiidi sisu, lisas aga kähku juure: „Palun ainult väide, mitte tõendust." Ta sai oma soovitu ja kummardas naeratades: olin eksami sooritanud!

Teie, mu härrad matemaatikud, oo mu härrad matemaatikud, ü h e asja eest võlgnen ma tänu teile, kes teie omad keskmised võrdelised põiki mu eluteele paiskasite, võlgnen tänu imestelu eest taevasse püüdva püramiidi ülevale vormile, m i l l e a h t u v ü l e m i n e o s a m i t t e p o l e ä r a m u r t u d, kui see aga tingimata peab maha murtama, hea, siis võtke too känd, ma kingin ta teile teie arvutuste eest. Püramiidi ülemise osa pean ma aga e n e s e l e.

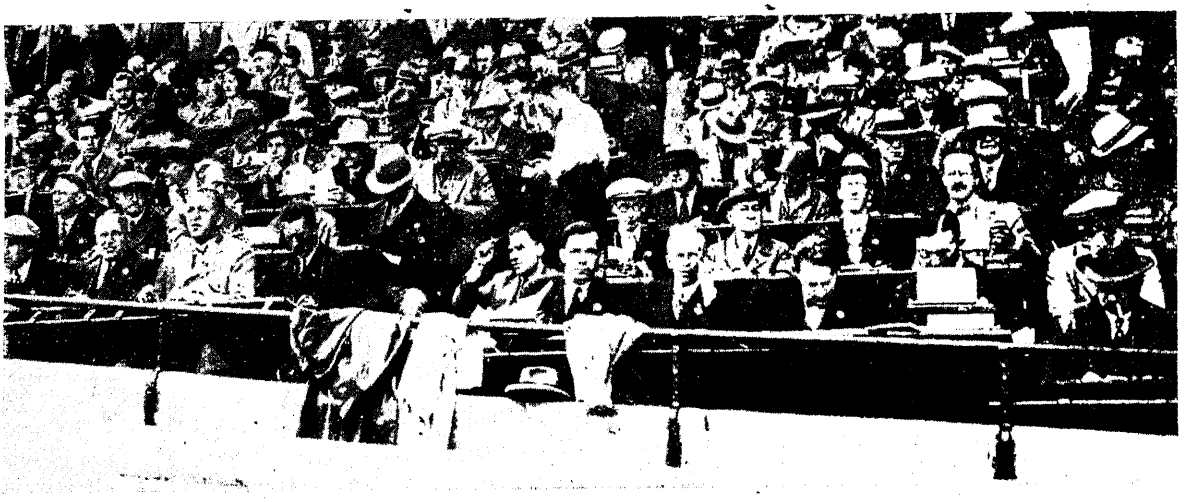

H. Tammer

Staadioni pressitribüünil

Olümpiamängud on vist rahvasteliidu järgmistena paigaks, mis perioodiliselt koondavad suurima arvu maailma ajakirjanikke. Vast ületas Amsterdam viimati isegi Genfi. Staadioni pressitribüünil krabises ja klõbises iga päev kahe nädala jooksul vähemalt 600 lehemehe sulge-kirjutusmasinat. Ja töö intensiivsuse, silmapilgu haaramise, välkkiire mõistmise ja selgitamise survet ei paku küll ükski teine paik maailmas nii lopsakalt. Staadion on juba iseenesest läbi imbunud sekundite ja kümnendiksekundite hüpnoosist ja sellele lisandub pressimeeste endivaheline konkurents.

Sajad atleedid veerevad vähesete tundidega silma eest mööda, võistlevad üksikute rühmadena kolmes, neljas, viies paigas korraga, võidavad ja kaotavad millimeetritega, kuid kõikjal peab olema pressimehe silm, kõikjale peab ulatama ta puuriv vaade tribüünilt, tungima lihaskoesse, näoilmesse ja hinge, et fikseerida, millest tingitud ühe võit ja teise kaotus. Issand heitku armu, kui sa oled iseloomult aeglane, kui sa asud oma ülesandele boheemliku mõnu ja rahuga! Siis oled sa kadunud hing. Teised kihutavad sust halastamatult mööda, sa oled väheste hetketega kaotanud oma kaalu ja tuleviku, sest New-York, London, Berliin, Pariis, Kairo, Konstantinoopol ja Melbourne — kõik ootavad hinge kinni pidades traadiga ja traadita aparaatide taga, rotatsioonirullid seisavad stardivalmis, et esimestena paisata tänavatele eriväljaandeid.

Seepärast istuvad ka pressitribüünil vanad vilunud rebased, mehed, kes eluea küpsenud ja vettinud kõigis leilides. Paljud on neist eelmiste olümpiaadide kangelased, paljud muidu all-round löögireporterid, rohkesti ka väledaid ja pöörlevaid poisse, kes rahvale ei too niivõrd kogemustest vürtsitatud analüüse, kui inspiratsioonist sädelevaid meeleolupilte. Võib olla on viimased suuremalgi määral massi soosikud ja saavad kõrgemat reahinda.

Pressimeeste teenistuses seisab suur hulk ametnikke. Üle kahekümne telegraafiaparaadi trummeldab igasse maailmakaare nende ette hunnikusse sadavaid paberilehti, pikk rida kaugekõnekappe on alaliselt okupeeritud. Käskjalad sõeluvad nirgi väledusega ajakirjanikkude ridade vahel, tirides käest pooleldi kirjutatud sõnumeid, et paisata neid üksteise võidu telegraafi sööda, viia lennujaama või lahkuvale kiirrongile. Belglased saadavad oma sõnumeid isegi tuvipostiga.

Staadioni murul ja jooksurajal askeldab alaliselt monopoliseeritud ettevõtte kümme fotograafi, kes 10—15 minuti jooksul võivad lehemeestele puistata soovitaval arvul momentülesvõtteid värsketest sündmustest. Ilmutamise ja kopeerimise laboratoorium asub kohe tribüüni all, samas kus telegraaf ja telefongi.

Pererohkest sekretariaadist sajab alaliselt pressilaudadele trükitud informatsiooni, saavutuste loetlusi, nimestikke ja protokollide ärakirju. Vaevalt jõuab aga keegi oodata nende tulekuni, juba varem peab teade olema läkitatud, et garanteerida sõnumi täit värskust. Häälekõvendajad ja erilised numbrilauad püüavad tagajärgi küll veel kiiremini teha teatavaks, kuid et täit edu saavutada, on ajalehemeestel endil käes sekundimõõtjad, igaks juhuks valmis pikksilmad numbrite lugemiseks hüppetulpadelt ja sõlmitud kokkulepped kohtunikkudega teadete otsekoheseks hankimiseks.

Ainsad mehed, kes töötavad mõõduka aeglusega, on karikaturistid. Millegipärast on need peaasjalikult ungarlased. Näivad vist olevat maailma andekamad omal alal, töötavad tervele Euroopale ja ka Ameerika pressile. Szepes, Kelen ja teised on nimed, mis ei vaja kommentaare. Ainsam ungarlaste võistlust väljakannatav mees on inglane Major. Karikatuurid lähevad dollarist kuni 10 dollarini tükk ja igal karikaturistil valmib neid päeva kohta ikka oma paarkümmend.

Mis puutub lehemeestesse endisse, siis on tribüüni ülemistel ridadel terve trobikond ameeriklasi. Laulavad ka sobival momendil tähelipu hümni kaasa, teevad mürglit ja trambivad. Tuttav kuju on Ted Meredith, omaaegne maailma suurim jooksja, võitja Stokholmi mängudel. Sai maailmasõjas kuuli kopsu, püüdis veel esineda Antverpeni mängudel, kuid on andunud nüüd ainult sulepeale. Unistav sammetpilk, kõrvade ääres juba juuksed hallid.

Pilusilmaliste jaapanlaste trupp tipib hoolega oma blokkidesse hieroglüüfe ja laseb vahetevahel kuuldavale

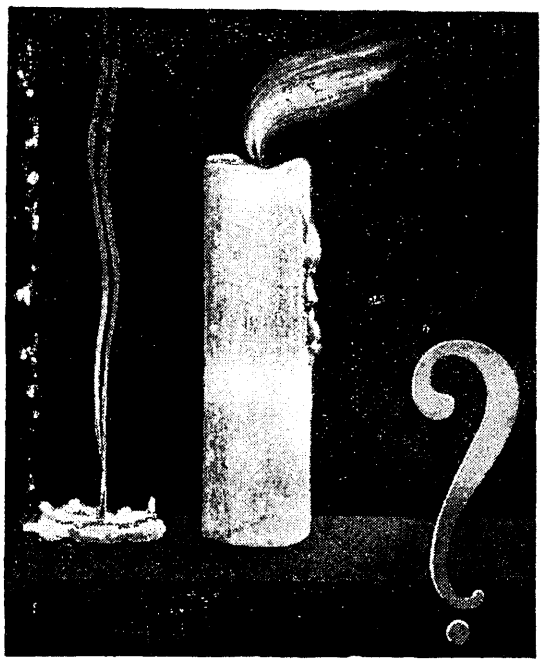

Kas ka Teie eluküünal ei või kustuda sama kiirelt?

Teie teate, et isegi kõige parem tervis ei kindlusta pikka eluiga. Keegi ei tea, mil lööb tema viimne tunnike, kuid igal on võimalus hoolitseda — oma perekonna eest. —

Sellepärast kindlustage oma elu

KINDLUSTUSSELTSIS

„EESTI"

(Asut. 1907. a.)

SELTSI VALITSUS: Tartus, Suurturg 10, omas majas.
OSAKONNAD: Tallinnas, Pärnus, Viljandis, Valgas, Võrus, Rakveres, Petseris ja Kuresaares.

imelisi häälitsusi, kui mõni tõusva päikese poeg on võistlustules. Kuidas nad toimetavad edasi oma telegramme, ei pane tähele. Vist läksid need Inglise keeles.

Põhjamaade ajalehemeeste hulgas on suurim autoriteet Torsten Tegnér, Rootsi luuletaja pojapoeg, kes kirjutab vaimukaid asju ja telegrafeerib Stokholmi 3000-sõnalisi juhtkirju. Kuulsuse pärast püüab temaga võistelda Norra omaaegne teivashüppe maailmameister, mustade kunstnikutukkadega Charles Hoff. Hoff tabab küll mõnegi olulise joone, kuid Tegnér ületab teda avarama käsituse ja sügavama tundega.

Inglise pressi esimene viiul on Cambridge'i suuratleet Harold Abrahams, olümpiavõitja 4 aastat tagasi. Ei ole ühtegi meest tribüünil, kes oskaks suurema täpsusega lahata jooksu finesse, kui see Inglise aristokraat. Sporting Life'i esseed on seetõttu ka eriti hinnatavad. Prantslaste tsentraalkuju on Geo André, kongisninaga hiiglane, kes kirjutab haruldaselt mahlakat stiili, kuid langeb kohati väiklusse. Saksat esindab võrdlemisi värvitu element, kellele tuubitud pähe üleolekutunne ja kes selle kokkuvarisemisel ei suuda leida kuidagi sobivaid noote. Soomel on toodud välja ligi tosin töökat meest. Vaimliseks juhiks poolkurt magister Pihkala omapärase vaateprismiga. Ta hinnangud viivad tihti teisi marru, kuid lepitust toob põhjani küünivate väidete tõestumine.

Kutselistest Eesti ajakirjanikkudest on tribüünil ainult nende ridade kirjutaja. Saab töötada ainult poole- või veerandjõuga. Ei ole meie lehed veel nii maiad spordile, et võiksid täie käerammuga asuda asja kallale. Teed oma paar telegrammikest ära, läkitad kirjakese lendpostiga järele ja asi ongi läbi. Tunneksid veel kui kohustust ja kutset selles otsatus sibinas-sabinas, kribinas-krabinas teha kaasa, kuid kõhn rahapung sunnib kaine aru pähe.

G. J. Parikas

Lembitu kalmul

Lembitu — Leola — Paala. Need nimed äratavad mälestuses ellu kurbi, kuid suuri sündmusi.

Varem otsiti Lembitu kodu Põltsamaa ümbrusest, mis Saksa keeles Oberpahlen, sest Läti Hindreku kroonika räägib Paala (Pala) jõest. Siis jälle arvati Leolaks Lihulat (Leal), kuni J. Jung leidis, et Leola linnamägi asub Lõhavere (Lehova) vallas ning Paalaks tuleb pidada praegust Navesti jõge, Pärnu jõe haru. Pilistvere juures kutsutakse seda veel praegu Palu jõeks, seal on ka Palu küla; Põltsamaa ja Palu jõgede vahe on siin vast kümmekond kilomeetrit ja kui oli vanasti kaks Emajõge — Tartu ja Pärnu, siis poleks ime, kui leiduksid Paala ja Ülem-Paala, ehk küll viimast Eesti keeles alati Põltsamaa jõeks kutsutakse (langeb Emajõkke). A. V. Hupeli järele tulla Oberpahlen Pahleni nimest; — kuid on ka veel Sommerpahlen — Sõmerpalu Võhandu jõe ääres.

V. Ridala tõmbab oma „Tõuküsimuses" siin piiri. Eestlaste asumisala lõunapoolsest osast põhjapoolset lahutab looduslik piir — Pärnujõe, Võrtsjärve ja Emajõe joon, mille tähtsus eelajaloolistel aegadel kahtlemata õige suur on pidanud olema. See liin toob iseloomulise jaotuse kogu Eestisse nii hästi looduslikult, kui majanduslikult ja sellega näikse kaasas käivat antropoloogiline olukord, mis kokku langeb ka keelepiiriga.

Lembitu Vabadussõja mälestussambal S.-Jaanis, — prof. A. Adamsoni töö

Lõuna- ja Põhja-Eesti vahel liiguti vanasti kas Oandi (Ugaunia) kaudu üle Emajõe, mereranda mööda Ridalasse, või kolmandat — lühemat — teed Riia ja Tallinna vahel — üle Paala, mida käidud kümne päevaga (A. Põrk). Jungi arvates võis ainult Navesti kohal sel ajal üle jõe pääseda, nagu veel praegugi, sest et seal on soo kõige kitsam ja maapind kõvem. Praeguse Navesti maanteesilla ja raudteesilla vahel, Tepu talu kohal, on jõgi madal ja põhi kõva; siin on jões rida suuri kiva, nii et jalgsi üle pääseb. Ka on siin vana pakktee, mis kohati paar jalga maa sisse vajunud. Võib oletada, et vana tee siit käis. Ning seda tähtsat teekohta Paala ääres kaitses Lembitu Leola maalinn, arvab V. Reiman.

Vaikselt ja rahulikult voolab Paala laia luha keskel, ümbritsetud soodest ja metsadest. Valged veeroosid kõrkja vahel annavad talle pehme, luulelise ilme, kuna koduseks teevad selle paiga kalamehed oma paadiga pikas kaldarohus.

Leola linnamägi on vasakut kätt, Viljandi pool jõge, maanteede kolmnurga vahel, Paala jõest kilomeetrit kuus. Linnamäe idapoolse külje all voolab Putku oja, lõunas on märgata väikese kraavi aset. Mäe servad on kõrgemad ja keskkoht vähe madalam. Kõrgus 17,5 m., pealmine pikkus 79 m., laius 43 m. J. Jung jutustab, et mäe lõunaküljel kaevates välja tulevat põlemispuru — süsi ja põlenud palgitükke; mäe pealt kaevates olevat umbes sama leid. Linnamäe kaguotsas leidnud ta vana kaevuaseme, mis mulda täis olnud. Nii Jung kui Schiemann on siit leidnud puuehituste jäänuseid ja pihapuuaia aluse („Eesti muinaslinnad"). Ka on siit mitmesuguseid asju leitud.

Linnamäele pääseb teed mööda Lõhavere mõisast, aga ka teiselt poolt, Olustvere — Suure-Jaani vaheliselt teelt. Oja pool on lage soo, eemal mäekünkad ja metsatukad; teiselt poolt ulatab mets otse linnamäeni. Tuul sahistab lehti ja linnud laulavad. Mäe serval kasvavad lopsakad punased lilled. Pole näha midagi, mis meelde tuletaks siin kord peetud võitlusi, milledest jutustab kroonika.

V. Reiman tõendab, et n. n. Paala lahingut pole löödud kusagil Paala jõe ääres, vaid Vanamõisa küla kohal Viljandi tee ääres. Selle koha lahinguplatsiks määrab juba Riimkroonika, samuti ka J. Jung. Dr. J. Luiga on kohapeal hoolsamalt uurinud, allikaid võrrelnud, kohalikkude elanikkude muistseid mälestusi kuulanud ning kindlamaid tõendusi leidnud. See Madisepäeva lahingu koht asub Viljandist umbes 10 klm. Suure-Jaani viivate Vastsemõisa ja Sürgavere teede vahel, — klm. 15 Leolast ja paarkümmend klm. Paala (Navesti) jõest — kaardi järel arvates.

Eriti huvitavad on dr. Luiga leitud Rattama kalmud samas Vanamõisa külas. Ta kirjutab: „Määratu ärevus valdas mind, kui astusin kalmukünka päitsile

Leola linnamägi, ees Putkuoja

Rattama koplis. Kahtlusi väärav, juurdlemistest tekkinud aimus ütles — siin on Lembitu 1217. aasta lahinguväli; need kolm kalmuküngast on Lembitu maleva hauad, kus uinuvad üle tuhande sõduri luud, varisenud mulda ühes Lembituga."

Kohalikud elanikud on nii V. Reimanile, kui dr. Luigale kinnitanud siinset Lembitu lahinguvälja. Tammemäel, nagu kutsutakse tähtsamat kalmet kolmest, käinud vanasti meie rahva suured mehed salaja ööseti nõu pidamas, kivil tuld tehes. Kahel pool seda suurt kivi kasvanud kaks tuhandeaastast tamme.

Dr. J. Luiga arvab seisvat siin eriti tähtsa haua, asenedes kõige tähtsama künka tähtsamal kohal, suure kivi ees, kahe põlise tamme varjul, mille juurde astmetaoline käik näib viivat. Selle mäe puiestik on teistsugune kui ümbruses. Tammed näikse olevat istutatud ja ravitsetud, sest nad on siin pikad ja sirged, kuna need puud meil harilikult vabalt kasvades on

Kivi Rattama Tammemäel, kus vanasti meie rahva suured mehed käinud salaja ööseti nõu pidamas — kivil tuld tehes

madalad, kõverad ja okslikud. Ümbruses mujal pole näha tammesid. Andmetest selgub, et need künkad veel paarsada aastat tagasi erilise kultuse paigaks on olnud ja neid kutsuma hakatud Lembitu kalmuks. Kividel ümbruses leiduvat isesugused märgid.

Prof. A. M. Tallgren tõendab, et siin tõesti on vana põletishaud hiljemast rauaajast (800—1200). Leidudest nimetab siin — kaks lihtsat odaotsa, sulanud jäänused pronkskaalust ühes pommidega, ristitaolise ripatsi osa — meie maal haruldane — ja muud. Oma proovikaevamise põhjal arvab ta aga siin olevat asundus-, lahingu matusepaiga.

Rattama kalmude ligidal on vanad kivivaremed, kabeli ase. Ristiusu kuulutajatel oli viisiks ehitada kirikuid muistsetele pühadele *ohvrikohtadele*. V. Reiman arvab, et kirik ehitati lahinguväljale. Lembit sundis rüütleid lahingut vastu võtma seal, kus see temale kohane näis — ning valis selleks püha hiie.

Suure-Jaani kiriku katsumise protokollides 1731, 1749 ja 1777 (Jungi järele) nimetatakse seda kabelit „Ristikirikuks", kuhu iga aasta 2. mail hulk rahvast kaugelt ümberringi kokku tulevat, kus nad oma ebausu tempusid teevad ja kõiksugu ohvreid, nagu sigade, lammaste ja muu elajate kõrvu toovad. Kui kiriku vöörmündritele käsk anti seda kohta ära hävitada, siis palusid nad, et neid niisugusele kardetavale tööle ei sunnitaks. Nad tahtvat parem oma pea kaotada, kui seda kiriku müüri lõhkuda. Siis anti mõisaomanikule käsk varemed hoopis maha lõhkuda, mida varsti peale seda mõisarentnik—sillakohtunik v. Gernet õpetaja Schnelli (1767—1812) silma all tegi. Kohta peeti aga edasi pühaks, keegi pole julenud sealt midagi ära viia ega lõhkuda, uskudes, et selle järele nuhtlus käib,sest ka õpetaja Schnell ja sillakohtunik von Gernet on varsti pärast müüri lõhkumist surnud. Jung arvab — härrade surm tulnud sellest, et nad külmal oktoobri päeval müüri lõhkudes kangesti higistanud ja siis hulk maad sõites külmetanud. Kuid kõlab siiski kui lugu vaaraode maalt. Jung teab ka, et kiriku varemete ligidal olevat suur kivi, mille all kamber olevat olnud, kus vanal ajal raha valmistatud, sellepärast leitavat sealt sagedasti vanu rahasid. Jung peab aga kivi ohvrikohaks ja rahasid ohvrianniks.

Seniste allikate ja uurimuste järele peetakse usutavaks, et Madisepäeva lahing — 21. sept. 1217 — on löödud siin. See oli suur ja tähtis lahing oma aja kohta. Vaenlasel oli 3000 valitud meest — soomustatud ratsanikku ühes abivägedega, kaasas ordumeister Volkvin ise, kuna tegelikuks juhatajaks kuningas Heinrich Lõvi generalissimus Bernhard von der Lippe, — — paljude lahinguto võitja mitmel väerindel; ülemjuhatajaks aga Daani ja Novgorodi valitsejate ligidane sugulane ja osav *diplomaat krahv Albert* von Lauenburg, kelle ülesandeks oli nähtavalt hoolitseda, et novgorodlased ja saarlased lahingust osa ei saaks võtta. Eestlaste ühendatud mandri väed olid 6000 meest, nii et dr. Luiga arvates lahingust osa võttis umbes 15.000 sõjalast. Langesid Lembitu, Vootele, Menivalde, kuid malev polnud hävitatud, — 6000-st langes 1000 ja vaenlasega uuendati rahu.

Vanad pikad, sirged tammed Rattama kalmel

Ühtlasi langes Kaupo. Eestlaste võitmiseks oli piiskop Albert sunnitud appi paluma Taani kuninga Voldemar II, tolleaegse vägevama valitseja.

Liikudes nende muistsete sündmuste paigal, tundub isesugust pinevust ja võlu. Siin on rohkesti mitmesuguseid mälestuse- ja ohvrikohti. Jaamas on kakas hallipeaga peremeest hobuse juures, — teine neist on rongiga kohale sõitnud, et vaatama minna üht muistset hiiekohta. Siit ümbrusest on võrsunud meie kunstnikud ja kirjanikud prof. J. Köler, prof. A. Kapp, Mart Saar, A. Hansen-Tammsaare, Albert Kivikas, Jaan Adamson ja vana J. V. Jannsen — ema poolt.

Jõed, mäed, kivid, puud, mis võõrale vast ainult nimed, sõnad, asjad, on meile elavad, on osa meist endist ja teevadki selle maa meie isamaaks.

Väike jalutuskäik Praha tänavail

G. E. Luiga reisimärkmeid

Roomast Prahasse jõudes tunned enese klassikalisest muinasajast romantilisse muinasaega olevat sattunud. Seal kõik selge nagu Itaalia sinine taevas, avalik ja sirgejooneline, siin igal pool mitmesugused kunstlikud kujundid ja imelikud ilustused, väljaehitused, ärklid, arkad, tornid ja tornikesed, tihti ühe suure torni külge kaks, neli, isegi kaheksa väikest kasvanud, nurgakesed, nikerdused, kullatud pühakujud, vapid, kroonid ja muud esemed, õlivärvi maalidega ehitud seinad, väljendusrikkalt voolitud simsid, karniisid, sambad, pilastrid.

Väljamaalt saabuvad rongid peatuvad Wilsoni vaksalis, mis endisest Franz-Josefi vaksalist ümber ristiti tolleaegse Ameerika presidendi auks. Vaksal seisab kaunil kõrgustikul linnapargi ääres ja tema ette on püstitatud aukartust-äratav monument Wilsonile, keda tshehhid austavad kui oma iseseisvuse ristiisa. Sealsamas lähedal olev endine „riigivaksal" on ristitud Massaryki vaksaliks, praeguse Tshehho-Slovakkia riigipresidendi auks, kelle teeneks riigi loomist suurelt osalt tuleb pidada. Esimesed sammud Wilsoni vaksalist alla Praha tänavatele annavad mulje, et oleme väga lihalikus linnas. Sest tihedalt seisavad toiduainete poodide aknad on nii koormatud mitut seltsi ja nägu sinkidega, vorstidega, pekkidega, küljetükkidega, nagu oleks kõik aknatagune ruum põrandast lakke ja seinast seina täidetud selle vägeva kaubaga, aga iseäranis palju on hanisid, tooreid, keedetuid ja küpsetatuid, müüa tervelt, poolikult, veerandina ja portsjoniviisi, vardaga sedelikene küljes pealkirjaga „Hus" ja hind. Tuli meelde Jan Hus, tähtis reformaator ja õpetlane, Praha linna kodanik ja Tshehhi rahvuskangelane. Tähendab, juba vanast olid tshehhid tublid hanikasvatajad.

Mis aga linna ilmet väga suuresti mõnustab, on see, et lihapoodide kõrval ka suuri raamatukauplusi leiame, sama rikkalikult täidetud vaimutoiduga. Ülepea näitab Tshehhi kirjaturg rõõmustavat viljakust: uusi raamatuid ilmub väga palju ja väljaanded on väga nägusad. Tshehhi rikkaliku algupärase kirjanduse kõrval leiame tõlgituna kõik tähtsamad teosed maailmakirjandusest.

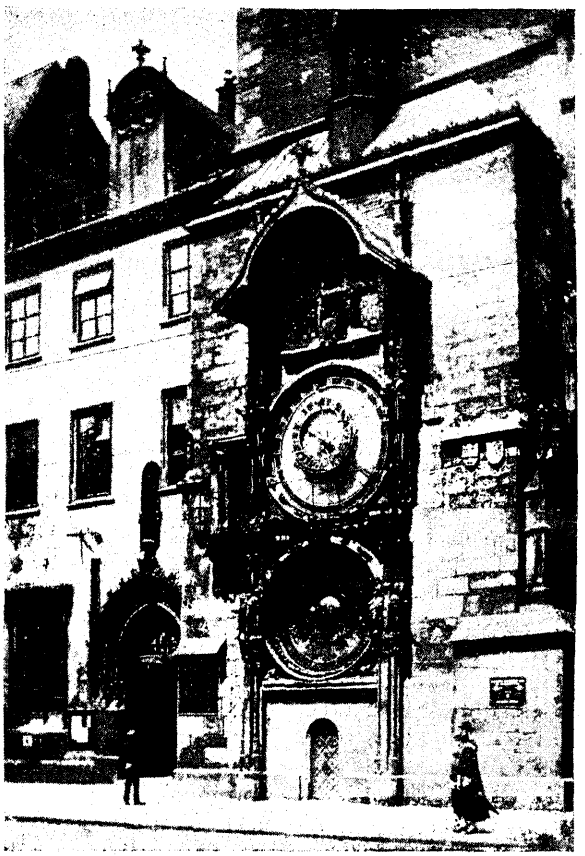

Praha àstronoomiline kell tornijalal

Humboldt luges Prahat Euroopa 4 kõige ilusama linna hulka. Kuigi vahest sellele otsusele igaüks alla ei kirjuta, sest ilu hindamiseks ei ole üldiselt maksvat mõõdupuud, siis tunnistab ometi iga külastaja tagasihoidmata, et Praha, asudes mõlemal pool Moldau jõe kallastel, mida ühendavad 10 uhket silda, on igatahes väga ilus linn. Pahem kallas moodustab kõrge, rohelise lehtpuumetsaga kaetud mäeseljandiku, mille keskelt hradčanu, kants kuningalossiga ja toomkirikuga vaatab tõesti kuninglikult kaugele üle maa. Kuid Praha on ka paljude uunikumide linn, mida ainult siin võib näha ja mis on väärt siia sõitu ette võtta.

Oma esimesel jalutuskäigul jõuame vana raekoja juure, mille torni jalal pahemat kätt seisab salgake võõraid ja vahib uudishimuliselt üles astronoo'miliselekellale, oodates apostlite ilmumist. Kõnesolev kell kuulub nimelt Praha kuulsuste hulka, mille sarnast ei leidu kuskil mujal. Ta on 435 a. vana, käib aga siiski kindlal jalal ja näitab aja suhtes kõik, millest on kalendris juttu: päikese tõusu ja loode minekut, tema ringjooksu aasta kestes läbi 12 tähekuju, näitab juutide tunniaega ja kristlikke mälestuspäevi, liiapäeva aastat ja planeetide liikumist, kuu muudatusi ja käiku ning on kõige vanem kell, kus tunni numbrid käivad 1-st 24-ni ühes ringis, mispärast teda kaua aega peeti maailma imeks. Ja kui mõ-

Praha: Vaade Kaarli sillalt vanale linnale

telda, et ta on ehitatud enne Kepleri ja Kopernikust, siis peab tõesti imestama, kui kaua pidi meister Hanush istuma, mõtteid hauduma, uurima ja katseid tegema, enne kui ta niisuguse keerulise, maailmatarga ajanäitaja võis valmis luua. Sest see on samasugune vaimulooming, nagu „Vabastatud Jeruusalema", „Jumaliku komöödia" ehk „Kaotatud Paradiisi" kirjutamine, mida ei tehtud tasu ega ainelise kasu, vaid loomisrõõmu pärast.

Mis aga inimesi kutsub kõnesolevat kella vaatama, ei ole siiski need teaduslikud andmed, vaid nendega kokkupõimitud luulekujud: ülal numbrilaua kohal seisab surm oma vikatiga ja liivakellaga; kui tund on täis, siis keerab ta liivakella ümber, ja kaks alkent tema mõlemal käel lähevad lahti ning 12 apostlit sammuvad üksteise järele neist mööda, kusjuures akna kohal igaüks neist veerandringis ümber keerab ja välja vaatab, otsekui tervitaks ta allviibivat publikut. On kõik apostlid läinud, siis soputab kukk tiibu ja laulab. „Vaadake," ütles lahke näitaja, „laulab nõnda juba veerand viietsada aastat, aga veel ei ole tal hääl ära!"

Oli soov kergitada mütsi selle kuke ees, kes laulnud oma eluea jooksul juba paljude tuhandate inimeste ees ja võib olla saanud mõnelegi Peetruse kukeks, aga ei olnud aega anduda sellistele mõtiskeludele, sest kell tuletas meelde, et meiegi tunnid on loetud ja peame ruttama, kui tahame näha kõiki Praha ainulaadilisi haruldusi. Enne edasiminekut tuli aga raekoda ka seestpidi silmitseda. Seal on suur linnaarhiiv, kaks suuremat saali, vana ja uus, linnavolikogu ja linnasenati koosolekute pidamiseks, kus toredad vanaaegsed laed, ahjud, seinakatted ja nahaga kaetud istmedlauad, millega meie riigikogu omi kaugeltki ei või võrrelda, tunnistavad linna rikkusest ja kunstiarmastusest. Aga minu huvi köitis V. Borshiku suur seinamaal: Jan Hus Konstantsi kirikukogu (kontsiiliumi) ees. Sirgelt ja rahulikult oma pikas mustas kuues seisab lihtne palja lagipeaga professor toredais mundres, võimu ja rikkuse märkidega ehitud keisri, kuninga, vürstide, kardinalide ja piiskoppide ees, vastu võttes püsti peaga ja auväärilikkuse ilmega surmaotsust. Nii nõrk ja väeti, kui näib kaebealune ka olevat, siiski võidab ta vaataja poolehoiu vägevalt; tundub, et tema pool on tõde ja kohtualuse lihtsa kuue all tuksub aus süda, kuna hiilgavad mundrid varjavad ülekohut ja vägivalda. Kuid mitte selles surmaotsuses ega sellele järgnevas tuleriidas ei ole Hussi suurim kurbloolus, vaid selles, et ta on küll Tshehhi rahva kangelane, rahvuslik pühadus, temale on püstitatud ka raekoja platsile suurepärane ausammas ja maa on täis tema mälestuse ülistamise märke, aga tema õpetus, millele ta elas ja mille eest ta suri, on maha jäetud ja kõrvale heidetud. Mitte kui usu uuendajat ja puhastajat, vaid kui rahvuslist teadusemeest ja hariduse edendajat austab teda Tshehhi rahvas.

Samalt kunstnikult on sealsamas saalis teine, suur seinamaal, mis kujutab Georg Bodébradi kuningaks valimist (1458 a.), huvitav sellepoolest, et ajaloolistele isikutele on antud praegusaja poliitiliste tegelaste näod; ka iseenese on kunstnik paigutanud kuninga valijate hulka neli ja pool sada aastat tagasi!

Koosoleku saalist juhatatakse võõrad torni külge ehitatud ärklikabelisse, kus on „tundmatu sõduri" haud, peidetud pärgade ja lintide alla. Viimane pärg Jtaalia kuninga poolt.

Praha oli kord Euroopa tähtsam teaduse ja tarkuse kolle, temas on alles kõige vanema ülikooli hoone, „Karolinum", aga võime seda ajapuudusel ainult väljaspoolt silmitseda, kuna juht viib meid juudi linnajakku, mis on eriti huvitav ajaloolasele.

Vanast oli see piiratud müüriga ja selle 9 väravat pandi õhtul lukku ning juutidel ei olnud luba ööajal oma asukohast lahkuda. Nende majad olid madalad, sest kõrgemale kui 1 süld ei

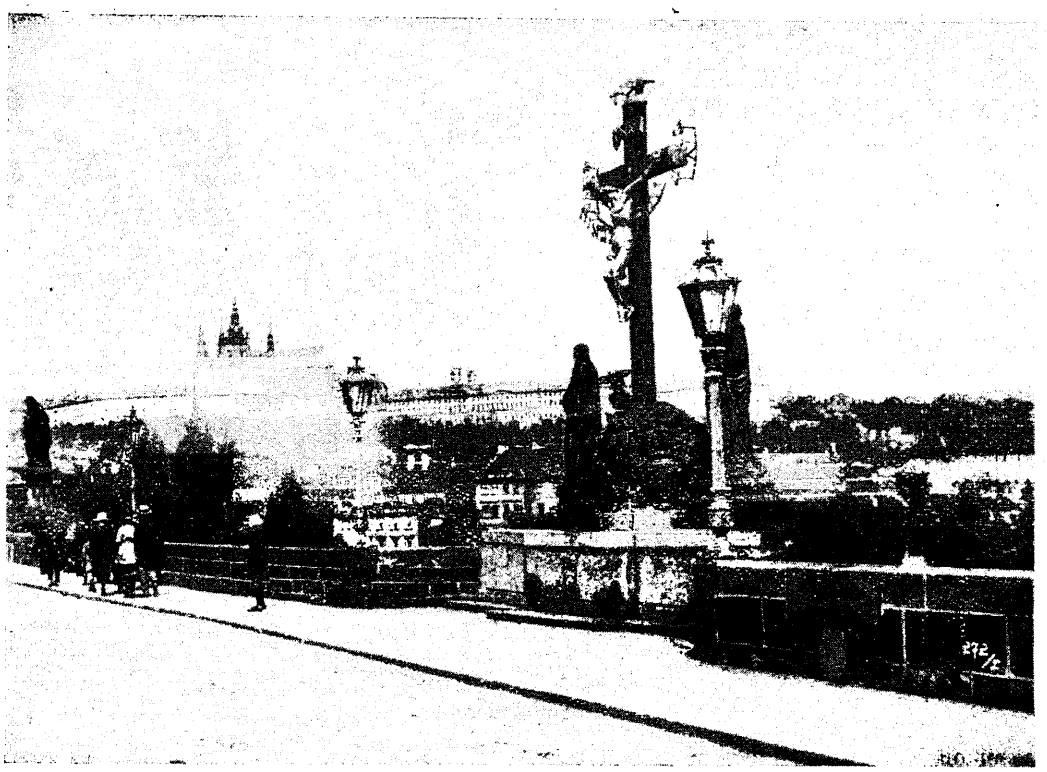

Praha: Karlov most, Kaarli sild. Ristikuju juudikeelse pealkirjaga

tohtinud nad ehitada. Nõnda olid nad sunnitud pooleldi maa all elutsema. Isegi nende palvemaja, üks kõige vanemaist sünagoogidest Euroopas, ligi 700 aastat vana, oli ainult sülla kõrgune. Aga kui Praha juudid 30-aastases sõjas linna kaitsemisel näitasid erilist agarust ja vaprust, siis kaotati mitmed kitsendused ja neile anti luba rohkem päevavalgele tulla. Selle järele ehitati vanale sünagoogile uus osa peale ja see on — gooti stiilis. Meie juht kinnitab, see olevat ainus gootistiili sünagoog maailmas. Sünagoogi kõrval on juudi raekoda, kus nad vanast ajast iseseisvalt oma linnaosa, ghettod, valitsesid. Sõjaliste teenete eest anti neile luba raekojale torn ehitada ja see on saanud väga iseloomuline, erinev kõigist teistest tornidest. Üleval torni küljes on eriti laia numbrilauaga tunnikell, aga sellest madalamal eraldi seina küljes teine, kullatud heebreakeelsete numbritega ja kella osutid käivad paremalt poolt pahemale, s. o. vastupidises suunas meie kelladele. Sealsamas ligidal on vana juudi surnuaed „Beet-Chajim" — „elu maja", kus vanem seeskiri olevat 596-st aastast. Seal puhkavad mõnegi õige kuulsa mehe jäänused, nagu täheteadlane Tycho de Brahe, Rabbi Löv, üks targemaist oma aja mehist j. t.

Ilus on Moldau jõgi, mõnus on mõtiskeledes pikkamisi edasi liikuda tema kallastel ja silmile voli anda lõbutseda linna maalilikkusest, mis esitab igal sammul isesugust omapärast pilti. Kahjuks pole meil täna selleks küllalt aega, sest tahame teha veel suure ringi ja peame sellepärast ruttama. Jõuame Kaarli silla juure (Karlov most), mis on kuulsam ja huvitavam 10 Praha silla hulgast ja viib umbes vana linna keskelt „väikesele poolele". — „Selle silla peal lõpetati 30-aastane sõda," seletas juht tunduva uhkusega. Ja uhkuseks on tshehhidel põhjust küllalt. Sest kui 30-aastases sõjas rootslased kord olid pahemal kaldal oleva linnaosa juba vallutanud, kindlustasid üliõpilased suure rutuga silla otsas oleva torni ja panid vaenlase edasitungimise seisma. 4 nädalat kärtsusid rootslaste püssikuulid torni külje vastu, aga kätte nad seda ei saanud. Teadagi olid tolleaegsed laskeriistad meieaegsetega võrreldes enam laste mänguasjad. Selle vägitöö mälestuseks jäeti torni välimine külg niisugusesse seisukorda, nagu püssikuulid ta olid pannud, ilma ehete ja ilustusteta, nagu need katavad vana linna poolset külge, kuhu ei sattunud kuulid. Ja kui nüüd isad-emad poegadega, kooliõpetajad poistega, professorid üliõpilastega sealt mööda lähevad ja kuulidest kratsitud torniküljele osutades ütlevad: niisugused kangelased olid tol korral koolipoisid! — siis tunnevad praegusaja poisid, need väledad sokolid, oma rinnas sedasama kangelasmeelt paisuvat ja nad ei kõhkleks silmapilkugi samasugusel viisil oma kodulinna ja kodumaad kaitsmast, kui seda peaks vaja tulema.

Silla mõlemad ääred on täis mitmesuguseid kujusid ja mälestusmärke, huvitavad nii ajalooliselt kui kunstiliselt, nõnda et kõnnid nagu muuseumist läbi, aga samalt sillalt avanevad ka kõige toredamad vaated linnale, üles uhkele kantsile, kus sügisvärviliste kollakas-pruunikas leheliste puude taga ja vahel kerkivad kantsid, tornid, lossid, paleed nagu muinasilma hiiglased, ehk

pahemat kätt „väikesele poolele“ ja taha vanale linnale nende kirendavate katuste ja teravaotsaliste tornidega. Kuid kahjuks ei ole meil rutulisel ülesminekul mahti seda kõik nautida silmade janu järele. Peatame ainult pilgu Kristuse ristikuju ees, mille suur heebreakeelne kullatud tähtedega pealkiri äratab tähelepanu. Juhi tõenduse järele olevat see ainus sellelaadiline rist maailmas. Heebreakeelne kiri aga olevat tulnud järgmisel viisil. Vanast olid kõik sillal käijad kohustatud ristist mööda minnes mütsi peast võtma, aga kord jätnud üks juut seda tegemata ja ta antud „usuteotamise“ pärast kohtu alla, kes mõistnud ta kuludekandmisele mainitud pealkirja panemise heaks. Kui ta siis edaspidi sealt mööda läinud, siis kergitanud ta mütsi ikka kaks korda, et ei tuleks jälle sekeldusi. Pealkiri aga tähendab juudi keeles: „Kiidetud olgu Kristus!“

Üle jõe jõudnud, viib auto meid kiiresti ülesse kantsi, aga tuleme sinna ebasoodsal ajal, sest lossi katusel lehvib presidendi lipp märgiks, et riigipresident, kes oli pikemat aega ära, on jõudnud tagasi koju ja tema välisukse ees seisavad 2 sõdurit liikumatult kui kivikujud (vahetatakse iga 20 minuti takka) ning lossi seesruumide vaatamine ei ole võimalik. Olgu siin mööda minnes mainitud, et tshehhid president Massarykist teisiti ei räägi, kui ainult kõige suurema lugupidamisega. Kui Massaryk tahaks krooni pähe panna, vaevalt seda keegi talle keelaks. Suures lugupidamiseks on ka Benesh, kes juhib juba 10 aastat Tschehho-Slovakkia välispoliitikat ja keda niihästi oma- kui välismaalased kiidavad väga osavaks meheks. Massaryki aga peavad paljud kõigi teiste suuruste hulgas meie aja kõige tähtsamaks riigimeheks.

Kuningliku lossi kõrval teine tähelepanuväärv ehitus on metropoliidi peakirik oma kahesteistkümne kabeliga ja rohkete ajalooliste mälestustega. Vägev, vaevalt ülevaadatav ehitus, oma uhke tornі ja lugematа hulgа tornikestega Hradshina seljal nagu kuningakroon kumeral padjal puhkamas. Aga õnnetuseks on parajasti suured parandus- ja ümberehitustööd käimas, kõik kiriku sisustus välja koristatud, põrand prügi ja prahti täis, nii et ainult vägevaid seinu, sambaid ja võlvistikku võime imestada.

Siin lossis asub ka välisministeerium, kelle ajakirjanduse osakonnas ajalehemehed ikka lahket vastuvõttu leiavad, lossis ja lossi ligiduses mäe peal leidub veel teisi ministeeriume ja kõrgemaid valitsusasutusi, mis meile aga erilist huvi ei paku.

Alla sõidame teist teed, Belvedere huvilossist mööda „väikese poole“ (Malá Strana) suunas ja tuleme Waldsteini tänavat kaudu W a l l e n s t e i n i lossi juure. Siin elas 30-aastases sõjas kuulsaks saanud ja mõrtsuka käe läbi otsa leidnud väejuht Wallenstein ehk — nagu tschehhide tõenduse järele tema õige nimi olevat — W a l d s t e i n. Praegu on loss krahv Waldsteini omandus, aga osa ruume temast on moodustatud Wallensteini muuseumiks ja avatud võõrastele vaatamiseks. Neid käivat aastas umbes 75.000 inimest. Nagu teada, ümbritses Wallenstein ennast kuningliku hiilgusega ja Schiller lasebki teda surmata sellepärast, et ta olevat tahtnud teha ennast kuningaks. Selle vastu seletavad tschehhid, et „m e i e oleksime küll tema kuningaks võtnud, sest meil ei olnud tol korral kuningat, aga tema ise ei tahtnud.“ Siia on koondatud kõik mälestusesemed, mis sõjapealikust järele jäänud, tema sadulad ja relvad, tema hobusetekk ja kaelakrae ning arutu hulk pisikesi asju, mis ta oma sõjakäikudel korjanud. Seina-„paber“ on seanahast ja kirjutuslaud nii kunstlik intarsiatöö, et hiljuti pakkunud rikas ameeriklane selle eest 500.000 dollarit. Wallenstein oli väga ebausklik ja püüdis taevatähtedest ennustusi lugeda eelolevate sündmuste kohta, milleks laskis erilise astroloogilise kabineti ehitada. See hoitakse kõigi uurimusabinõudega endises seisukorras. Meie, kaugelt tulnud külalised, käime ruumist ruumi, viskame uudishimulise pilgu asjalt asjale ja läheme edasi, aga tschehhi noortele omavad kõik need surnud asjad elava keele ja jutustavad isade vägitegudest rahva kangelasajajärgul, ning noorte silmad sätendavad, nende õrnad paled õhetavad ja nad tunnevad eneses tungi olla vanade väärilised.

Oleme nüüd teinud kaunis suure ringi, sügispäev jõuab õhtule, jatkub meile tänaseks linna vaatamisest. Aga jatkub Praha linnas huvitavaid kohti, ehitusi, esemeid veel nii mitmeks, mitmeks jalutuskäiguks!

Heinrich Helm

Meie esimese päevalehe asutaja

(K. A. Hermanni 20-aastaseks surmapäevaks)

Paari aasta pärast saab täis 40 aastat, kui „Postimees" muutus igapäev ilmuvaks ajaleheks, saavutades sellega esimese eestikeelse päevalehe nime. See tähtsam saavutus meie ajakirjanduse ajaloos langeb täiel määral „Postimehe" selleaegse omaniku ja peatoimetaja K. A. Hermanni teenetele ja nii ei ole sugugi ülearune teda „õitsituledes" ta 20-aastase surmapäeva puhul meelde tuletada. K. A. Hermanni surmapäevast saab 20 aastat täis nimelt tänavu 29. detsembril.

Hermann oli samane kümnel alal korraga tegutsev rahvameees nagu enamasti kõik meie ärkamisaja tegelased. Ta on võrdlemisi viljakalt tegutsenud kirjandusega, häid tagajärgi saavutanud enda muusikaloomingus, hoolsust näidanud keele uurimisel, põhjapanevalt töötanud meie kirjandusajaloo kokkuseadmisel, aga samuti, nagu ta küllalt suure osa enda eluaega on pidanud ajakirjandusele pühendama, on ta ka siin mälestamakohustavat teeneterikkust saavutanud.

K. A. Hermann

Maailmakodanikuks astus Hermann Põltsamaa lähedal Võhma külas külasepa majakeses 11. (32.) sept. 1851. aastal. Pojale elu andes tuli aga emal endal elust loobuda ja juba paar nädalat peale sündimist oli Hermann ematu vaenelaps ning Väike Kusti ristiti ema surnukirstu kõrval. Ristimist toimetav Põltsamaa õpetaja Emil Heinrich August Hörschelmann hakkas poisile ühtlasi ristiisaks ja pärandas talle ühe enda ees nimedest. Keegi ema poolt sugulane viis ta siis enda juurde ja kuigi kardeti, et poegki emale varsti järele läheb, näitas väike Hermann, et täismees haiglikkusest hoolimata ka emapiimata kasvada oskab. 15 nädala pärast oli aga isa jõudnud juba uue naise võtta ja nüüd anti väike Hermann võõrasema hoole alla.

Lapsepõlve kodu oli Hermannil äärmiselt kehv. Isa oli alles hiljuti Kolga-Jaani kihelkonnast Soosaare vallast „Kapsaare" talust, kust Hermanni suguvõsa põlvenenud, Põltsamaa lähedale „Otsa" tallu asunud ja siin enne sepaks hakkamist talupidaja ametiga katsetanud. Seda „Otsa" talu iseloomustab Hermann oma „Kullerkupukeses" ise järgmiselt: „Otsa talul oli õhtupool küljel ilus koppel. Koplis kasvasid noored lepad ja kased. Nende taga jooksis kevade ilus selge veega ojake. Otsa talust viiskümmend sammu lõuna poole kopli äärel oli väike eluhoone. Siin elas külasepp Mihkel". („Kullerkupuke" lhk. 3).

Kusti ema oli ta isal juba teine naine, kuid eelmine abielu oli lastetuks jäänud ja ka teine naine ei pärandanud peale Kusti rohkem järeltulijaid. Ei ole märgata, et ka kolmas naine oleks rikkust majja juurde toonud, küll hakkas aga pere nüüd kasvama ja Kusti sai endale veel 3 õde-venda.

Viieaastaseks saades hakkas Hermann lugemist õppima. Seda teinud ta niiviisi: „Ma küsisin papa käest iga tähe nime ikka: „Mis täht see on?" ja teisel päeval jälle: „Mis täht see on?" Kolmandal päeval jälle niisamuti. Ma pidasin iga tähe meeles ja viimati oskasin kõik tähed nimepidi, aga kokku lugeda ma veel ei osanud. Aga ma oskasin peast Issa-meiet ja mitu kirikulaulu. Võtsin Issa-meie katekismusest üles; kus kohal ta seisis, oli mulle papa ütelnud. Katsusin Issa-meie palvet siis tähtede kaudu lugeda. I-s-s-a-m-e-i-e ja korraga sain aru, kuidas tähed sõnu kokku viivad, lugesin, lugesin, lugesin ja lugemine oli selge. Võtsin „Nüüd hingvad inimesed" ka ette, mõistsin seda ka lugeda. Lugesin viimaks igalt poolt ja oskasin küll". („Kullerkupuke" lhk. 7.)

Tal ei olnud ka kuigi palju mänguseltsilisi, peaaegu üksi pidi enda ajaviite eest muretsema, ja nii oli tal õppimiseks aega küllalt. Et pealegi asi teda huvitas, edenes see jõudsalt ja veel ei olnud ta kuue aastanegi, kui oma sõnade järele juba piiblit lugenud. Seda teinud ta koguni sellise äärmise huvi ja hoolega, et vanemad juba ta silmade tervise pärast kartma hakanud ja poisil raamatu tihti käest ära võtnud. Hermann nutnud ja nurunud siis aga ikkagi seni, kuni raamat talle jälle uuesti kätte antud. Mööda minnes võib tähendada, et see on ainuke asi, mida Hermann hiljem enda võõrasemast kaebab, muidu näib see tema kui iseoma lapse eest olevat hoolitsenud.

Huvitav on aga, et juba siis oli Hermannil ta oma

sõnade järele enda lugemisjänule küllalt vabandav põhjendus. Alati sarnaseil raamatu käest äravõtmise korril on ta vanemaile öelnud: „Jummal on mind seks mailma sisse lonud, et mu'st üks koolmeister peab sama". („Agu" nr. 23—1923. a.).

Oli Hermann 7-aastaseks saanud, siis langes perekond selle läbi, et isa uue elumaja ehitas, veel suuremasse kitsikusse. Milline oli sel ajal elu külasepa majakeses, sellest annavad kujuka pildi Hermanni enese sõnad: „Mittokord istusime meie ühhes koos laua äres vessi silmis, sest et ühtegi süa ei olnud („Agu" nr. 23.—1923. a.).

Hermanni 10-aastaseks saades saadeti ta pärast seda, kui oli õpetaja juures katsel käinud ja sellelt ilusa pildi enda „tarkuse" tunnistuseks saanud, Anikvere külakooli. Seal oli sel ajal niisugune mood, et esimesel talvel käisid väiksemad lapsed vaid reedeti koolimajas ja nii ei olnud siin Hermannil suuremat õppida. 12-aastaselt hakkas ta juba korralikuks õpilaseks. Siis õppis ta ka alles kirjutamise selgeks, ja kevadisel katsel kinkis õpetaja talle juba väikese raamatu.

Õpetaja poolt valmistatud rõõmu hävitas aga varsti isa poisi kingsepa juurde õpipoisiks saatmisega, sest nüüd oli tal ju külakool läbi, ja mis muud, kui ametit õppima. Kingsepa juures ei olnud Hermann aga kauemini kui 3 nädalat. Keegi rätsep, kes teda enda juurde soovis, oli lubanud talle uued riided teha ja ta läkski sellele õpipoisiks. Siin oli asi aga veelgi hullem. Ei peetud vahet tööpäeva ega pühapäeva vahel. Kui poiss pealegi aru hakkas saama, et riietetegemine ja lubatud koolis käia laskmine paljaiks lubadusiks ähvardavad jääda, läks ta ka rätsepa juurest 4 kuu pärast salaja ära.

Huvitav on märkida, kui moraalselt arenenud juba siis Hermann oli. Suvel magas ta ühes kahe teise endast vanema õpipoisiga väljas tallipeal. Seal samas magasid ka kaks tütarlast. Ühte neist poistest iseloomustab Hermann järgmiselt: „...isseärranis olli teine neist üks hul, temma suul ei olnud ennam põhja al. Praego, kui ma selle peale mõtlen, tõusevad mul ihho karvad püsti, sest ta kurriloom ei lasknud neid tüdrukuid egga ka meid teise õppipoisigga maggada." („Agu" nr. 23 — 1923. a.) Kui Hermann siis on sealt ära tulnud, rõõmustab ta tõsiselt, et sellest „põrggo hauast" on välja pääsenud, kus ka tema noort hinge oleks võidud kergesti ära rikkuda.

Rõõmu valmistas talle aga see, et ta jälle kooli võis minna. Ta palus ja tellis seni isa kallal, kuni see oma äärmise viletsuse peale vaatamata talle siiski kooli-

Lehelugejad

Gori joonistus

1) Õnnetuste ja kuritööde lugeja

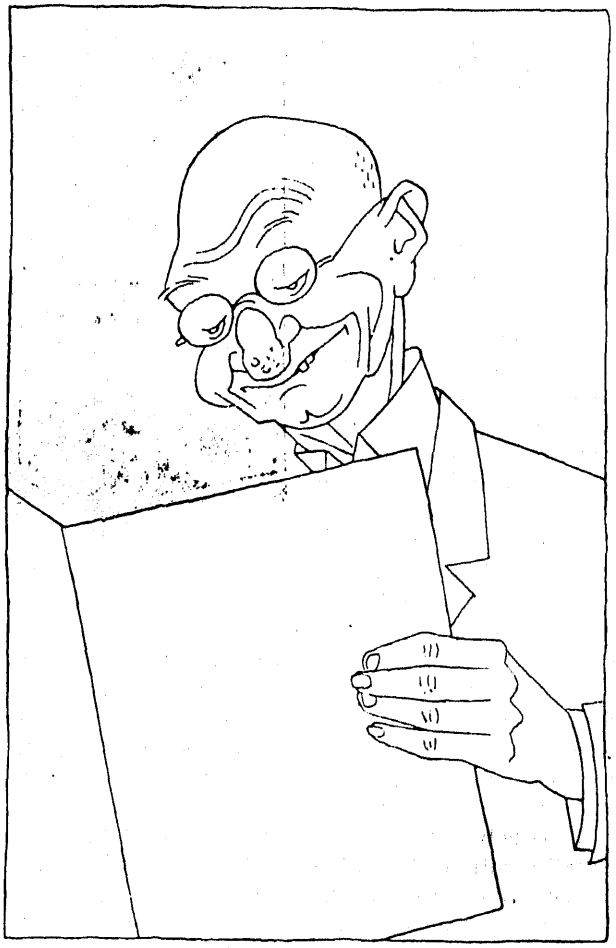

2) Kosjakuulutuste ja perekonnaseisu teadete harrastaja

minekuks nõusoleku andis ja ka sellest ei hoolinud, et üks rätsep jälle poissi enda juurde tahtis viia.

Nüüd läks ta juba Põltsamaa kihelkonna kooli ehk Parochiali kooli, nagu Hermann ise nimetab. See töötas sel ajal õpetaja Beermanni juhatusel. Esimesel talvel oli isal veel niipalju jõukust, et suutis poisi kooliraha 3 rbl. ära tasuda. Oli aga karta, et teisel talvel see isal enam võimalik ei ole ja nii läks poiss suvel koolmeistrile karja, saades selle eest järgnevaks talveks prii kooli. Sel talvel jõudis isa aga veel vähemalt leivakottigi talle kaasa panna. Kui poiss aga ka kolmandaks talveks karjas käimisega endale prii kooli oli teeninud, siis oleks tal isa kehvuse tõttu siiski tulnud kooliskäimisest loobuda, kui mitte lahked kaasõpilased ja õpetaja talle enda käest süüa ei oleks annud. Isa jõukus enam leivakoti kaasaandmiseni ei küüninud. Hermanni pärastine õpilane Jaan Bergmann kirjutab sellest järgmiselt: „Kui teised poisid sõivad, vaatas Hermann kurva silmaga pealt. Silm sõi, suu nuttis. Teisel päeval ei suutnud poisike enam nälga ära kannatada, ta hakkas valju häälega nutma. Siis saadi nutu põhjus teada. Kutsuti „isand", nii nimetasid sel ajal koolipoisid härra Beermanni, ja see kuulutas: „Pojad! Väike Hermann on viks poiss. Meie peame teda üle talve elatama. Laske teie teda korda mööda oma kotist süüa, pühapäev annan mina temale süüa, nii võib ta kooli kevadeni ilusasti läbi teha. Kas olete kõik nõus?" Ja kõik olid nõus. („Eesti Kirjandus" nr. 3 — 1909. a.)

Võib olla oleks Hermannil tulnud pärast kooli lõpetamist jällegi mõnda ametit minna õppima, kui mitte lahked inimesed ta toetuseks raha kokku ei oleks pannud ja nii võimaldus tal kohe kihelkonnakooli lõpetamise järele Põltsamaa Saksa alg- ehk elementaarkooli astuda. Siin oli ta toitjaks õpetaja Karl Maurach. Ühe aastaga oli ka selle kooli kursus Hermannil läbi.

1868. a. sügisel, pärast Saksa algkooli lõpetamist, läks Hermann 17-aastasena kihelkonnakooli juhataja Beermannile abiks lapsi koolitama. „Kohe sellel sügisel asutati kihelkonnakooli juure „Põltsamaa Saksa kihelkonnakooli" nime all iseäraline väike saksakeelse õppekeelega osakond, mille juhatamine ühes õpetuseandmisega täiesti Hermanni hoolde anti". (J. Bergmann „Eesti Kirjanduses" nr. 3 — 1909. a.)

Samal talvel telliti ka Põltsamaale pasunad ja Hermann oli üks esimestest, kes õppimisele asus. Pärast oli ta selle esimese Põltsamaa pasunakoori juhataja. Kevadel pärast lihavõtte pühi annab orkester koguduse laulukooriga koos Hermanni toetuseks kontserdi. Sissetulek ulatab üle 30 rubla. Samal kevadel sooritab Hermann ka külakoolmeistri eksami. Kontserdist saadud rahaga läheb ta pärast jaanipäeva pooliti jala

Lehelugejad

Gori joonistus

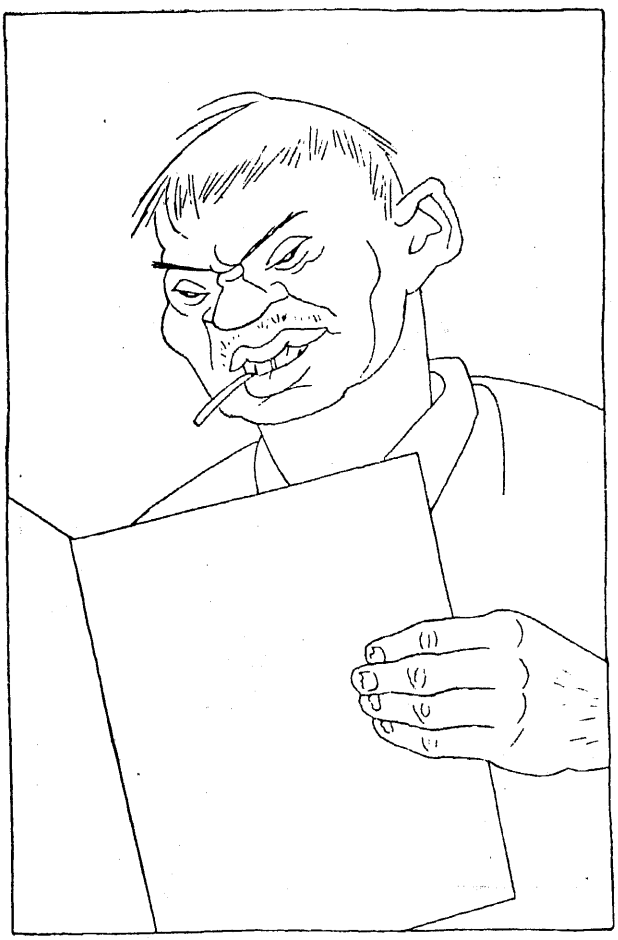

3) Kohtukoja ja sporditeadete lugeja

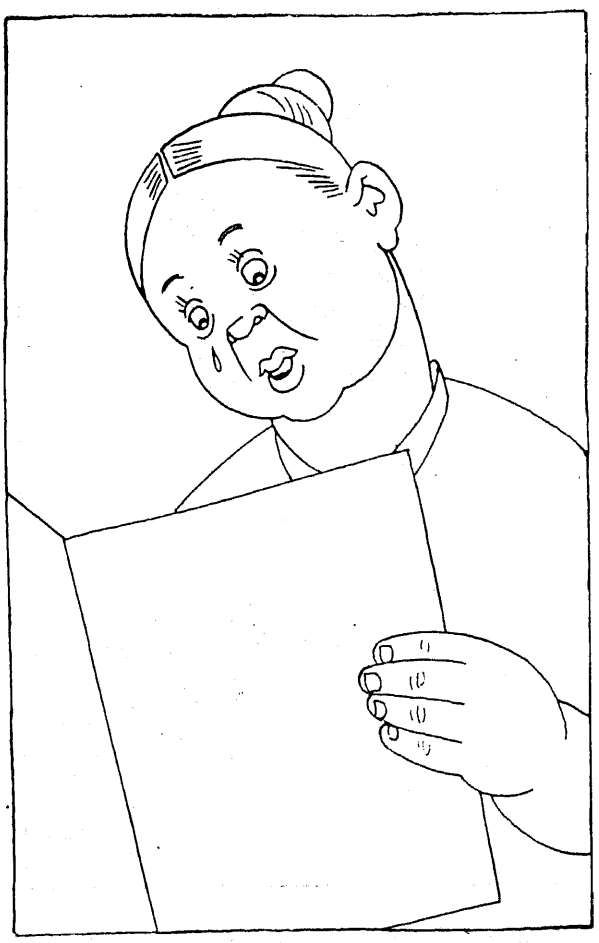

4) Romaani nautija

Tallinna ja asub siin paremate õpetajate juhatusel ennast Saksa ja Vene keeles, oreli-, viiuli- ja klaverimängus ning harmooniaõpetuses täiendama.

Sama aasta septembris võimaldub tal ka, hoolimata sellest, et teda esialgu liig nooreks peetakse, Tallinnas privaat-elementaar-kooliõpetaja eksami teha. Eksami ajal saab Hermann Peterburist onu käest kirja 3 rbl. rahaga ja kutsega küllasõiduks. On eksam läbi, sõidabki ta kohe samal päeval laevaga Peterburi.

Selleaegne maailmalinn avaldab esimesel pilgul nooremehe peale otse hämmastavat mõju. Ta jääb aga siia vaid neljaks päevaks. Siiski oleks ta selle aja sees endale juba kohagi võinud saada, nagu hiljem ise jutustab, kuid kahjuks olid tal tunnistused suure rutuga Tallinnast välja võtmata jäänud.

Kodumaale tagasi jõudnud, asub Hermann jälle viibimata Põltsamaale kooliõpetaja ametisse endisele kohale.

Meil pole teada, palju Hermann oma ameti eest palka sai või kas talle seda üldse peale prii ülespidamise anti, kuid ta majandusliku seisukorra kehvuses sunnivad veenduma järgnevad read: „Pearahha otsjad käisid jälle omma nõudmist nõudmas ja veel pealegi doppelt, sest et minneva aastane jaggo ka alles maksmata on. — Oh Issand Jummal! millal aitad sa mind ommetigi ni kaugele, et ma issi pearahhagi jõuaks tenida. Kül on hädda ja häbbi! — Jäeti veel peale pühhiks.“ Jällegi aitab aga pasunakooriga antud kontsert ta sellest pearaha hädast välja. Kuid varsti on ta sunnitud isegi oma õpilaselt laenu tegema. Sealjuures on tihti kogu õppetöö Hermanni teha, sest Beermannil tuli sagedasti kooli ajal pikemaid aegu Põltsamaalt eemal olla.

Mööda minnes võime õiendada ühe õige laialiselt levinud valearvamise, nimelt et oma esimese laulu „Süda tuksub tuks, tuks, tuks“ olla Hermann loonud koolipoisina Põltsamaa kihelkonnakoolis. J. Bergmann, kes selle laulu sündi oma silmaga näinud, jutustab selle kohta järgmist: „Märtsikuu keskel 1869, kui Hermann koolitoas koolipoiste õppimist valvas ja ise kibedasti üht raamatut luges, ütles korraga üks koolipoiss Jüri Tolga: „Lehrer!“ see on: kooliõpetaja, — nii nimetasid koolipoisid teda. Hermann vasta: „Mis sa tahad, Tolga?“ Teine jälle: „Mul tuli ilus rahvalaul meelde!“ Nüüd oli Hermannil taskuraamat ja pliiats kähku käes: „Ütle ruttu ette, ma kirjutan üles!“ Ja Tolga ütles:

Mine lahti uks, uks, uks,
Süda tuksub, tuks, tuks, tuks,
Et me lähme Mallega
Saare kala püüdema.

Lehelugejad

Gori joonistus

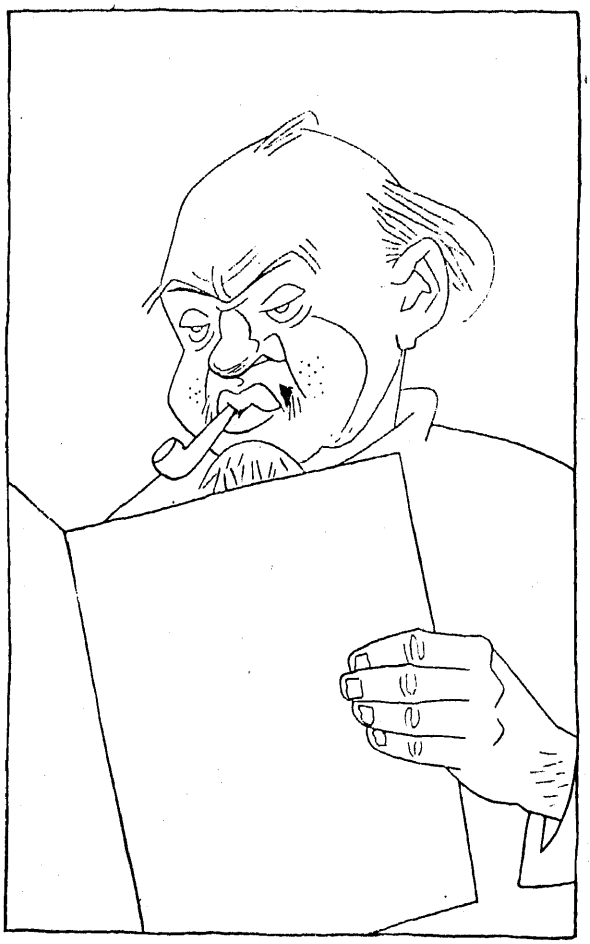

5) Välispoliitika ja salapiirituse veosse puutuvate sõnumite harrastaja

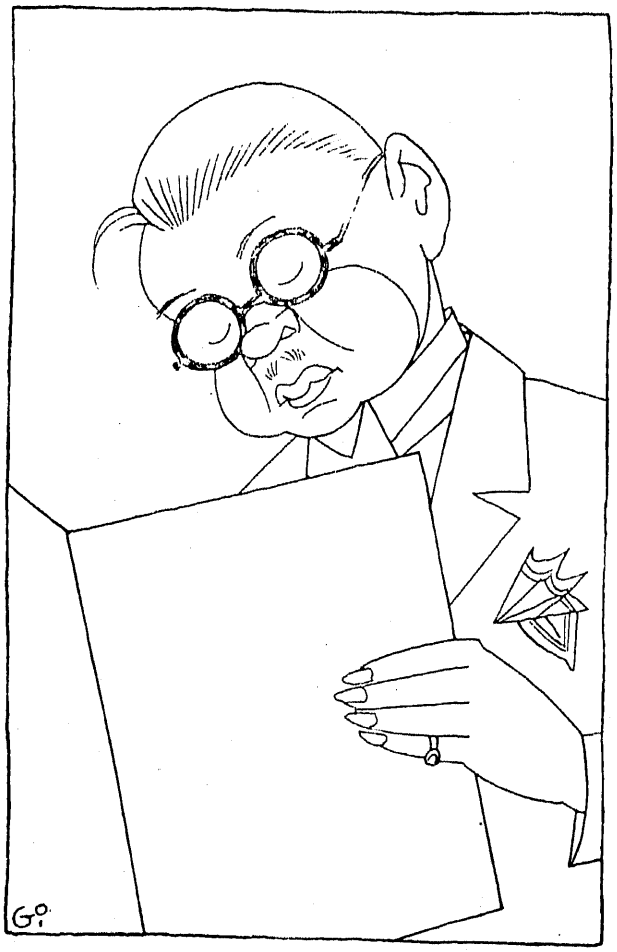

6) Juhtkirja lugeja (juhtkirjanik ise)

Raitama kalme. Kivirida viib üles ohvrikivi juurde tammede all, n. n. Lembitu kalmule (V. artikkel 42. lhk.)

Hermann hakkas oma raamatut edasi lugema, meie õppima. Natukese aja pärast ütles Tolga jälle: „Lehrer!" Hermann küsis pahase häälega: „Mis sa jälle tahad?" Tolga paluvalt: „Pai Lehrer, tee neile sõnadele viis, ma sõidan laupäev Tallinnamaale pulma, siis mul mõnusat külakosti viia!" Hermann vaidles esmalt vastu, aga siis võttis ta Tolga tahvli ja kirjutas noodid peale, istus oreli ette ja mängis; parandas nootisid ja mängis jälle. Siis kirjutas need noodid koolitahvlile ja ütles: „Poisid, laulutundi! Tolga ütles sõnad, mina tegin viisi, õpime selgeks!" Poole aasta pärast oli see viis juba rahvaviisiks muutunud.

Otsides teid, kuidas endale edasiõppimist võimaldada, kavatseb Hermann Peterburi mingile kooliõpetaja kohale asuda. Juba 1870. a. suvel tahab enda nõu läbi viia, kuid esialgu laidavad teised tal selle mõtte ära. Siis on tal lootust saada Saaremaale või Pihkva kooliõpetajaks, kuid mõlemale poole peetakse teda nooreks ja jaanuari algul 1871. a. sõidabki Peterburi. Siin on tal koguni kaks kohta valida. Kui ta aga on otsustanud mingisuguse „Inglise kooli" peale minna, tuleb tal neli nädalat tööleminekut oodata. Saab ta seda viimaks teha, on oma kohast pettunud; peab lapsi liig rumalateks ja üleannetuteks. Palka saab 25 rbl. kuus, kuid sellest tuleb pool onule anda korteri ja söögi eest.

Peterburis hakkab Hermann hoolega ennast edasi arendama. Käib keiserlikus biblioteegis lugemas, unistab konservatooriumi astumisest ja asub gümnaasiumi lõpueksami vastu valmistamisele. Kõige selle juures tuleb tal aga kõige suurema puudusega võidelda. Tihti on ta pidanud aknast sissepaistva tänavlaterna valgusel õppima. Teenistus kirjatöödega, millele ta Peterburis rohkesti aega hakkab kulutama, ei aita palju ta halba majanduslist seisukorda parandada.

1873. a. suvel tulebki ta Peterburist ära Tartu, kus kelleltki sugulaselt toetust saades hoolega õppimisele võib anduda. Haruldaselt kiirelt võtab ta keskkooli ained läbi ja kuigi ettevalmistus just põhjalik ei olnud, siis ometigi juba 1874. a. lõpul saavutab ta keskkooli lõputunnistuse. 1875. a. algusel astub Tartu ülikooli usuteadust õppima.

Oma „kuldonu" toetusel teeb ta 1875. a. suvel väikese meelelahutusreisi Rootsi, Norrasse ja Daani, et vahetpidamatult kestnud raamatutetuupimisse vähe vaheldust muretseda.

Õppimise ja kirjandusliku tegevuse kõrval võtab Hermann Tartus enda peale ka muid ülesandeid, hakkab „Vanemuise" laulukoori juhatama, toimetab „Kasulist kalendrit" pärast Kreutzvaldi sellest tööst tagasitõmbumist jne.

Talle hakkab aga ikka enam selguma, et usuteadus ta õige ala ei ole ja nagu jutustab Hermanni sellenegne toanaaber J. Bergmann, teinud ta viimasel Tartus oleku ajajärgul ainult keeleteadusega tegemist. Selle tagajärg on, et ta astubki Tartu ülikoolist välja, laenab Tallinnast kellegi käest vajalise summa raha ja sõidab sellega Leipzigi sealsesse ülikooli võrdlevat keeleteadust õppima. Leipzigist sõidab Hermann 1879. a. suvel Tartu laulupeole laulukoore juhatama ja pärast seda läheb oma lahke onu Goldmanni seltsis ja kulul pikemale Euroopa ringreisile. Sedakorda võetakse suund läbi Viini Itaalia. Külastatakse muuseas Rooma ja Neapoli ja jõutakse algavaks semestriks Leipzigi jälle tagasi. 1880. aasta algusel teeb Hermann Leipzigis ülikooli lõpueksami. Väitekiri „Der einfache Wortstamm und die drei Lautstufen in der estnischen Sprache" trükiti Leipzigis samal aastal ja samal aastal pöörab Hermann värske filosoofiadoktorina sammud kodumaa poole.

Alguses katsub Hermann siin ennast kirjatöödega elatada. Toimetab siis Tallinnas „Eesti Jutustajat" ja kui 1882. a. „Eesti Postimees" Jannseni haiguse tõttu

Rühm Eesti ja Leedu ajakirjanikke laulupeo puhul Ajakirjanikkude Kodus, Kosel

V. Justi kätte läks, Grenzstein toimetusest lahkus ja endale „Oleviku" asutas, kutsus uus „Eesti Postimehe" omanik Hermanni enda lehele toimetajaks.

„Eesti Postimehe" toimetusest lahkus Hermann aga 1885. a. lõpul. Samal aastal asutas ta endale kuukirja „Laulu ja mängu lehe". Seda andis Hermann kuni 1898. a. alguseni välja, siis aga oli lugejate väikese tõttu sunnitud kuukirja ilmet muutma ja uue nime all ilmus ta „Rahva Lõbulehena" veel 1899. a. sügiseni. Siis müüs Hermann ta J. L. Jürgens'ile. Esimese muusikaajakirjana on „Laulu ja mängu lehel" suured teened laulu- ja muusikaarmastuse tekitamisel laiemates rahvahulkades. Ta oli sel ajal pea ainukeseks nootide muretsejaks meie maa laulu- ja pasunakooridele.

Palju tähtsamaks ja ka võrdlemisi paremini tasuvaks ettevõtteks kujunes Pärnust V. Bormi pärijatelt ostetud „Pärnu Postimees", mida Hermann 1886. a. algusel Tartus „Postimehe" nime all välja andma hakkas. M. J. Eisen, kelle Hermann endale esimeseks abiliseks kutsus, jutustab „Postimehe" asutamise ajajärgust: „Toimetuse ruumid oli Dr. Hermann Suure turu äärde nurgapealsesse majasse vastu Tartu panka teisel korral avanud. Toimetuse ruumid koosnesid õieti koridori otsas ühest ainsast toast, mille aknad turu ja Emajõe poole läksid, nii et igal hommikul turuelu elavalt silma paistis. Toimetuse ruum sai ühtlasi minu elukorteriks, kus ma varju taga peatoimetajalt saadud voodis ööd mööda saatsin. Toimetuse ruumis pidin ühtlasi tellimisi ja kuulutusi vastu võtma, mitte ainult „Postimehe" jaoks, vaid ka „Laulu ja mängu lehe" jaoks." („Õitsituled" nr. 6.) Alguses ilmub „Postimees" ainult üks kord nädalas. Et trükkimise kulusid kokku hoida, asutatakse endale väike trükikoda. Selle arendas Hermann hiljem vastavale kõrgusele ja asus siis nii enda kui ka teiste autorite teoseid kirjastama. Nii on Hermann olnud ka raamatukaupmees ja kirjastuse omanik — direktor. Terve enda perekonna pani Hermann lehe juurde tööle, sest võõrast tööjõudu ei olnud rahapuuduse tõttu võimalik tarvilisel määral palgata. „Postimehe" leplik ja rahvasõbralik toon ning sisu mitmekesidus võitis aga lehele ikka rohkem poolehoidjaid ja juba 1887. a. lõpul hakkab „Postimees" kolm korda nädalas ilmuma. 1890. a. on Hermannil võimalik „Postimeest" juba igapäev ilmuvaks ajaleheks muuta. Selle tervitatava sammu astumiseks aitas suurel määral kaasa „Postimehe" võrdlemisi arvurikkaks kasvanud kaastööliste pere, kelle seas palju selleaegseid noori algajaid andekaid kirjanikke oli. Esimese eestikeelse päevalehe väljaandmisel on aga kõige suurem teene siiski vaid Hermannil. A. Jürgenstein kirjutab: „... peame õiglaselt tunnistama, et Dr. Hermann vana „Perno Postimehe" otse uuesti sünnitas. Tema juhatusel kasvas väikesest kohalisest mõne saja lugejaga nädalalehest ülemaalise tähtsusega esimene Eesti päevaleht." („Postimehe" juubelialbum lhk. 62.)

Selleaegne äge erakondade vaheline võitlus, milleks Hermannil sugugi annet ei olnud, hakkas talle aga ikka enam ja enam meeletuska tegema. Ka südamehaigus hakkas ennast rohkem tunda andma ja et tal tegevus niigi küllalt laialine oli, muuseas oli ta 1889. a. Tartu ülikooli eestikeele lektoriks kutsutud, millises ametis püsis surmani, siis andis Hermann 1896. a. lõpul „Postimehe" J. Tõnissonile üle, kes juba varemalt toimetuses juhtivat osa oli etendanud.

Hiljem katsub ta veel paaril korral ajakirjanduses õnne. 1905. a. ostis hoiatustest hoolimata J. Kõrvilt „Valguse" ja sai selle läbi ainult kahju, sest „Valgusel" puudusid niihästi lugupidamine kui lugejad. Asutab siis uue päevalehe „Hüüdja", kuid ka sellele peab ligi maksma. Oma surma aastal tahtis ta isegi „Laulu ja mängu lehe" uuesti ellu äratada, aga ka see nõu tuli paari numbri ilmumise järgi katki jätta. Talle jäi vaid lektoriamet ja väike kõrvalteenistus kirjatöödega ning kehva mehena lahkus Hermann 29. dets. 1908. a. 57-aastasena elavate kirjast.

Tihti on toonitatud, et Hermanni hariduskäik oli liig katkendiline ja selle tagajärjel puudus tal tõsine

sügavam haridus, mis tihti ta tööd liig pinnapealseiks muutis. Vaadeldes aga neid olusid, millest Hermann võrsus, peame siiski tunnistama, et meil küll mitugi korda vähem avalikke tegelasi oleks, kui kõik nii suurte raskustega enda hariduse eest peaksid hoolitsema nagu Hermann seda tegi.

Lõpuks nimetame veel tähtsamad iseseisvate raamatutena ilmunud Hermanni teosed. Ta „Eesti kirjanduse ajalugu" (1898) oli esimene laiaulatuslisem töö meie kirjandusloos ja hoolimata sellest, et iseäranis lõpuosas liig laialivalguvaks kujuneb, praegugi tarvitatav materjalidekoguna. Äärmiselt laiaulatuslik oli kavatsetud ta „Eesti üleüldise teaduse raamat" — teaduste sõnaraamat, millest varase surma tõttu ainult mõne vihu avaldada sai. Ajaloos on Hermannilt ilmunud „Uurimised Eesti rahva muinasajast" (1895), „Sumeri akkadlased" (1896) ja „Paluke vana Eesti ajalugu" (1898). Keeleteaduses on tähtsamad ta „Eesti keele grammatika" (1884) ja „Eesti keele lauseõpetus" (1896). Võrdlemisi rohkelt on Hermannilt ilmunud helitööde kogusid. „Eesti kannel" ilmus 3 jaos, „Kooli ja koori kannel" 2 jaos. Tema laule sisaldavad veel „Kodumaa laulja" ja „Laulude raamat" (1897).

Näidendeid on Hermannilt ilmunud kaks, „Oksjon" (1872), kirjutatud Peterburis ja „Uku ja Vanemuine" ehk „Eesti jumalad ja rahvas." „Salmikute" kaks annet sisaldavad Hermanni luuletusi. Jutustavast proosast on tähtsam Hermanni väike paarikümne leheküljeline lapsepõlve mälestuste kirjeldus „Kullerkupukene" (1896). 1887. a. ilmus „Aulane ja Ülo — jutt Eesti muistsest ajast" ja 1892. a. „Uudisjutud." Vähemtähtsad on ta „Loe — õpetlikud lood ja jutud" (1876), „Vanad poisid" (1896), „Vene keele õperaamat" (1886) ja „Täieline Eesti-Vene sõnaraamat" (1896). Tõlgetena on temalt ilmunud „Imelikud juhtumised" (1871), „Leppimine surmas" (1873), „Linnas ja maal" (1875), „Vana mamseli saladus" (1881) ja „Rikka ja vaese pulmad" (1898). Peale selle on Hermannilt ilmunud siinseal albumides, aastaraamatutes, ajakirjades ja ajalehtedes terve rida pikemaid kirjutusi. See pikk teostenimestik aitab selgelt tõendada, kui innukalt Hermann end avalikule tegevusele pühendas. Põltsamaa võib enda peale uhke olla, sest ta on olnud meie esimese trükikoja, esimese eestikeelse ajalehe ja ka esimese Eesti päevalehe asutaja hälliks.

Ed. Laaman

Pärtli öö

Krimmi kiirrong, täis päevitanud suvitajaid, kes koju, põhja pealinnadesse pööravad. „Kõvas", s. o. kolmanda klassi magadisvagunis valitseb veel suvituse „dolce far niente": laisalt pikutatakse, laisalt vahitakse möödavilkuvaid maastikke ja sama laisalt aetakse juttu.

Ainuke kärmem hing on vagunisaatja, kõhetu, pikk noormees, tõmmu näoga, slaavi naiselikult pehmete sammetsilmadega ja naiselikult paenduvate liigutustega, ehk küll juuksetutt kuklas mütsi all mehisust tahaks tähendada. Jaamades toob ta reisijatele teevett, vahete-vahel kastab kannust põrandat ja pühib ülearust tolmu.

Dr. Juhan Luiga †

Üks tüse, hästisöönud mees, keda vanasti lauaülemaks võis pidada, — nüüd on ta kindlasti palju kõrgemal — on kondid valutama pikutanud. Särgiväel ja higist nõretades ajab ta end istuma ja põriseval häälel jutustab naabritele ajaviiteks krõbedaid anekdoote.

Akna all lamavad paar nõukogude ametnikku ja harutavad haigutades, miks talumees küllalt vilja ei müü.

— Pimedus, arvab üks.

— Nahksus.

— Umbusk kõige uue vastu.

Vagunisaatja, kes põranda parajasti ära kastnud, pöörab järjega jälle tagasi ja keerleb mitu korda kastes pinkide ees, kus talumehe kirujad pikutavad. Viimaks istub vastaspingi otsale, võtab mütsilotu peast, äigab nagu suurest väsimusest üle otsaesise ja jääb üles vahtides kuulatama.

Seal jutustatakse parajasti ühest uut liiki kommuunast kusagil Kiievi läheduses, kes talumeeste umbusalduse äravõitmiseks teatava töö vastu oma masinatega nende maad üles harib. Ja maa olla palju paremini haritud kui talumeestel muidu.

Vagunisaatja tõmbab otsustava liigutusega mütsi kuklasse ja sähvab vahele:

— Noh, antagu talumehele maa pikemaks rendiks või eraomanduseks ja ärgu viimast krossi maksuks pigistatagu, — küll ta siis oma maad ka teisiti harib!

Lamavad ametnikud jäid ootamatusest vait. Ülemisel pingil pikutav lahke näoga mees tõusis käsipõsakile ja naeratades hakkas vagunisaatjale kui sõrmede pealt — „Kautsky järele" seletama, miks talumees kunagi ei saa suurmajapidamisega võistelda.

Vagunisaatja kuulab, kuulab ja raputab siis pead:

— Antagu talumehele ka niisugused rahad ja masinad nagu kommuunadele ja vaadatagu siis.

Magadisvaguni unine olek on kui käega pühitud. Kõige laisemadki kaugemates nurkades ajavad kõrvad kikki. Tüse lauaülem pöördub täiesti ringi, unustab oma krõbedad anekdoodid ja peab oma ametikohuseks ettevaatlikult ka mõne mõistliku sõna vahele poetada:

— Kõik tahavad nüüd riigi kulule, muud kui et aga riik annaks. Aga kus riigilgi seda võtta on?

Vaielus käib aga juba niisuguse hooga, et lauaülema juttu tähelegi ei panda. Pooleldi nagu enda vabanduseks, pooleldi õigustuseks hakkab ta millegipärast seletama, kuidas omal ajal linnakoolis õppinud ja siis hiljem eksternina üliõpilase eksami teinud; saanud sisse küll, aga pole lõpetanud. Nii et pole küll just nii väga, seda aga siiski märkab, et nõnda ei või: kõik tahavad aina riigi kulule, talumees on ju täitsa käest ära, nii ikka ei lähe jne.

— Ma seletan seda teile kohe ära, segab lahke näoga ametnik ülevalt lauaülema targutusi: Kommuunas on kõik ühesugused, aga töö läheb palju jõudsamini.

Vagunisaatja muigab nüüd kurvameelselt ja käe nagu vandeks üles tõstes sõnab lihtsalt:

— Käel pole sõrmedki ühesuurused ja teie tahate, et kommuunas kõik inimesed ühesugused oleks!

Pilguks jäid kõik kui tarretanult kõhetu va-

Rühm Saksa ajakirjanikke Kosel Ajakirjanikkude Kodus:
x Fr. Engel, xx H. v. Gerlach

gunisaatja otsa vaatama. Sihukest rabavat võrdlust polnud vist kellelegi pähe tulnud.

Vagunisaatja vaatas vaikides maha, naeratas kurvalt mingisugustele omaenda mõtetele ja ilma teisi tähelepanemata hakkas aegamööda jutustama:

— Oli meid Jaroslavi kubermangus kolm venda ja oli meil 15 tiinu maad. Maa jaotati iga kolme aasta takka ümber, — polnud mingit mõtet teda paremini harida. Ja siis läksid maksud nii suureks, et kõik maksudeks tuli maha müüa. Ei raatsinud küll, aga mis sa ära teed? Näe, tulin vagunisaatjaks. Ikkagi hing sees. Vennad niisama, kuhu keegi sai. Linnas pole ju tööd, aga maal ei lasta elada. Kommunism! Kui siis ise ka selle järel oldaks. Näe, oma seltsimees meie krosside eest sai rabfakki (tööliste ülikool), — vaevalt lõpetas: kohe nõudma spetsstavka't (eriteadlase erakordselt kõrgendatud palka)!

— Seal te nüüd eksite, segas viimaks lahke näoga ametnik vahele: võtke näiteks seltsimees Kalinin, — tema saab meist kõigist rohkem palka, aga temal on ka meie kõikide eest mõtelda.

— Seda küll, vastas vagunisaatja. Aga kui paljuke niisuguseid mehi on olnud? Kalinin, Lenin, Karla Marx (ta ütles „Karla", nagu lihtvenelane ikka), — ega palju rohkem olegi?

— Noh, on ikka küll!

Nüüd vaidles juba terve vaguni osakond kui mesilaste pere. Vagunisaatja, kes Kautsky suurmaapidamise paremuste peale ainult kibeda resignatsiooniga, nagu nurka aetud koer, oli vastu nähvinud, tundis end nüüd seisukorra peremehena: tema nukrameelses naeratuses oli juba pilget ja sarkasmi, olgugi looritud mingi heasüdamlise huumoriga, ja seinale toetudes, jutustas ta nüüd hubaseid lugusid ühetasandava kommunismi alalt, mida talumehele peale surutakse, mida aga linn ise sugugi ei pea.

Laiskade suvitajate magadisvagun oli kui ümber muudetud. Elektrisäde oli nõukogude Vene südant tabanud ja meie kihutasime läbi Venemaa südame: Harkovi all olid peale lõunat need jutud alganud ja veel teine hommiku vara Moskvale lähenedes jatkati neid endise hooga. Viimane lugu, mida sammetsilmadega vagunisaatjalt kuulsin, käis nõrga iseloomuga ametniku kohta, keda kuritarvitustele viinud kabareedaam, „kleit kui lumetuisk". Ja moraal oli, et linnas vaja Pärtli öö toime panna. Keegi ei vaielnud enam vastu. Ainult kuidagi vaiksemaks olid muutunud suvitajad, kui nad kompsusid kokku otsima hakkasid.

H. Prants

Eesti ajakirjanduse sündimata lapsed*)

Eesti ajakirjanduse olemasolu aeg on olnud küllaltki kirju, muutuv ja vaheldusrikas, aga ta oleks võinud olla veelgi värvikam, kui ajakirjanduse arengut poleks kammitsenud ja kimbutanud varemal ajal ülivõimukas ametkond: „rammato kohhus“ (nagu vanasti trükivalitsust parema sõna puudusel kohmakalt nimetati), keda hiljem Jannsen mõistamisi kutsus „kitsaks väravaks,“ nõnda luues tabava oskussõna ajakirjanduse alal. — Et see võim avaldus olemasolevate lehtede juures tihti otse lämmastavalt mõjuvalt, on tuttav. Vähem tuntud on, et ta juba ajalehtede s a a m i s e l o o s oli tugevaks piduriks, takistades lehtede tekkimist. Heidame selle nähtuse peale kiirpilgu.

Esimene Eesti ajakirjandusline katse a. 1766 („Lühhikesseq öppetussed“) sai nähtavasti läbi ilma endale ilmumisluba nõutamata, kuna tuli lehekestena broshüüri nimeliselt. Aga 1806. a. käima hakanud „Näddalileht“ tarvitas tingimata „rammato kohto lubba,“ mis seisis trükituna iga numbri peas. Ja kui leht vähe vääratas, võetigi see varmalt käest ja suleti suu.

Kui suuri sekeldusi oli O. V. Masingil oma lehe asutamisega, on ligemalt kirjutatud „Õitsituledes“ 3. Siin olgu märkus, et kui juba Masingi taolisel täisõpetlase omadustega mehel, kes võis ülemusega kõnelda prantsuskeeles, oli küllalt raske murda eesolevaid tõkkeid, siis teistel surelikkudel see oli veel palju raskem.

Järgneval Vene riikluse „ummiku ajal“ läks aga leheluba saamine veelgi raskemaks, mida selgelt näitab Jannseni sellekohase palve kahekordne järsk tagasilükkamine (a. 1845 ja a. 1850). Selle tõttu võisid 1850. aasta ümber tegutsenud eestikeelsed ajakirjanduse laadilised väljaanded (w. „Õitsituled“ 5 ja 6) ilmuda ainult „kitsast väravast“ targu mööda minnes raamatunimelistena.

Selle järgi muutus küll „aeg vägevalt“ ning ühevahe oli Eestigi ajakirjandusele kitsas värav kaunis avar, nii et a. 1857 võis tekkida ühtlasi kaks lehte (sellest teisal ligemalt) ja a. 1859 tuli neile ligi üks, a. 1861 teine ajakiri. Kui siis a. 1862 Jannseni kavatsetud „Tallinna Näddalaleht“ enne sündimist suri, ei olenenud see mitte kitsa värava keelust, vaid toimetaja ise jättis oma kavatsuse katki, arvates õigusega Tallinnat sel ajal mittekohaseks Eesti rahvuslise lehe asupaigaks; ta pööras pilgu Tartu poole, kus pani käima a. 1864 „Eesti Postimehe“, kahe lisaväljaandega; nähtavasti sündis see ilma väliste raskusteta. — Koguni kerge oli a. 1869 „Eesti Põllumehe“ sündimine; selle luba nõutas oma rohke mõjuvõimu tõttu Liivimaa Saksa suurpõllumeeste selts („Keiserlik Sotsieteet“).

Vaheajal oli olnud sündimas üks koguni erilaadiline Eesti ajakiri, mille ilmumiseks väliselt küll mingit keeldu ei võinud olla. Sest selle väljaandmist kavatses meiemaa õpetlaste koondus: „õ p e t a t u d E e s t i S e l t s“ Tartus. Lehe nimeks oli määratud „Eesti Koit.“ Tundub iseäraliselt, et sellest ettevõttest, nii palju kui teada, Eesti ajakirjanduses ega ka seltskonnas mingit jälge ja mälestust ei leidu. Aga saksakeelses Tartu lehes aprillikuus a. 1867 ilmunud kindlakujuline teade ei jäta asja kohta pisemat kahtlust. Selles öeldaks, et on v ä l j a k u u l u t a t u d (angekündigt) uue Eesti ajakirja „Eesti Koit“ ilmumine, „E. L. S.“ väljaandel. Sellest teatest võiks otsustada, et lehe väljaandmiseks luba juba käes oli. Kuid ta jäi sündimatalt surnuks; mis põhjusel, pole ligemalt teada, vahest tegi takistust kohase toimetaja leidmine. Soome tolleaegse „Kirjanduse kuulehe“ teate järgi olevat ajakirja toimetajaks arvatud dr. Kreutzvald; vast on see ligemal asja järele kaalumisel kutse tagasi lükanud ning juba selle tõttu jäeti kavatsus katki. (Vahemärkusena olgu öeldud, et mainitud Tartu Saksa lehe teate järgi a. 1867 ilmusid järgm. Eesti ajalehed: 1) „Perno Postimees“ — tellijate arv teadmata. 2) „Eesti Postimees“ 2.700 tellijaga. 3) „Juttutubba“ 2.000 tellijaga. 4) Kaasanne „Missionäär“ 1.000 tellijaga, 5) ja 6) ametlikud lehed „Tallorahva kulutaja“ Tartus ja „Maa valla kulutaja“ Tallinnas).

Nähtavalt aga hakkas juba sel ajal ülemal pool vaade ajakirjanduse peale jälle valjumaks minema ja „kitsas värav“ kinnisemaks. Sest kui a. 1870 J. Hurt omale palus luba ajakirja „Mesilase“ väljaandmiseks (see nimi oli võetud kahtlemata Lönnroti toimetatud tubli soomekeelse ajakirja eeskujul), tuli sellele e i t a v vastus, küll pehmendava märkusega, et palvet aasta pärast võib uuendada. Seda aga ei teinud Hurt enam, sest ta oli vaheajal asunud tegutsema „Eesti Postimehe“ lisalehe juures, millisest tegevusest aga ka pea lahkus ja nii kaotas ta isu toimetajaameti järgi. „Mesilane jäi puust välja tulemata,“ teatas „Eesti Postimees“ asjaolust kujukalt. Võib arvata, et Hurt oma „Mesilasega“ tahtis asetada eeltähendatud sündimata jäänud „Eesti Koitu“, sest nagu Hurda tegevus „Eesti Postimehes“ näitas, mõtles ta pakkuda esireas õpetlikku lugemist.

Täitsa teiselaadiline oli aga küll otse samal ajal käsile võetud C. R. Jakobsoni kavatsus uue Eesti lehe asutamiseks. Sellegi nimeks oli määratud „Eesti Koit“, aga ta siht ja sisu oleks küll tulnud peaasjus sarnasena, mis ilmus hiljem „Sakalas.“ Aga tema ilmumiseluba palvele a. 1868 anti veel valjem vastus kui Hurdale: lükati lihtsalt tagasi; hiljem korratud palve „Edasi“ nimelise lehe jaoks jäi aastate kaupa vastamata. — Tähelepanu väärib asjalugu, et lubasaamiseks ei aidanud isegi Jakobsoni tutvus rohkemõjuliste peainnategelastega ja isiklikud sidemed keisrikoja liikmetega („Õitsituled“ 6). Alles 10 aastat hiljem võis kavatsus teostuda „Sakala“ nimelisena.

Vaheajal, a. 1875 oli juba tekkinud uus Eesti leht (esimene Tallinnas), arusaadavalt mingi takistuseta, kuna seks luba nõutas Eestimaa konsistoorium: — „Ristirahva Pühapäevaleht.“ Sellel oli aga tegemist esireas usuasjadega; ta ei mõjutanud üldajakirjandust.

*) Olen kirjeldanud teises kohas Eesti ajakirjanduse varema aja sündmusi, siin võtan eraldi kõnele hilisema aja nähtuse, millest nüüd parajasti on möödunud 50 aastat, riivates ka teisi sellega sidemes olevaid asju.

Teatavasti tekitas „Sakala“ tulek a. 1878 Eesti elus üldiselt, esireas aga ta ajakirjanduses, niisuguse murrangu, mille taolist enne ega pärastki pole olnud, muuseas kutsus välja nähtuse, millest meil siin eriti kõne on: uue Eesti lehe asutamise kavatsuse, „Sakala“ mõju paraliseerimiseks. Selle püüde eesotsa asus J. Hurt. Ta oli küll korraks oma ajalehe rajamise mõtte üsna kõrvale jätnud, kuna tal seisis ju avaralt tarvitada „Eesti Postimees.“ Et ta aga sellegi lehega kõigiti kooskõlas polnud, tunnistab selgelt asjalugu, et Hurt toetas omakohaselt Jakobsoni t e m a ajalehe asutamise ettevõttes ning tõotas sellele hakata agaraks kaastööliseks, millest leht oma avamise juhtkirjas rõõmustavalt teatas. Nähtavalt lootis Hurt „Sakalat“ tarvitada oma mõtete avaldajaks. Aga asi kujunes täitsa vastandliselt. Mõlemad Eesti suurmehed, kes seni, hoolimata oma vaadete mõndapidi lahkuminekust, olid ikkagi tegutsenud väliselt ühes nõus ja käsikäes, põrkasid teravalt kokku ja läksid lõpulikult lahku Jakobsoni tegutsemise pärast „Sakalas,“ mida Hurt õigeks ei arvanud. Ei ole siin aeg ega koht sellest asjast ligemalt kõnelda — tagajärg on aga teada: Hurt teatas avalikus kirjas oma lahkumisest „Sakalast“, tehes toimetajale raskeid etteheiteid, millele aga Jakobson vastas üsna põrutavalt teravalt. See seisukord äratas Hurdal mõtte elule, kord kõrvale jäetud kavatsust omale häälekandja nõutamiseks ikkagi teostada, et Jakobsonile mõjuvalt vastu astuda. Sest „Eesti Postimeest“, mis teatavasti küll seisis „Sakalaga“ vastasrinnas, ei usaldatud pidada tema väärilseks võistlejaks. Hurda kutsel tulid tema mõttelised Eesti tegelased 1878. a. sügisel Tartu kokku, kus kõneldi mõndagi Eesti elu üldasjadest, peaasjaks aga oli Hurda esitis uue lehe asutamiseks, mis pakuks rahvale „tõsist ja tervet lugemist“ ning selgitaks asjalikult avaliku elu küsimusi. Sellega ühes seletas Hurt oma põhimõtteid ja sihte Eesti rahvuslises töös, mille teostamiseks oleks oma ajaleht vajaline. Koosolijad olid asjaga üldiselt nõus, soovisid, et Hurt asuks toimetajaks ja tõotasid temale selles töös igapidi tegelist toetust. Lehe nimeks arvati see, mis juba kahel korral oli olnud esil — „Koit.“ („Eesti“ mõeldi targu kõrvale jätta). Otsustati lehe asutamiseks kohe luba nõutada ja leht juba uue aasta (1879) algusega käima panna.

Aino Kallas
50. sünnipäeva puhul

Aga seegi kavatsus jäi teostamata, osalt küll välistel põhjustel, sest oli koguni küsitav, kas uuele lehele veel luba saab, kuna see Jakobsonilgi oli õnnestunud alles suurte jõupingutustega mitmekordsete äparduste järgi. Hoopis enam aga tegid tõket sisemised kaalutlused. Sest küpsemal järelmõtlemisel arvas Hurt paremaks ettevõttest loobuda, aimates, et ta rahvuspoliitilisel alal ikkagi Jakobsoniga võistelda ei suudaks. Seda oli juba tegelikult näidanud tema ja Jakobsoni vaheline „avaliste kirjade“ saatus. Hurdal oli niipalju enesekriitikat, et temal isu puudus järjekindlalt ja põhimõtteliselt Jakobsoniga vaidlusesse asuda; ta arvas õigemaks selle asemel tegutseda oma moodi kultuurilisel alal. Sedagi tundis ta, et tal oma päris ametitöö juures küllalt mahti poleks tegutseda toimetajana; nii oleks läinud raskeks lehele nõutada väärtuslist sisu ja selle tõttu koguda lugejaid. Nendel kaalutlustel jättiski Hurt ettevõtte ise katki ja „Koit“ ei saanud Eestis paistma.*)

Sellevõrra aga oli kõnesoleval kavatsusel ikkagi tagajärge ja hooandmist, et „Eesti Postimees“ lootes nõndaviisi kõveneda „Sakalaga“ võistlemiseks, muutus 1879. a. algusest nädalas kaks korda ilmuvaks leheks ja H. Jannsen tuli teiseks toimetajaks.

Ka kavatsus „Sakalale“ oponeeriva lehe asutamiseks — millest Hurt targu loobus — teostati ikka hiljem teiselt poolt. 1879. a. juunil pandi käima — ametlikult Tallinna Lindforsi kirjastuse väljaandel, tõeliselt aga mõjukate Saksa ringkondade algatusel — tuntud „Tallinna Sõber,“ mis aga oli temale määratud ülesande täitmiseks koguni jõuetu, ega suutnud omandada mingit tähtsust, kuigi ta elutses ligi paarkümmend aastat.

Järgneva aja „kitsa värava“ mõjuavaldused ei puutu enam siia.

*) 1906. a. võis ometi tekkida „Koidu“ nimeline Eesti ajaleht Tallinnas G. E. Luiga toimetusel.

Välisajakirjanikud Eesti ametivendadel külas — Ajakirjanikkude Kodus Kosel. Laulupeo puhul 1928

Juhan Jaik

Verioblikad ja paiselehed

See oli armas suvine pühapäeva õhtupoolik maal.

On väga mõistetav, kui kogu õndsa nädala talumees on olnud kinni oma maalapi peal, pole nädala jooksul näinud kellegi nägu peale koduste ja lähedate naabrite, pole teinud suud lahti muuks kui töökorraldamisteks kodus ja hobuse sundimiseks põllul, siis, kui tööpäevade rodusse satub päev, mida kalendris nimetatakse hingamispäevaks, siis talumees tunneb tungi natuke larmata või lõõata, et rääkimine ei ununeks hoopis. Pühapäeva saabudes mõni neist juba vara hommikul kängib jalad kinni, jättes oma asetäitjaks hobustesöötmise ajaks kas karjapoisi või tüdruku, ning kaob küla peale, kust tuleb tagasi alles hilja õhtul. Mõni aga peab lõunani vastu ja sibab siis täiest jõust kas poe juure, vallamaja juure või mõnda tallu, kuhu harjumuse järele käiakse kokku. Lähemast talust küsitakse, kuhu peremees läinud. Kui sealt öeldakse, siis on süda kerge, sest on teada, kus võib leida koos trobikonna omasuguseid, kus siis saab kuulda mehe juttu, arutada uudiseid ja puhata nii hobuste nõõtamisest, nädala töötamisest ja oma kodu tüütusest.

Mõnel mehel aga see jalavaev jääb hoopis ära. See võib juhtuda kogemata. Äkki võib astuda õue naaber, selle järele veel mõni lähedamalt või kaugemalt, ja kui juba neli viis meest on koos, siis pole enam tarvidustki minna kuhugile mujale. Nelja viie mehe jutu- ja naljatagavarast jatkub, et anda ühele pühapäeva õhtupoolikule väärilist sisu.

Sellel armsal pühapäeva õhtul juhtus seesugune külameeste keskustelemine Partsipalu talus. Vana Juhan, peremees, lõpetas põlluäärte vaatlemist, et näha, kuidas vili sirgub ja näha, kas karjapoiss pole lasknud loomi tallama — toiming, mis kuulub armsamana pühapäevaste ajaviidete hulka. Kui Juhan oli lõpetanud oma ringi, ta nägi, et naabri peremees teeb sedasama. See viimane juhtus oma käiguga just sinna, kus tee keerab Partsipallu. Jäi seisatama ja mõtlema, Juhan jälgis seda oma õuelt, ja viimaks siis aeglasel sammul hakkas astuma naabri poole. Peale selle juhtusid sinna veel mõned mehed ja jutt oli õige elav. Istuti Partsipalu talu õuel pallkidel, mida peremees oli vedanud uue ehituse jaoks.

Oli palav päev. Päike imes maapinnalt niiskust, nii et õhk virvendas.

Kuid see polnud ainuke virvendus õhus. Kaugelt maanteelt kostsid kõrvu veel lõõtsapilli virvendavad helid. Mängiti mingit tulist polkat kõikide külade jaoks.

Oli see ajakene, kus mõne aasta jooksul vald pidi saama hoopis teise ilme. Mõisa mitmepäeva pikkused põllud olid tükeldatud ja antud asunik-

kudele. Talud ja külad olid jäänud tunduvalt tühjemaks, sest hulk rahvast leidis aseme tühjale maale — mõisa väljadele. Ühenduses selle muutusega ümbruskonda oli tekkinud ka hulk imelikku rahvast Alevitest ja linnadest olid tulnud maale ehitusmeistriteks kõik, kes oskasid teha midagi kirve abil. Nad ehitasid hooneid. Aga nende järel käisid majast majja pottsepad, katuselööjad, müürissepad ja klaasilõikajad, nii et polnud enam ime, kui kohtasid külateel võõra mehe.

Päike imes niiskust ja õhk virvendas, kaugelt maanteelt kostsid lõõtsapilli virvendavad helid.

„Ega midagi, röögib vahvasti", lausus Juhan, kui kõik olid kuulatanud pillihäält juba tükk aega.

„Jaa-ah, ämmerdab kui hull. Need on need alevisulid, pottsepad. Teevad Krüümpärgile ahju. Aga on sulid, et ära anna jumal juhtuda kokku. Mis sa arvad inimestest, kui täna hommikul alles tulid kõrtsist, igal mehel korv õlut kaelas, lõõtsmoorikumehel moorikas veel peale selle. Nüüd nad kodus on joonud ära juba sellegi, välja on puhanud vist ka juba ja lähevad uuesti kõrtsi poole. Ma ütlen, et vald hingab kergemalt, kui need kord siit kaovad. Mis sa ütled kui tulevad sügisesed pimedad ööd, siis kas sa arvad, et niisugune jätab sulle lamba lauta või riidejupi aita? Tühi lori puhas, muud kui seisa püssiga ukse peal ees, siis jääb sulle vast oma varandus kätte."

„See on nüüd õige küll, et linnas istub suli suli seljas. Ja kui häda käes, siis tulevad maale, et siit saavad leiba. Vaat kui enam tööd ei viitsi ka teha, siis tulevad ja nõuavad ilma. Jah, nii on nendega ... Aga mängivad, kuramused, hästi, tõepoolest hästi."

Kaugelt teelt murdsid hääled Partsipalu õue. See pidi olema tugev käsivars, kes löi nii kõvasti passe, et need lendasid välgu jõuga üle välja, murdsid robinal läbi metsa ja jõudes siia õue olid veel võimsad küllalt murdma umbusklikkude meeste meelt oma kasuks.

„Jaa, see mees on pillimees. Meie küla kräägsutajad selle vastu ei saa. See on tihti nii, et pane linnamees tööd tegema, siis ta teeb seda kui jänes, sööb kui hobune, aga viguritega on ta meist maameestest kaugelt üle. Ei maksa vastu hakatagi."

„Jaa, see on juba mees, ütles Juhan, see tuletab meelde vana Sisaskit, kes mängis siis, kui ma olin veel noormees. Seesama Sisask mängis ka kuulsas Käomäe pulmas."

„Mispärast need Käomäe pulmad olid siis kuulsamad kui teised?"

„Kas teie siis ise pole veel kuulnud seda lugu?"

„Kust siis meie peame teadma kõik maailma pulmad? Kas see oli seesama Käomägi, kes nüüd peab seal kusagil Tartus või Tallinnas äri?"

„Seesama jah. Aga teie seal pulmas ei olnud, olite veel noored kah. Pärast rahvas rääkis kõiksuguseid jutte, aga nüüd enam ei räägita. Aga mina olin seal pulmas ja mul on see lugu meeles nagu tänapäev."

Juhan vaatas küsivalt meeste näkku, et kas tahavad kuulda seda lugu või ei. Kui tahavad, siis jutustab, kui ei taha, egas temalgi see nii ei kibele. Aga oleks ikka hea, kui saaks jutustada ära selle mürarikka värgi. Mis kasu sest, et tead ainult üksi. See pole mõni varandus, seda võivad teada kõik.

Leides meeste näost nõusoleva ilme Juhan hakkas jutustama oma noorepõlve sõbrast Käomäest Jutule seltsis lõõtsapilli hääl kaugelt maanteelt metsa tagant.

„Jah too Käomäekene oli vanasti siin niisama külapoiss nagu meie kõik. Oli küll olnud linnas mehaaniku juures, aga ei saanud tast seal midagi. Tuli tagasi ja oli seesama Käomägi nagu ennegi. Hakkas vallakirjutaja juures ametit õppima, ei saanud seal ka suurt nahka. Aga püsis seal palja söögi eest. Ja mis ta muudki pidi ette võtma. Egas sulaseamet poleks olnud parem.

Aga siis hakkas käima Pakali peretütre poole ja ise ta mulle rääkis kohe, et kui saab ikka vähegi, siis võtab ära. Ma ütlesin, et keera kinni kui saad, ole mees, ära jäta. Saad talu ja niipuha kõik. Suurem asi see talu pole, aga kui oled mees, päästad talu võlgadest välja. Aga kui mees ähmi täis, ikka talu võlgadest välja muud kedagi ja elama nii, et õpetaja hakkab kantslist kiitma.

Siis juhtus, et Pakali peremehe vend, see oli mõisavalitseja kusagil Tartu pool, suri ära. Naist tal veel polnudki, virtinale oli jätnud 500 rubla, aga kõige muu — paarikümne tuhande eest varandust jättis vennale. Vat' siis Pakali mees oli rikas. Aga läks siis ka ahneks kui koi ja ei tahtnud enam süüa kah.

Aga kus tütre kuulsus kasvas siis! Kui sellele sõitsid esimesed kosjad, siis Käomäe oli kui valgeks lubjatud. Jooksis küla mööda ringi ja küsis nõu igalt inimeselt. Naised naersid, aga meie omavahel rääkisime tõsiselt, et vaest Käomäge vaja aidata. Pole ju õigus, et kui raha on tulnud meie valda, siis selle saab omale mõni vurle või vandersell. Nagu meil puhtaid maapoisse poleks, kes oskaks rahaga ümber käia.

Ütlesime siis Käomäele, et meie tahame aidata teda ta armastuse hädas. Kui on abi vaja, siis kutsugu nõukogu kokku. Küll hulk ühe väänab, ütleb vanasõna.

Esimene kosilane, nagu esimene vasikaski, läks aia taha. Aga siis neid hakkas tulema iga nädal mitu troskatäit. Tuli linna vuntsidega poeselle ja kardavoisid, igasuguseid kirjutajakesi ja koolihärrakesi, tuli ja läks, nii et koera suu väsis neid kõiki haukumast ja tee oli kuluttatud nii sügavaks, nagu oleks seal veetud sõnnikut kesale terve aasta otsa. Ja sügiseks juba olid Pakali küünid tühjad — kosilaste näljased hobused olid söönud maha terve aasta tagavara. Pakali peremees pani siis kuulutuse lehte, et kosilased võtku oma hobuse jaoks heinad ja kaerad kaasa. Aga siis tuli neid veel rohkem, kõigil hobuse jaoks nädala moon kaasas.

Aga küll meil oli siis tegemist. Käomäe valvas igapäev võsastikus ja kui mõni võõras jälle sõitis, siis tuli valusa jooksuga külla abi otsima.

Ühe kuu jooksul lõikasime ära kaheksakümne kosilase hobuse sabad, viskasime need vankri roobastesse ja nii tee sai jällegi heaks ja siledaks. Aga nii kalli materjalga pole kusagil tasandatud taluteid.

Käomäe ikka käis ka seal alati, aga asi seisis tal kõvasti kahevahel. Mitusada kosilast oli küll saadetud tagasi, aga peremees ei tahtnud kuuldagi, et just Käomäe peab olema see mees, kes pärib ta rikkused.

Lõpupeale asi läks veel kurjemaks, kui haĭkkas sinna käima üks kaupmees linnast. Ja oligi kuulda, et sellega asjad minevat pulmadeni ja veel enamgi. See oli ka tore saks ja rikas, majad linnas ja kõik puha. Tüdrukule hakanud ka meeldima ja Käomäel oli laulu lõpp juba kuulda.

Lõikasime küll hobuse saba ja laka maha, varastasime ära vankrimutrid, saagisime aisad läbi, nii et kosilane oli kirunud vahel, kui jäi äkki keskteed ribelema kui sant, aga see kõik ei aidanud. Juba oli määratud kindlaks kihlusepäev.

Ometigi leidus veel üks abinõu. Käomäe oli rääkinud lugu mõisa kutsarile ja see lubanud ajada selle asja sassi.

Kutsar teinud Pakali tallu asja just kosilase sissesõidu ajal. Kuidas ta seal seda asja õiendas või tegi, seda ei tea, aga nagu kosilane tulnud sisse, nii kogu tuba olnud täis paha lõhna. Pruut haisenud kõigest jõust ja kosilane samuti. Terve tuba, kõik maailm olnud täis paha lehka.

Selle peale mindud seal kaklema. Peigmees tõmmanud nina mossi, et majä on kui ei tea mis paik, pruut arvanud jälle, et peigmees on tee peal lahti põrunud. Esmalt vaigitud ja pigistatud nina. Viimaks hakatud rääkima sellest, siis hakatud ajama süüd teineteise kaela, kuni lõpuks peigmees sõitnud minema, suur haisupilv taga.

Sellest kuuldes Käomäe rõõm oli otsatu. Aga kutsar nõudis temalt kohe sisse kahe naela karbiidi raha.

Selle kosilase järele maja olnud veel nädal aega täis karbiidi lõhna. Kus kutsar siputanud seda igalle poole riietesse, nii et ei läinud välja pesuski. Ja pruut nuttis, küla naeris, kakssada kosilast — parastasid ja ajasid veel hulle jutte juure.

Kui siis Käomägi läks sinna, siis ei olnud enam suurt kauplemist. Kohe tehti kindlaks pulmapäev ja Käomägi tegi oma viimase jooksu läbi küla, et kutsuda omi abimehi pulma. Aga lubas joota ja sööta, lubas laadida meie maokesed nii täis, et sellest samast pulmast saaksime kõhule eluaegse rasva.

Ja oma sõna ta pidas ka. Kus oli ajanud kokku kõik valla nooremad mehed. Ja kus oli neid jooke ja söökе, et eluilmas pole niisugust hambalõginat olnud kui siis seal. Kus õllevaadid veeresid üksteise järele õuele ja tühjad vaadid, pärad kividega sisse põrutatud, jooksid kolisedes pärimäge õuelt alla. Singikintsud muudkui marssisid aidast lauale ja laualt kõhtu. Ja vurrud ja habemed tilkusid viinast. Kui ma mõne aasta eest sain veel Käomäega kokku, kui ta ju oli läinud linna ja saanud veel rikkamaks ja kui ma temale tuletasin meelde seda söömist, siis must vari käis üle mehe palge ja näost oli näha, et ta sisikond hakkas sees rabelema. Kohe surus käe pihku ja läks minema.

Kus mul kargas hing täis siis, et nii sa, kurat teed. Oled uhkeks läinud, tõbras, söögu sind susi, kõige oma varandusega. Enne olime sõbrad, aga nüüd ei taha enam rääkida kah. Vast on kahju, et palju sõime? Rikka inimese ahnus ei saa täis, ja uhkeks lähes kui konn mätta otsas. . .

Aga selle pulma jutustamisega jäin pooleli. Tol korral mees oli veel mõistlik. Oli ikka valmistanud ette ja arvanud, et tantsime kah ja paneme pruudile krantsi pähe ja muud säärast värki. Ja oli pillimeheks kutsunud tolle Sisaski, kes pidi mängima. Aga kui Sisask tõusis laua juurest ja võttis pilli kätte, siis ta oli nii vahva poiss ja tahts anda pillile täit auru. Aga nagu tõmbas lõõtsa laiali, nii üksainus röögatus tuligi, sest järgmisel silmapilgul tal oli kummagi käe otsas pool lõõtsapilli, terve pill oli mokas. Mees ehmatas, jäi vahtima, aga teha polnud midagi — oli kaks pilli juppi ja kumbki ei teinud enam häält, röögi või ise.

Nii siis tantsimisest ei tulnud välja midagi. Astusime uuesti sööma ja jooma. Tõstsime pangega õlut ette ja vehkisime magusat õunasuppi ja võtsime kõvasti viina vahele. Ei olnud otsa söömisel ja joomisel ja peab ütlema, et vesti nööbid lendasid kõigil eest.

Ja kui siis hommikul läksime lauluga laiali, siis talu ümbruses olevat olnud ninale sama tundmus, kui tolle viimase kosilase lahkumise järele. Esimesel aastal keegi ei tahtnud vaadata toanurkade taha. Järgmisel aastal kasvasid sinna suured verioblikad ja muud paiselehed ja niisugused umbrohud, mis ikka kasvavad niisugustel paikadel. Viimaks hakkasid kasvama vabarnad, kasvavad praegugi, aga ega neid keegi ei sõõ. Mõni ütleb, et Käomäe seepärast müünudki talu ära — kõik ümbrus olnud libe ja justkui kardetava võistleja lõhn olnud alati tunda talu ümbruses. Ja, tõtt rääkida, ega minagi poleks tahtnud elada selles talus pärast niisuguseid pulmi.

Ja peab ütlema, et küll vanasti inimesed võisid juua ja süüa. Nüüd vast ainult need alevisulid jõuavad juua nii ja oskavad mängida nii, nagu mängs kadunud Sisask. See oli kohe kuulda nende pilli häälest."

Jutt lõppes. Päike oli laskunud juba õhtu veerde, õhus ei virvendanud enam maast nägematuna tõusev aur. Ka ei virvendanud õhus enam alevipoiste-potisseppade lõõtsmoorikas. Nad vist olid juba jõudnud kõrtsini, või olid mänginud nii, nagu mängis vana Sisask — üks kõva röögatus ja pillil tükid taga.

P. Olak

Sardellid

Olime saabunud Veroonasse Austriast. Kohmetanud ja murelikus meeleolus, sest teine pool Alpe oli märksalt rohkem raha kulunud kui ette nähtud. Mitte mingi kõlvatu elu ja prassingutega — kusagil Salzkammergutis olime põlglik-pelglikus kaares mööda tüürinud isegi ühest veetlevast mängupõrgukesest, — aga eelarve oli siiski nässus ja nõudis enda kohendamiseks tungivalt mõnesuguseid kokkutõmbeid.

Vastavat poliitikat otsustasime alata siin.

Tuleb kokku hoida!

Tuleb kokku hoida!

Tuleb kokku hoida!

Jookstes mööda tänavaid, sõeludes kirikute ja muuseumide vahet, istudes amfiteatris — kõikjal helises meie huulil see käskiv lause, võimsa sugestiivse jõuga, nagu mingi Coué formel, pidulikult nagu stroof hümnist. Ja võimalik, et itaallased teda pidasid isegi fraasiks mõnest aariast, umbes nagu „Donna é mobile."

Nii sugereerisime endid, kuni näljased olime nagu hundid. Siis tormasime kusagile restoraani, sõime ja maksime — tarvitseb see kedagi huvitada, p a l j u me maksime? Aga igatahes oli see jällegi sada protsenti üle eelarve.

Nüüd tean ma seda juba ammu, hotell ja lõunasöök reisil on justament nagu turbatööstus Eestis: pea alati läheb sada protsenti üle eelarve.

Kuid Veroonas võitlesime selle realiteedi vastu mingi naiivse fanatismiga, ja, kahjuks, mitte ainult Veroonas.

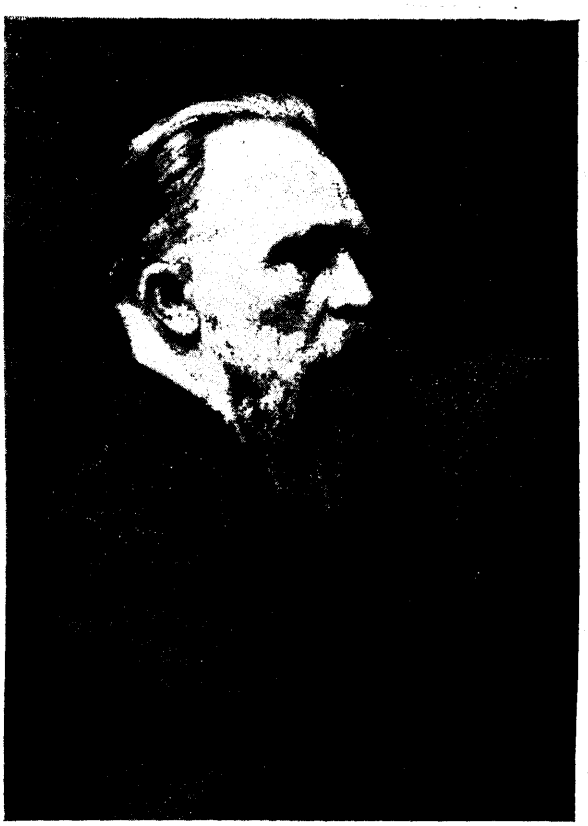

Ernst Peterson
60. sünnipäeva puhul

Teisel päeval ostsime piletid Firenzesse, Brunelleschi, Uffizi, Pitti galerii — sa armas taevas, see on ju ikka ja alati aiva püha kunst, mille pärast eestlane reisib. Firenze katedraali tahtsime näha, Florat, Bellat, Madonna della Sedia't. Ja peale selle meile omase põhjalikkusega tutvuda etruskide kultuuriga — etruskide, kellest mu reisikaaslane kindlasti ütles teadvat, et nad on meie esivanemad.

Enne ärasõitu aga otsustasime, et Firenzes sööme oma leivakotist. Ühe toiduainetekaupluse aknal väljapandud hinnad võimaldasid odava kalkulatsiooni — alla eelarve. Me ostsime võid, saia, vorsti ja — oleme mõlemad maal üles kasvanud — soolatud sardelle. Viimaste all tuleb mõista üht Vahemere kala, peaaegu silgu suurust, keda meie õpetlased nimetame engraulis encrasicholus. Ja pärast, rongis, keerles meil siis jutt kogu tee rahvamajandusliste küsimuste ümber ja ma ei saa salata, et me vähekesi halvakspaneva kahetsusega kõnelesime neist kergemeelsetest suguvendadest, kes reisil olles restoraanides tuhandeid ja tuhandeid kulutavad kallite oordöövrite ja karbonaadide peale, kuna sellevastu meie...

Igatahes olid meie hingelised selgrood selle väikese ärilise operatsiooni mõjul tunduvalt sirgu tõusnud ja meil oli selge tunne, et hädatarviliseks osutunud saneering meie reisimajapidamises siit peale hakkab käima libedat käiku.

Firenzesse jõudsime vastu kesköödi. Olime otsustanud asuda saksa „hallide õdede" hospiitsi või mõnda seitsmenda järgu albergosse, kus tuba maksab 10 liiri ja kus demokraatline ümbrus nii soodsaid võimalusi pakub etnoloogiliste tähelepanekute ja tõuteoreetiliste oletuste tegemiseks.

Olime otsustanud...

Aga, väga lugupeetud lugeja, kui teie kunagi ei ole olnud Itaalias, siis ei ole teil ka aimugi, kui raske see seal on.

Need hotellide agendid! Mida kallim maja, seda mesikeelsemalt oskab kõneleda too noorhärra, kelle ta teile raudteejaama vastu saadab. Ses kõneosavuses — väga mitmes Euroopa keeles — ja kõnetungis on peaaegu nagu midagi tõupatoloogilist, mida kaldud vahetama geniaalsusega. Ja millele alistud vähemasti seitsmel juhul kümnest.

Kõigepealt, ta kõnetab teid kui mõnd inkognito reisivat rahvusvahelist suurust. Ta tituleerib teid krahviks, annab aga sealjuures diskreetse silmapilgutusega mõista, kui hästi talle teada on, et olete veel palju tähtsamgi mees. Ja siis maalib ta välkkiirete tõmmetega pildi sest toredusest ja neist mugavusist, mis teid ootavad nimelt just tema hotellis. Teie olete oma elus palju head maitsnud, oo, ta teab seda ja näeb selles vaid õiglase saatuse kätt, aga teie õnnelikkude päevade helmereas puudub ometi veel üks pärl, see kõige muinasjutulisem ja võluvam: teie, seda võib teie reisikohvri kaanelt näha pimegi — teie ei ole veel kunagi ööbinud Grand Hôtel d'Italies, või Palace Hôtelis või Splendid Hôtelis.

Ja nii. Kõige selle juures on öö. Olete puruväsinud. Ees ähvardav-saladusliku labürindina võhivõõras suurlinn, milles, võib olla, keskpäevalgi raske oleks leida noid halle õdesid. Ja süüa tahaks.

Vaadake, mina tõesti ei tea, mis oleks teinud keegi teine, meie aga istusime ühe niisuguse luksushotelli autobusile ja mõni minut hiljem olime omas toas, mis maksis vähemasti 250 protsenti üle eelarve.

Siin algas siis nüüd üks pisut isevärki episood meie reisisündmustikus.

Sõnalausumata lukutasime ukse, sõnalausumata sulgesime akendel, lisaks luukidele, eesriided. Ja mis siis järgnes, oli konspiratsioon, hullem kui valerahategu, hädaohtlikum kui jumalateenistus katakombides. Me avasime oma kohvrid, kraamisime välja o m a või, o m a leiva, o m a sardellid ja sõime. Nagu kraavikaevajad. Esimese järgu hotellis!

Kuid täpselt see siiski nii ei olnud. Nimelt jäid sardellid peaaegu puutumata. Viimaseni. Neil oli mingi meile vastuvõtmatu lehk ja maik. Võib olla, spetsiifiline soolatud sardellide lehk ja maik, võib olla midagi muud. Aineline kahju oli õigusepoolest väike, kuid...

Ja nii meis siis tekkiski see isesugune üleskruvitud meeleolu, see haiglane hingeolu, mis peamiselt omane konspiraatoritele ja millest pärast järgnesid muud komplikatsioonid.

See pakike lehkavaid sardelle — me vaatasime neid ja nuusutasime neid — need saatanad ähvardasid ju meid ära anda, meid blameerida, meid ja meie isamaad. Meid oli koheldud kui krahve, me olime all vestibüülis endid uhkelt sisse kirjutanud Eesti kodanikkudena, kui eesõigustatud rahva poegadelt ei oldud meilt piiril Itaalia viisumitki nõutud, ja nüüd korraga: lehkavad sardellid, järjelikult oma leivakott, järjelikult kõige alatum kuritegu ühe peene hotelli kodukorra vastu, järjelikult — matsid!

Ja järjelikult: sardellid tulevad ära hävitada, eemaldada, meie suhtes olematuks muuta, igasugune vahekord nendega lõpetada. Meie eneste ja meie isamaa pärast.

On otse õudne, kui inimese korraga vallutab niisugune idée fixe. Nagu ära pühitud oli äkki kõik väsimus, me istusime teine teine poole lauda ja hakkasime arutama, kuhu need kalad panna.

Kapi alla? Võimatu, lehk annab ära. Kohvri põhja, särkide, ninarättide ja kaelasidemete vahele? Määrdugu! Kui ainult välja ei tule. Aga meie — hirmust, võib olla, liig tundelikud ninad naeratasid selle lapsikuse üle: kinnikorgitud pudelistki tungiks see lehk välja. W. C-sse? Ebakindel. Niisuguseid tehnilisi sisseseadeid ei või iial usaldada: üks kord funktsioneerib, teine kord ei funktsioneeri; meie aga vajasime midagi absoluutselt kindlat.

Konverentsi tulemuseks oli veene, et ses majas meie häbi end peita ei lase. Vaid see tuleb välja viia suurlinna keerisesse ja seal matta. Baedeker ütles ka, kuhu. Piazza della Signoria'l, — nii seisab selles võrratus raamatus, logeleb alati palju kerjuseid, kes võõraid tülitavad, samuti doomi platsil ja Fiesoles. Sinna otsustasime tõtata järgmisel hommikul ja siis tulgu jumala nimel kogu Firenze kerjused ja tülitagu meid! Olgu ainult nii lahked ja tülitagu. Kunagi olla viis tuhat meest söönuks saanud viiest leivast ja kahest kalast, võib olla sünnib jälle ime...

Kas teate, mis on üks kevadine varahommik Firenzes? Kui kõik upub päikesekiirte merde, kui paradiislikud lõhnad hõljuvad aedade kohal, kui Giardino di Bololist avaneb vaade linnale — nagu mateeriaks saanud muinasjutule. Niisugune hommik on nagu tähendussõna pärl, selle eest võiks anda tuhat keskmist Tallinna hommikut ja ikkagi veel oma ilusa protsendikese teenida.

Kuid tookord, järgneval hommikul, ei mõelnudki me sest. Meil olid sootuks teised huvid: oma südamerahu tahtsime tagasi saada. Tahtsime jälle rahulikult ja julgelt silma vaadata oma portjeele, oma toaneitsile, kõigile.

Raseerimata, einetamata tormasime peaaegu otse voodist tänavale, meeles üksainus mõte: sardellid, silme ees üks ainus eesmärk: Piazza della Signoria. Kuningriik ühe kerjuse eest!

Ärevusest hoolimata orienteerusime hästi, paari minutiga olime sihil. Ükskõikselt libisesid me pilgud mööda Palazzo Vecchiost, Neptuuni kaevust — praegusel silmapilgul ei liigutanud need meid. Elavaid päevavargaid oli meile vaja, mitte surnud kivisse raiutud geniaalseid mõtteid. Ehtsaid, nälginud kerjuseid, põhjavajunud toskaanlasi, kes pühkmehunnikul koerte ja kassidega võitlevad ühe värske kondi pärast.

Nii. Ja siis ei olnud seal korraga ühtainustki kerjust.

Katedraali platsil samuti. Baedekeri klassilised kujud olid välja surnud või magasid alles.

Tagasi Signoria platsile. Sealt jällegi Brunelleschi marmorkolossi ette.

Ajud töötavad kõrge rõhuga. Üks ainus küsimus, üksainus: kuhu panna, kellele anda, kes päästab meid neist sardellidest?

Kuna muidu Itaalias, pelates juhte ja muid tüütavaid subjekte, alati olime kameeleonlikult püüdnud kokku sulada ümbritseva massiga, tegime siin kõik, et tähelepanu äratada ja nimelt tähelepanu äratada kui rikkad väljamaalased. Me kõndisime hästi teeskeldud grandezzaga, vilistasime „God save the King," pildusime soldoliste nikkelmoneetidega tuvisid ja katsusime kogu oma olekus väljendada heldust ja pillamise kirge. Kuid ükski hing ei teinud meist välja, keegi ei reageerinud meie provokatsioonile.

Siis haaras mind korraga vahutav kunstivaimustus. Ma tõstsin käed üles Brunelleschi templi poole ja deklameerisin hõõguva ditürambi quattrocento suurimale arhitektile. Mu tunnete üllas lainetus nakatas ka mu kaaslase, veheldes kätega, pildudes õhku peadpööritavaid superlatiive kõndisime me tükk aega katedraali ees edasi-tagasi ja käänasime siis lõpuks, väsinud ja higist nõretades, ühte kõrvaltänavasse. Siin, enne kui jalga laska, vaatasime veel korraks tagasi.

Niisugune on juba kord saamatu ja kõhkleva kelmi psühholoogia: ta ei riskeeri iial lõpuni ega täiesti. Me ei oleks seda pidanud tegema, meie ei oleks milgi tingimusel pidanud tagasi vaatama, vaid tormitempos edasi jooksma, kindla paigani.

Kuid me vaatasime — ja tardusime. Käes sardellipakk, mille omas kunstideliiriumis katedraali ette

olime maha pillanud, lõõtsutas meie kannul üks tüse härra.

Mu silme ees hakkas virvendama...

Järgmised kaks tundi olid õudsed. Me kaotasime oma pakikese veel kolmel korral ja täpselt kolmel korral leidis ta keegi lahke ja aus pärismaalane ning ulatas meile südantsulatava naeratusega. Me vaidlesime kiirel käigul ägedalt kõiksugu võimaluste ja teooriate üle, kuidas tähelepanematult üht lõhkepommi poetada, nii et ta plahvatades võiks õhku virutada terve linnajao. Küll ei olnud meil mingit pommi, kuid meie kavatsus oli antud olukorras tehniliselt ja taktiliselt siiski täitsa analoogiline ühe anarhistliku atentaadi ettevalmistusele. Aga me ei leidnud midagi praktilist. Ja iga ebaõnnestumise järele muutusime aina aramaks.

Meie sisemine rahutus ja närvilikkus tõusis selleni astmeni, kus ta juba hakkab tähelepanu äratama. Juba mõõtis üks politseinik meid isesugu vastiku pilguga. Meie särgid nõretasid higist.

Äraneetud sardellid! Äraneetud kokkuhoid!

Kuidas me neist lõpuks siiski vabanesime, ei ole tähtis. See oli lihtsalt juhus, nagu Ameerika, nagu hüdrostaatilise printsiibi leiutus või nii.

Aga see oli üks õnnelikumaid silmapilke mu elus, ja ma usun, ka mu kaaslase. Me kaelustasime teineteist hõisates, me nägime endi ümber äkki võrratust ilust säravat linna, tundsime oma palgeil mahedat fööni, oma kõrvus helisid sellest rõkkavast rõõmust, mis Itaalia linna tänava kära muudab muusikaks.

Nüüd äkki meelestus meile ka, et oma kasimata koonudega näeme välja nagu ärakaranud sunnitöölised. Ja et vajame süüa — rikkalikult ja hästi, rikkalikult ja hästi. Maksku, mis maksab.

Meie ilmavaade hakkas järsult muutuma.

„Nüüd olen ma, — ütles mu sõber pool tundi hiljem lõunalauas, kui teine poolpudelit oli lahti tehtud, — nüüd olen ma Shav'ga täiesti ühel arvamisel. Kokkuhoid olgu lubatav ainult neile, kellel palju raha on. Kehvale mehele on see voorus pikaldane enesetapp. Igaüks, ütleb vana panthabe iirlane, kelle nimi olgu kiidetud igavesti, — igaüks, kes kokkuhoidu jutlustab meiesugustele, tuleks kohtu alla anda roimale ässitamise pärast... Askees, vabatahtlik või pealesunnitud, viib tagasi barbaarsusse ja tekitab pessimismi, mis on kardetavam mürk kui belladonna või isegi poliitiline demagoogia. Spengler kirjutas oma „Lääne ilma hukkumise" ajal, mil sakslased sunnitud olid kartulikasvatamist ratsioneerima ja lapitud pükstes ümber jooksma. Tervist! Kokkuhoid on suurimaks takistuseks kultuurile. Senikaua, kui me odavates albergodes ööd läbi võitlust peame lutikatega või esimese järgu hotellidesse kontrabandeerime kokkuhoidlikult soolatud sardelle, seni kaua ei ole meie jaoks ei Brunelleschi katedraali ega Tiziani Florat, meil puudub neist osasaamiseks, nende tajumiseks tuju, me otsime nende asemel kerjuseid, me luusime Uffizi saalide asemel kõrvalisis tänavasopes ja ajame asju, millede pärast sugugi ei maksa sõita Itaalia. Kes viiekümne tuhande margaga tahab läbi rännata pool Euroopat — mis on kokkuhoiu tipp, — toimib niisama sõgedalt nagu lühikese nägemisega kitsipung, kes balletietendusel istub viimases reas ja kiikrit ka ei raatsi üürida.

Esimeses reas ja kiikriga — see olgu siit peale meie lipukiri, ja kui raha otsas, läheme koju. Tervist!"

Kui selle teisegi poolpudeli lõppedes jälle tänavale astusime, oli linn muutunud veelgi võluvamaks. Taeva sügavale sinale oli lisandunud mingi vaevalt märgatav roosa nüanss ja katedraali poole vaadates näis mulle hetkeks, nagu kummardaks selle kaks kellatorni viisakalt meie poole.

Pühad kannatajad! Mitu oleks neid olnud veel siis, kui oleksime maitsnud sellest kolmandastki poolpudelist, mida kellner nii kirgliselt soovitas.

Seadsime sammud Uffiziate poole, et viimaks ometi kord näha ammuigatsetud Florat.

Keset platsi seisid kolm maalilikku lazzaroonit. Meie möödudes sirgus kolm kätt: „Un soldo, signori!"

A. H.

Meie tänavused juubilarid

Oskar Kallas

Oskar Kallas sündis 13. okt. 1868. a. Saaremaal Kaarma kihelkonnas köstri pojana. Lõpetades Kuresaare gümnaasiumi õppis ta klassikalist keeleteadust Tartu ülikoolis, mille lõpetas 1892. a. cand. phil. astmega. Hiljem täiendas O. Kallas end Helsingi ülikoolis Soome-Ugri keeltes. 1893—95 oli Narva poeglaste gümnaasiumis õpetajaks ja 1901 valiti Peterburi ülikooli võrdleva keeleteaduse dotsendiks, olles samal ajal May gümnaasiumis ja Pavlovi instituudis õpetajaks. 1903. a. asus Kallas Tartu, kuhu jäi 1918. aastani. Tartus viibides töötas ta kohalikkudes keskkoolides Saksa ning Ladina keele õpetajana ning oli ühtlasi ka tegev „Postimehe" toimetuses. Eesti iseseisvuse algul nimetati ta saadikuks Soome ja 1922. a. samale kohale Londoni, missugusel kohal ta tänapäevani viibinud. Dr. phil. aukraadi omandas O. Kallas juba 1901. a. Helsingi ülikoolis.

Juba üliõpilasena tundes suurt huvi folkloori vastu pühendas O. Kallas end algul pea täielikult teaduslikule tööle. Ta võttis ette pikemad uurimisteekonnad Lutsi ja Kraasna eestlaste juurde, kogudes sealt hulga materjale rahvaluulest, mis omal ajal etnoloogide ja lingvistide seas suurt tähelepanu äratasid. Oma uurimistulemused avaldas O. Kallas teostes „Lutsi maarahvas", „80 Lutsi maarahva muinasjuttu", ning „Kraasna maarahvas." Suurima uurimuse folkloori alal avaldas ta doktori väitekirjas „Die Wiederholungslieder der estnischen Volkspoesie." Eesti folkloori käsitavaist uurimistest äratab veel tähelepanu „Übersicht über das Sammeln Estnischen Runen" ja „Estonian Folklore". (1923.).

O. Kallase tähtsamad uurimused ilmusid peaasjalikult käesoleva aastasaja algul, mis oli ka tema teadusliku töö õitseajaks. Tartu elama asudes andus ta täie innuga avaliku elu teenistusse ja teaduslik töö jäi kõrvalasjaks, ning seda tänapäevani. Ehk küll O. Kallas ei saanud Tartus asudes end küllalt pühendada teaduslikule tööle, seda suurema energiaga rakendas ta end Eesti kultuurelu organiseerimisele. O. Kallase algatusel asutati Eesti rahva muuseum ja arhiivraamatukogu, tema korraldusel ja juhtimisel pandi toime ülemaaline rahvaviiside korjamine, mille tulemuseks oli 1916. a. 12.808-numbriline viiside ning 215.950-realine rahvaluule kogu. See kogu on J. Hurda ja M. J. Eiseni kogude kõrval tähtsamaks. O. Kallas oli juhtivaks tegelaseks Eesti soost üliõpilaste laenukassa n. n. „Bergmanni abiraha" juhatuses, tema andis ka hoogu eestipäraste isikunimede liikumisele oma broshüüriga „120 uut ristinime". Ka oli tema esimene, kes juhtis tähelepanu murrete uurimise ja murdesõnastiku koostamise tarvidusele Eesti kirjakeele rikastamiseks.

Tegeva ajakirjanikuna oli O. Kallas üle kümne aasta tegev „Postimehe" toimetuses. Tunneb veel praegugi suurt huvi ajakirjanduse vastu ning loeb end eraelus ajakirjanduse perre kuuluvaks.

Aino Kallas

Aino Kallas sündis Viiburi kihelkonnas 2. augustil 1878. a. Isa Julius Krohn, Helsingi ülikooli Soome keele ja kirjanduse professor, ema Maria Vilhelmine Lindroos — Helsingi Soome tütarlaste kooli juhataja. Krohnide suguvõsa põlveneb Põhja-Saksamaalt Rügeni saarelt ja abielude kaudu on mitme sugupõlve kestel segunud temasse mitmete erirahvaste verd, mispärast Krohnid välimuselt lahku lähevad Üldsoome tüübist ja enam lõunamaalasi meelde tuletavad. See veresegu ongi vist põhjuseks Krohnide anderikkusele, kuna see suguvõsa on annud Soomele rea väljapaistvaid kultuurtegelasi.

Noore Aino lapsepõlv möödus Helsingis, osalt Kiisküla mõisas. 1895. a. lõpetas ta Helsingi Soome tütarlaste kooli ja 1900. a. naitus Eesti keeleteadlase dr. O. Kallasega. Hiljem asusid nad elama Tartu, kuhu jäid umbes 15 aastaks. Eesti iseseisvaks saamisega nimetati dr. Kallas Eesti saadikuks Helsingi ja sealt Londoni. Viimased aastakümned on A. Kallas viibinud oma uuel kodumaal Eestis, käies ja tehes ka pikemaid kirjanduslikke ringreise Ungaris, Ameerikas ja Inglismaal. Oma 50-a. sünnipäeva pühitses ta talle armsaks saanud Hiiu-Kassaris.

Kui Aino Kallas umbes 25 a. eest Eesti seltskonda ilmus, oli see Tartu elus suursündmuseks. Oma iluduse ja vaimurikkusega võlus ta ümbruskonda ning võitis lugupidamise isegi laiemates seltskonna ringides. Aino Kallas tuli Eestisse juba lootustandva kirjanikuna. Tema sulest olid ilmunud vaheajal luuletuskogu „Lauluja ja ballaadieja" (1897), novellide kogu „Kuloa" ja „Kevättä" (1899), ning pikem novell „Kirsti" (1902). Eestisse elama asudes liitus ta Noor-Eesti kirjanduse ringiga ja temast sai peagi Noor-Eesti liikumise silmapaistvam tegelane. Tema teosed hakkasid ilmuma ühel ajal Soome ja Eesti keeles. Tutvunedes Eesti minevikuga ja Eesti rahva olevikuga, eriti Saaremaa idüllilise loodusega, leidis noor kirjanik siin uue tänuväärt ainetevalla, mida ta suure eduga kasutas oma järgnevates novellides ja jutustustes.

Aino Kallase esimesed teosed Eesti ainetel olid ilmutuseks Eesti kirjanduses ja nad haarasid lugejaskonda oma uudsusega. Kirjandusajaloolise ja kriitilise tegevusega elavalt osa võttes meie kirjandusliku elu arenemisest, mõjutas tema kaasa terve Eesti kirjanduspõlve arenemist. Eesti on saanud Aino Kallasele uueks kodumaaks. Ei ole vist keegi teinud nii palju Eesti ja Eesti kirjanduse tutvustamiseks väljaspool kui Aino Kallas. Tema kirjanduslikud ringreisid Ameerikas, Inglismaal ja Ungaris on olnud suureks propagandaks meie kultuurile väljaspool.

Eestis elades on Aino Kallase sulest ilmunud jutustavad teosed: „Meren takaa" 1. ja 2. (1904 ja 1906), „Ants Raudjalg" (1907), „Lahkuvate laevade linn" (1913), „Seitsemän" (1914), „Katinka Rabe" (1920), „Vieras veri" (1921), „Barbara von Tisenhusen" (1923), „Reigin pappi" (1926) j. t. Peale selle on Aino Kallase sulest veel ilmunud kirjanduslikud uurimused „Tähelend" (1918), „Nuori Viro" (1918), ka on ta tõlkinud rea Eesti teoseid Soome keelde. Osa Aino Kallase jutustusi on ilmunud tõlgetena Inglise, Saksa, Taani, Rootsi, Prantsuse ja Ungari keeles. Eriti suurt tähelepanu äratasid Aino Kallase teosed Inglise kirjandusilmas, mida ta üllatas oma teoste aine ja käsitluslaadiga.

Siirdudes Eestisse on Aino Kallas muutunud enam Eesti kui Soome kirjanikuks. Välja arvatud „Katinka Rabe" ja „Seitsemän", on kõik teised tema viimase aja teosed pühendatud Eesti ainetele. Käsitades peaasjalikult mineviku aineid on Aino Kallas siiski trehvavalt tabanud Eesti hingelaadi ning annud rea huvitavaid kujutusi meie mineviku elust. Algul oli ta käsitlus realistlik, kuid viimasel ajal kaldus ta enam arhaiseerimisele, missugune vorm äärmuseni arendatud „Reigin papis" ja „Barbara von Tisenhusenis." Kaks viimast teost olid sündmuseks ka Soome kirjanduses ning nendega omandas ta Euroopa kirjanduses silmapaistva koha.

Kuigi Aino Kallas on sünnipäralt soomlane, on ta kirjandusliku loominguga puht Eesti kirjanik ning Eesti kirjanduse arenemise loos omab ta silmapaistvama koha.

Aino Kallas on ka ajakirjanduses tegev olnud üle kahekümne aasta, avaldades nii Eesti kui Soome lehtedes kirjanduskriitilisi kirjutusi ja reisikirju.

Jaan Lattik

„Noor-Eesti" 1. albumis 1905. a. äratas erilist tähelepanu lühike uudisjutuke „Kui meil veel pükse ei olnud", milles kirjeldati lihtsate sõnade ja loomuliku huumoriga poisikese seiklusi. Selle uudisjutu autoriks oli usuteadlane Jaan Lattik, kes juba varemalt, koolipõlves, oli ajalehtedes avaldanud kirjanduslikke katseid Jaan Kittal'i varjunime all.

1908. a. ilmunud „Meie noored", mis sisaldas kogu mälestusi lapsepõlvest, tõstsid Jaan Lattiku laste elu kirjeldajate esimestesse ridadesse Eesti kirjanduses. Tema jutukesed noorte elust haarasid oma naiiv-huumorliku tooniga, rahvaliku keelega ning Võru murdes dialoogiga. Noorepõlve mälestustele on pühendanud Jaan Lattik veel ka oma hilisemad teosed „Minu kodust" (1921) ja „Koolipoisid" (1926). Ta on avaldanud ka pikema jutustuse „Surnu pruut" (1924) ja kogu reisikirjeldusi pealkirjaga „Lõunamaale."

Peale ilukirjanduse teoste on Jaan Lattik õige'viljakalt tegev olnud ajakirjanduses, avaldades juhtkirju, joonealuseid ja reisikirjeldusi. Vestlejana on ta teravmeelne ja salvav.

Kõige väärtuslikuma osa Jaan Lattiku kirjanduslikust loomingust moodustavad jutustused laste elust, mis ainukesteks sellesarnasteks, peale Hindrey lastejuttude, Eesti kirjanduses. Kuigi nad ei haara ainestikuga, põnevusega, on nad siiski huvitavad laste tüüpe kujutavate sulejoonistustena.

Jaan Lattik sündis 23. oktoobril 1878. a. Võrumaal, Karula kihelkonnas, Karula valla „Mäkiste" talu rentniku pojana. Nagu kitsastes oludes lapsel kunagi, tuli temalgi talvist õppeaega vahetada suvel karjase ja tööpoisi ametiga. 15-aastasena astus ta Treffneri gümnaasiumi, hiljem siirdus kroonugümnaasiumi, mille lõpetas 1902. a. Õppis selle järele Tartu ülikoolis usuteadust ja lõpetas ülikooli 1908. a. usuteaduse kandidaadina. Samal aastal viibis ta Peterburis R. Kallase juures prooviaastal, 1909. a. valiti Viljandi maakoguduse abiõpetajaks ja samal ajal Viljandi Eesti haridusseltsi progümnaasiumi juhatajaks. 1913. a. sai ta Viljandi maakoguduse õpetajaks, missugusel kohal tänapäevani püsinud.

„Meie noorte" autor on võtnud elavalt osa ka poliitilisest elust, olles Asutava Kogu ja Riigikogu liige ning vabariigi valitsuse liikmeks haridusministrina.

H—h

A. H. Tammsaare ajakirjanikuna

A. H. Tammsaare töötas ajakirjanikuna umbes neli aastat — alguses „Teataja" toimetuses ja selle sulgemise järele pärast esimest Vene revolutsiooni „Vaatleja" toimetuses ning kui ka see leht kinni pandi, viimase järeltuleja „Sõnumete" juures, kuni ka selle elupäevad vägivaldselt lõpetati ja peatoimetaja maalt välja saadeti.

Kõigis neis toimetustes oli Tammsaare kohalikkude sõnumete eest hoolitsemise enese peale võtnud, mida aga tuleb kaunis laialdases ulatuses mõista, vähemalt mis puutub tema ülesannetesse „Vaatleja"—„Sõnumete" juures. Kuid vaevalt olid olud „Teataja" toimetuses hõlpsamad — niipalju kui võis otsustada Tammsaare enese ja ka mõnede teiste endiste „Teataja" toimetuse liikmete jutustuste järele, kes „Vaatleja" juurde tööle asusid.

A. H. Tammsaare
50. sünnipäeva puhul.

Kell kaheksa hommikul oli Tammsaare juba toimetuses, vahel varemgi, ja ennelõunane töö kestis ühtesoodu kuni umbes kella kaheni. Tuli küll mõnigi kord ette, et vahepeal toimetusest lahkuti. Kuid mitte iialgi selleks, et minna kohvikusse ehk koguni „topkat" tegema. Niisuguseks asjaks ei olnud Tammsaarel vähemalt kunagi aega, vaid kui ta hommikupoolsel tööajal välja läks, siis ainult milgi ametiülesandel — linnavalitsusse, mõnda ametiasutusse jne. teateid otsama.

Kuigi lehed olid tol ajal väikesed, olid veel vähemad suhteliselt nende toimetuste jõud. Näiteks pidi kohalikkude sõnumete eest Tammsaare täiesti üksi hoolitsema — muidugi ka väliskaastööliste abi tarvitades—peale selle veel kõik teatri ja kontserdi arvustused kirjutama, samuti vahel juhtkirju ja joonealuseid. On loomulik, et niisuguse suure ülesande jaoks ei jatkunud hommikupoolest midagi, vaid tuli appi võtta ka õhtupool ja sagedasti pool öödki. Õhtuti pidi Tammsaare tihti istuma teatris ja kontsertidel — muidu on vähe raske arvustust kirjutada, kuigi mitte võimata. Ei läinud ka pea mitte üht pühapäeva mööda, kus ei olnud üht ehk paari koosolekut. Ja siis tuli Tammsaarel jooksta ühelt koosolekult teisele, sest tol ajal avaldus Eesti avalik elu kaunis suurel määral seltside elus, ja nende koosolekute kirjeldamisest ei pääsnud mööda. Õhtul oli jälle teater ehk kontsert, ja kuigi leht pühapäeviti ei ilmunud, tundus pühapäev tolle aja kohalikkude sõnumete toimetajale harilikult veel väsitavamana kui äripäev. Ei saanud juttugi olla mingist „hingamisepäevast", vaid üks askeldamine alati!

Küll ei puudunud Tammsaarel oma osakonnas väliskaastöölised. Aga juba nendega kontakti hoidmine nõudis kaunis palju aega ja hoolt. Pealegi leidus tol ajal üsna vähe kaastöölisi, kelle kirja võis lehte panna ilma suurema ehk vähema paranduseta õigekirja küljestki. Osa käsikirjadest saadi isegi Vene ehk Saksa keeles, nõnda et oli tarvis neid tõlkida.

Ometi jatkus Tammsaarel sellest suurest töökoormast hoolimata aega ja jõudu mitte ainult korrapäraseks viiulimängimiseks ja üsna hoolsaks jalutamiseks — nooremehe kohaselt — vaid ta tegi „Sõnumete" ajajärgul ka kirjanduslikku tööd ja kirjutas oma „Rahaaugu" ning „Uurimisel".

Seletada võib sarnast jõudu ja viljakust küll osalt Tammsaare hea tervisega — tol ajal — kuid peamiselt ometi tema isiklikkude omadustega. Tammsaare on nimelt kiire töötaja.

Mitmes toimetuses kauemat aega töötanud, olen võinud hea hulga ajakirjanikke tähele panna. On ajakirjanikke, kes teevad head ja korralikku tööd, aga pikkamisi. Kuid on aga ka teisi, kelle töö ei jäta palju midagi soovida, aga on ühtlasi väga kiire. Näiteks tegi ühes toimetuses mees töö ära — ja mitte halvasti — umbes paari tunniga, kuna teine istus sama töö kallal harilikult viis tundi. Töö kiiruses ei saanud „Sõnumete" toimetuses Tammsaarele keegi järele, kuigi seal oli ka teisi kaunis kiireid töötajaid. Siin seisabki Tammsaare suure viljakuse saladus ajalehe töös.

Tammsaare suuremaks väärtuseks kaastöötajate seisukohalt oli ometi tema seltsimehelikkus, huumorilikkus ja alatine heatuju, mida ei suutnud rikkuda ei vilets palk ja selle veel viletsam kättesaamine, ei väsitav töö ega üldiselt tüütav ja erkusid sööv jälgimine, piilumine ja läbiotsimised sandarmite ja nuuskurite poolt. Mõnigi põrandaalune ehk vahel ka legaalne, kellele „sabad" hakkasid ajuti liiga närvide peale käima, leidis Tammsaare juures öövarju ja ulualust, muu-seas Pöögelmann pikemat aega. Kuigi Tammsaare ei ole võitlusenatuur ja end aktiivsest poliitikast kõrvale hoidis, oli ta siiski alati valmis abiks astuma kui tarvis, ega vabisenud oma naha eest.

Tuleb meelde lugu „Pamjati Asova" päevilt. Selle sõjalaeva mässu ettevalmistajad olid üheks kokkusaamise kohaks valinud „Sõnumete" toimetuse ruumid õhtupooleks, kus toimetuses palju kedagi ei olnud. Kuna toimetuse ja talituse välississekäik oli üks, siis arvasid revolutsionäärid, et nende tulek ei ärata palju nuuskurite tähelepanu, kuna õhtupoolel käis talituses kaunis rohkesti rahvast. Kui toimetuse liikmed asjast teada said, tõstsid mõned nurinat, et leht sarnase ettevõtte läbi hädaohtu saadetakse, mis ka toimetuse meestele kardetav. „Las' nad käivad" — ütles Tammsaare — „kuhu nad ikka lähevad. Pealegi ei kesta see kaua" — lisas ta skeptiliselt juurde.

Salkkond Leedu ajakirjanikke, kes külastasid Ajakirjanikkude Kodu. Läbisõidul Helsingi Tallinna sadamas

Praktiline ei olnud Tammsaare oma vastutulelikkuse ja avitamise kalduvuses küll sugugi, nagu näitab kujukalt järgmine lugu. Toimetusse tuli Vene sõdur ja seletas, tema löönud ohvitseri maha, kes teda tahtnud keelatud kohas kinni pidada. Ta pääsenud põgenema, kuid sõjariistad jäänud sinna. Kui ta ei saa kohe uusi muretseda, on sõjakohus ja mahalaskmine kindel. Tarvis olevat 57 rubla. Tammsaare käes oli juhuslikult mingisugune võõras kassa ja ta andis sealt soldatile 57 rubla ning tasus selle hiljem oma palgast, mis oli tervelt 40 rubla kuus. Soldat pääses ära ja kirjutas hiljem Tammsaarele ning seletas ka suusõnal, et tema naine ja kõik viis last iga õhtu Tammsaare eest jumalat paluvat. Kuid 57 rubla on seni ikka veel kätte saamata . . .

Samasugust vastutulelikkust ja osavõttu näitas Tammsaare alati igas suhtes ka oma kaastööliste vastu üles ja sellepärast võib kindlasti igaüks, kes temaga koos toimetusetöös istunud, õiglaselt ütelda:

„Ich hatt' einen Kameraden,
einen bessren find'st du nit.

H. W.

Juhan Luiga vaimline kuju

See oli ühel pakasel talipäeval. Pügal näitas 20 kraadi alla nulli, õhk kiirgas jääkristallidest. Olime suusasõidult kogunud end soojendama ühte Nõmme restoraani. Olime seal ainsad võõrad. Seal avaneb aga uks ja ühes külma auruga vajub tuppa tugev hall kogu, üleni lumehärmatises. See oli Dr. J. Luiga. Ta tuli jala linnast; see oli tema harilik jalutuskäik pühapäevadel. Hoolimata sajust, tuisust ja tormist, ka siis, kui kõik varju otsisid, sammus ta oma teed üksi, nii üksi, nagu ta kogu oma eluaeg oli oma teed käinud.

Mäletan mõnda pikka jalutuskäiku Lasnamäe järsul veerul—vara kevadel ehk hilja sügisel, mil õhk oli peegelselge ning ümbritseva maastiku ja linna kontuurid teravad nagu sulega joonistatud, — nii et tahtmatult valitses ümberringi karge, rõõmus meeleolu — dr. J. Luiga jäi aga ka oma lähemate kaaslaste keskel vaikivaks, üksildaseks vaatlejaks, enesesse süvenenud mõtlejaks. Pikemad rännakud, nagu Lembitu kalmu otsimisel, Paala lahingu koha kindlaksmääramisel ja vanade maalinnade uurimisel mandril ning saartel — tegi ta alati üksinda.

Oma kodus, ümbritsetud raamatuvirnadest ja käsikirjadest, polnudki tal muud elu, kui see, millest mõtles ja mille üle juurdles. Olles alaline teatris, kontsertidel ja kunstinäitustel käija, võis harva teda näha mõtteid vahetamas teistega, veel vähem jalutamas, ja kui, siis nagu mööda minnes. Ka kohvikus ja mujal, kus puhketunde veetis, oli ta alati üksinda.

Kuid hoolimata üksildusest armastas dr. J. Luiga enda ümber elu, liikumist, inimesi, noorust. Tuli, mis ta sees põles, kuid mida avaldamast ta end taltsutas, nõudis ometi väljapääseteed ja see sai võimalikuks liikumises, askeldustes. See jahutas ta meeli, andis seesmist rahu ja hoidis teda tasakaalus.

Nii üksiklane ja erak, nagu dr. J. Luiga oli väliselt oma elus, oli üksildane ka oma mõtetes. Ta elutraagika peitus just selles, et mõtles teisiti kui ümbruskond, et mõistis ja nägi elu teisiti kui enamus ja sellepärast ei leidnud vastukaja ning ta mõtted ei kannud väärilist vilja. Dr. J. Luiga oma erialal, arstiteaduses, poliitikas, kirjanduse ja kunsti ning ajaloo mõistmises, käis iseteed, mis oli sagedasti vastolus üldiste ja tunnustatud reeglitega ning viis teda konflikti üldarvamistega ja tunnustatud tõega. Aga millalgi ei paendunud ta ega loonud kompromissi, meelsamini tõmbas ta enda teelt kõrvale, kindlaks jäädes oma tõekspidamistele.

Selles peitus dr. J. Luiga vaimline suurus ja veetlevus. Tema omapärased mõttekäigud, paradoksid, need olid huvitavad, vaimukad ning sügavad. Ta kriitiline ja analüüseeriv mõistus polnud hariliku külma ja kaine teadusmehe oma, vaid see oli kõrgelennuga luuletaja oma, kes nägi kuivade faktide taga ilma, mis elustas neid, mis tegi neid elavaks ja huvitavaks. Kõnelemata suurematest töödest olid isegi ta väikesed kriitilised visked ja artiklid selle tõttu vormiliselt ning sisuliselt nagu kalliskivid, mis hoolimata oma selgusest elavad salapärast seesmist elu. Leheküljed, mis ta kirjutanud, on sellepärast väärtuslikum vara meie arvustavas kirjanduses, sest neis elab suure üksildase mõtleja vaim, kellele meie igapäevasuse piirid olid kitsad.

Dr. J. Luiga on nüüd kustunud elavate kirjast. Järele jäänud on temast aga kustumata mälestus kui omapärasemast Eesti vaimuelu gigandist.

*

Juhan Luiga sündis 19. märtsil 1873. a. Tartumaal, Ropkas, talupidaja pojana. Õppis Tartu ülikoolis 1893. kuni 1899. a. arstiteadust. Oli Eesti üliõpilaste seltsi liige. Ülikooli lõpetamise järele töötas 1899—1908. aastani ülikooli närvi- ja vaimuhaiguste kliinikus assistendina. 1904. aastal omandas arstiteaduse doktori aukraadi väitekirja põhjal — „Vaimuhaiguste eest hoolekanne Balti maadel", milles ta valgustas neid raskeid sotsiaalolusid, milles Eesti rahvas elas. Statistilise materjali väitekirjaks oli autor ise Tartumaal kogunud. See väitekiri sünnitas Saksa ringkonnas õige palju paksu verd autori vastu, mis kaua ei kustunud. — 1908. a. peale asus Luiga Tallinna elama, kus ta vabalt praktiseeriva arstina töötas. Hiljem valiti ta linna kooli- ja tervishoiu arstiks. Ilma- ja vabadussõjast võttis osa sõjaväearstina. Tallinnas võttis Luiga väga elavalt osa seltskondlikust elust. Organiseeris siin arstkonda, ja valiti 1921. a. arstide liidu esimeheks. Tegi agarasti kaastööd Eesti lehtedele, peaasjalikult „Päevalehele", kus ta toimetusele õige lähedal seisis. „Vaba Maa" asutamisest peale igapäevane külaline toimetuses. Tema sulest ilmunud joonealused äratasid oma tugeva vaimukusega elavat tähelepanu. Poliitiliselt kuulus J. Luiga tööerakonda ja oli kuni surmani erakonna keskkomitee liikmeks. Valiti erakonna nimekirjas ka 1. Riigikogu liikmeks Tartumaalt. — Suure innuga töötas ta kaasa Eesti Kirjanduse Seltsis ja selle poolt väljaantavas kuukirjas „Eesti Kirjanduses". Avaldas selles terve rea uurimusi Eesti rahva muistsete usuliste arvamiste üle. Niisugused uurimused on „Eesti muinasusk", „Meelehaigus rahvaluules", „Soome sugu usk" jne. Ajaloo alal huvitas Luigat Eesti iseseisvuse kaotamise ajajärk ja selle aja tähtsam allikas, Läti Hendriku kroonika. Selle kroonika uurimusele, tema kriitikale, tema algallikate selgitamisele pühendas Luiga suure osa oma viimaste aastate tööjõu ülejäägist. Selle uurimuse kõrvaltulemusena ilmus tema sulest monograafia „Eesti vabadusvõitlus 1343—45".

Herbert Haljaspõld

Jugoslaavia ajakirjandus

Üldiselt kultuuritus Jugoslaavias näib ajakirjandus olevat võrdlemisi hästi arenenud. Iseseisev ja oma traditsioonidel põhjenev ta siiski ei ole. Tundub Saksa mõju igal sammul, kindlasti igati rohkem kui meie Skandinaavia radu sammuvas ajakirjanduses. Välimuseltki on leht saksapärane: väikesekaustaline. Kuid, ja see on hea nii, lehed on ka Saksa sisurikkusega ja pakuvad palju, mõnikord mitte sugugi taha jäädes mõnest „Berliner Tageblatt'i" numbrist. Siin üllatab algul, et Prantsuse mõju ei silma, kuigi Prantsuse keel siinsel rahval igatahes laiemalt suus kui Saksa keel ning Prantsuse harjumused nagu suupärasemad, aga hiljem lepid sellega ja oletad, et küllap vist neil alustel arenebki Jugoslaavia ajakirjandus iseseisvaks ja olenematuks, niipalju kui kultuurilist iseseisvust üldse võib tunnistada ala tihenev liiklemine maailma rahvaste peres.

Jugoslaavia on 13 miljoni elanikuga riik. Rahva üldsuse madalast vaimlisest tasapinnast olenedes pole aga lehtede tiraash sugugi mitte 12 korda suurem Eesti omast. Nii on Jugoslaavia suurimal ja tähtsaimal lehel, Belgradi erapooletul „Politika'l" vaid 75.000 lugejat. Veidi „radikaalset" värvingut harrastav võistleja „Vreme" (eesotsas seisab kadunud Nikola Paschitshi poliitiline pärija ja ükskordne peaminister Nintshitsh) pärib teise koha 70.000 lugejaga. Laupäevanumbrid, mis vastavad umbes meie esmaspäevaseid väljaandeid, minna aga kumbalgi lehel 150.000. Välisminister Marinkovitshi „Pravda" on vaatamata oma väikesele tiraashile tähtis valitud materjali tõttu. Nende lehtedega piirdubki Belgradi ajakirjandus poliitilises mõttes. Kogu maa poliitikat valgustav ajakirjandus.

Mujal ilmuvad juba kohalikuma tähtsusega lehed. Zagrebis (Agramis) on kroaatidel „Novosti" (mitte ära vahetada Belgradi serbiakeelse bulvarilehega!) ja „Intarnji List." Mõlemate trükk on 40.000. Sakslastel ilmub siin „Zagreber Morgenblatt" (20.000 eks.). Kõigi taga seisis kuni oma surmatunnini Stjepan Raditsh, omades aga isiklikult veel ajalehe „Narodni Val'i" ning Sv. Pribitshevitshiga koos väga väärtusliku nädalkirja „Obsor". Sloveenide häälekandjateks on Ljubljanas (Laibachis) ilmuvad „Jutro" (30.000, Pribitshevitsh) ja dr. Koroschetsi (praeguse peaministri) „Slovenats" — 25.000 eks.

See oleks ka kõik, kui mitte arvestada bulvarilehtede ning välispropagandaks määratud saksa-, prantsus- ja ingliskeelsete ajakirjadega ning kui kõrvale jätta fakt, et siin ilmub Vene emigrantide „Novoje Vremja" endiselt Vene keiserriigi auks ja iluks.

Kuigi Serbia erakonnad pole niipalju printsiipidest olenevad kui isikutest, kes neid asutanud ja juhivad, peab siinselgi poliitilisel elul leiduma vastukaja ajakirjanduses. Ning ümberpöördult. Seepärast pole vist liigne, kui heidame lühikese pilgu Serbia erakondadele. On ju nimelt möödunud suvi juhtinud kogu Euroopa tähelepanu uuesti Jugoslaavia sisepoliitilisele püssirohutünnile.

Jugoslaavia parlament valitakse Prantsusmaa eeskujul ringkondliku valimissüsteemi järele; valijate ja valitavate vanuse alammäär on 21 aastat. Naised valimistest osa ei võta. Parlamendis on 313 kohta. Valitsuse koalitsioon koondab endasse ilusad kaks kolmandikku rahvasaadikutest. Kadunud suure riigimehe ja Serbias üldiselt jumaldatud Nikola Paschitshi radikaalid (112 rahvasaadikut) on vaatamata seepeale, et nad hiljutiste sündmuste mõjul eesotsast tagasi tõmbusid, ometi kõige mõjukamaks erakonnaks. Ljuba Davidovitshi demokraadid (65 rahvasaadikut) on esitatud nii endises kui praeguses valitsuses välisministri dr. Marinkovitshiga. Demokraatide lähedasteks kaaslasteks on 20 Bosnia muhameedlast (sõjaminister kindral Hadshitsh). Kiriklik Sloveeni rahvaerakond (20 rahvasaadikut) andis seekordse peaministri dr. Koroschets'i, kes on seega esimene mitteserblane Jugoslaavia peaministritoolil. Opositsiooni moodustavad peamiselt n. n. talupojademokraatide koalitsiooni liikmed (Raditshi poliitilised pärijad 60 ja Pribitshevitsh 20 rahvasaadikuga). Nii koondab valitsuse koalitsioon endasse pea kõik Serbia parteid ja ka poolemiljonilise Sloveeni rahva ühe erakonna, kuna opositsiooni kandjateks on Jugoslaavia kolmanda rahvuse — kroaatide erakondade liikmed ja osa sloveene. Pole vist üleliigne märkida, et keeleliselt pole serblaste ja kroaatide (horvaatide) vahel vahet õieti olemaski — peale tähestiku (serblased Vene kirjaga, kroaadid Ladina kirjaga) ja selle põhjuseks oleva usu. Sloveenid aga, kes alal hoidnud Kiriku-Slaavi keelele väga sarnaneva keelemurde, on näiliselt leplikumad. Kommunistidest ja ka sotsialistidest on Jugoslaavia parlament puhas — siin teevad imet teatud „balkanlikud võtted."

„Balkanlik" on asi ka ajakirjanduses. On siin tsensuur ja politsei suures aus. Nägin ise ühes toimetuses ärevaid nägusid ja ägedaid kõnelusi, enne kui politsei järgi andis ja kohtuliselt vabaks mõistetud numbri tagasi tõi. Mis nüüd puutub lehtede hinda, siis on ta siin väga kõrge (Belgradis 1 dinar = 7,5 senti, Zagrebis 2 dinarit = 15 senti; Ljubljanas on hind vahepealne 1½ dinarit = 11 senti). Vene leht maksab 2 dinarit ja „Belgrader Zeitung" koguni 4 dinarit — väikesekaustalise kuueküljelise numbri eest. Kuid seda kallidust seletatakse siin paberi kallidusega.

Ajakirjanikupalgad ei näi olevat suured: peatoimetajad hinnatakse küll 8.000 dinari peale kuus, aga juba järgmine aste on vaid 4.000 dinarit, mis arvesse võttes elukallidust pole kuigi suur summa. Õnnelik aga see, kes saab veel 4.000, sest meilgi mõnele lehele armas tudengiseisus aitab sealgi seda normi vähendada poole ja kahe kolmandiku võrra. Nii lõpevad mu read Eesti-Jugoslaavia paralleeliga.

Paldiskis, 8. septembril 1928. a.

Eesti ajakirjanikkude koostöö välisriikide ajakirjanikkude organisatsioonidega

Hinnates ajakirjanikkude organisatsioonide rahvusvahelisi sidemeid ning koostöö tähtsust, astus E. A. L. juhatus eraviisil juba 1927. a. sügisel Läti ajakirjanikkude ja kirjanikkude liidu juhtivate tegelastega ühendusesse, et pinda sondeerida Eesti ja Läti ajakirjanikkude liitude ühise konverentsi korraldamise võimaluste üle. Leides Läti ametivendade poolt sellele mõttele üldist poolehoidu, E. A. L. juhatus kutsus kokku esimese Eesti-Läti ajakirjanikkude konverentsi, mis ära peeti ühel ajal Eesti 10-aastase iseseisvuse mälestamise pidustustega Tallinnas 23. ja 24. veebruaril 1928. a. Kuigi Eesti ajakirjanikkude liidu peakoosolek konverentsi kokkukutsumist omalt poolt sanktsioneeris ja esindajad valis alles paar nädalat enne konverentsi kokkuastumist, mispärast ka eeltööd hiljaks jäid, kujunes konverentsi töö sellest hoolimata viljakaks. Konverentsi tulemuseks oli Eesti-Läti ajakirjanikkude liit, kellel suured ülesanded mõlemate ajakirjanikkude kutse ja õigusliste küsimuste selgitamisel ning kaitsmisel. Esimene Eesti-Läti ajakirjanduse liidu konverents äratas suurt huvi ka väljaspool, mida tõendab Poola ja Soome ajakirjanikkude organisatsioonide esindajate viibimine konverentsil, kes tähelepanuga jälgisid seda esimest sammu tihedama läbikäimise alustamisest kahe riigi ajakirjanikkude vahel.

Kuna konverentsi materjalid ilmuvad eritrükis, siis avaldame allpool ainult konverentsi protokolli ja lühikese kokkuvõtte konverentsil ettekantud referaatidest.

Konverentsil kanti ette viis referaati Dr. Bihlmansi, Ed. Laamani, Dzelsiti, Zaltsi ja H. Vellneri poolt.

Dr. Bihlmans tähendas oma referaadis: Ajakirjandus on saanud ikka enam ja enam tähtsamaks faktoriks rahvusvahelises läbikäimises ning riikide elus ja sellepärast on ka ajakirjaniku kutse tähtsus hulga kasvanud. Nüüdsel ajal nõutakse ajakirjanikult peale temperamendi veel põhjalikke teadmisi nii kutsealal kui ka üldteadmistes ning oma rahva ning rahvaste elu tundmist ja isamaalist vaimu. Et ta oma ülesandeid rahuldavalt täita võiks, peab ka ajakirjaniku töö kõigiti hõlbustatud olema. Ajakirjanikud võivad enda huvide eest võidelda ja huvisid kaitsta ainult tugevasti organiseeritult. Ei aita veel sellest, et ainult iga maa ajakirjanikud eraldi oleks organiseeritud, vaid nad peavad seda olema ka rahvusvaheliselt. Läinud aastal Genfis peetud pressikonverents leidis selleks kõige kohasema olevat regionaalse liitumise. See tähendab, et eestkätt liituksid lähemad naabrid kaksik- ehk kolmikliiduks ja hiljem laieneks ühendus juba rahvusvahelises ulatuses. Selle otsuse kohaselt ongi nüüd tekkinud Poola-Rumeenia, Saksa-Austria, Väikeliidu jne. pressiliidud. Kuna Eesti ja Läti riigid täiesti ühesugustes tingimustes asuvad, siis oleks käesoleva konverentsi ülesandeks teostada ka sarnast liitu Eesti ja Läti ajakirjanikkude vahel. Liidu ülesandeks oleks läbikäimise hõlbustamine, eesõiguste nõutamine ajakirjanikkudele, õiglase informatsiooni muretsemine ajalehtedele jne.

Eesti ajakirjanduse esindajad Poola iseseisvuse juubeli pidustustel. (Nagu neid nägi Poola karikaturist Jotes) Pahemalt paremale: J. Taklaja, H. Vellner, G. Meri

Karl Dzelzit käsitas pikemas referaadis ajakirjanikkude õiguslikku seisukorda. Referent leidis, et ajakirjanikul kutseliselt seaduse poolt mingit kaitset seni pole. Seadused, mis seni maksmas, on iganenud ja ei vasta enam praeguse aja nõuetele. Seaduslikku kaitset võiks kõige hõlpsamini Läti ja Eesti ajakirjanikud saavutada ainult lähedase koostööga.

Läti kirjanikkude ja ajakirjanikkude liidu sekretär Zaltsi ja H. Vellneri referaadid käsitasid peaasjalikult ajakirjanikkude seisukorda kummagil maal. Mõlemad referendid konstateerisid ajakirjaniku töö vähest tasuvust, sotsiaalse kindlustuse puudust jne.

Konverentsi aja jooksul olid nii Läti, Poola ja Soome ajakirjanikud Eesti ajakirjanikkude liidu külalisteks. Külaliste auks korraldati rida eineid, kus sõprussidemeid sõlmiti. Eriti heas meeleolus möödus lõpueine, kus vastastikku külaskäiguks kutseid edasi anti.

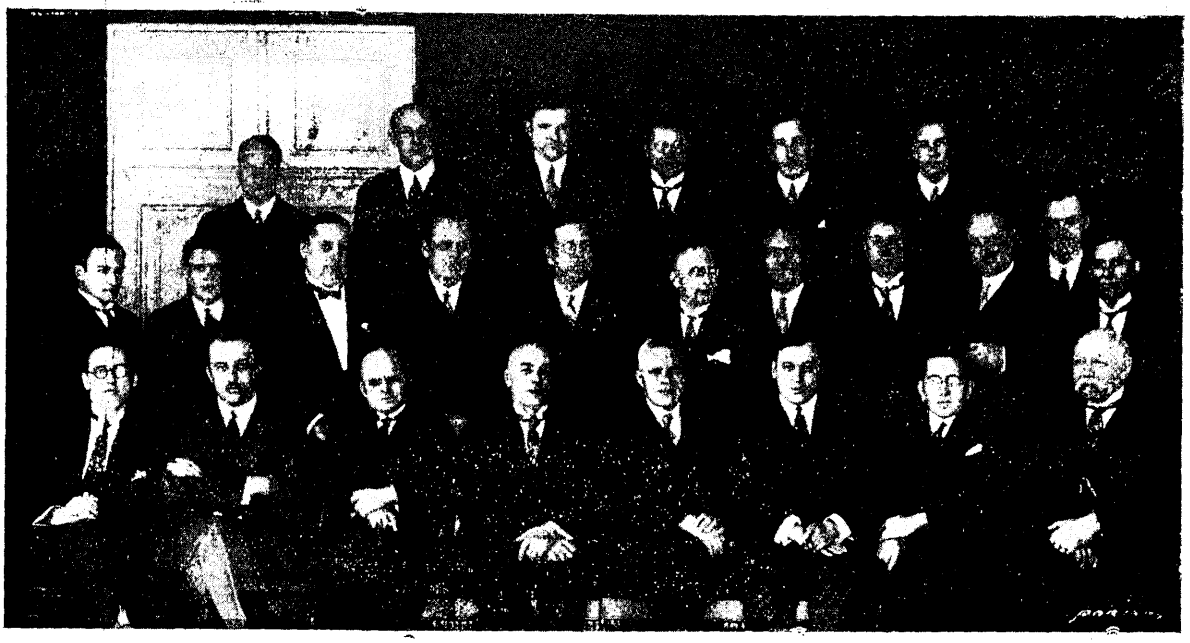

Esimene Eesti-Läti ajakirjanikkude konverents:
istuvad — P. Melnais, K. Dzelzits, E. Wirza, J. Akuraters, G. E. Luiga, Dr. Bihlmans, H. Wellner, O. Grosberg; seisavad esimeses reas: P. Weismans, Jalak, Treumundt. H. Tammer, V. Grevinsh, Poray-Kozminski, J. Lepik, Ed. Laaman, E. Ammende, Mattuszewski; teises reas: Rebassov, Sooans, J. Animägi, H. Moorson. W. Koch, H. Rahamägi

Eesti ja Läti ajakirjanikkude konverents 23. ja 24. veebruaril 1928. a.

Konverentsi protokoll

Eesti ja Läti ajakirjanikkude konverentsi avab Eesti Ajakirjanikkude Liidu esimees H. Vellner 23. veebr. 1928. a. kell 12 Tallinnas „Seltskondliku Maja" saalis.

Konverentsi avades tutvustab H. Vellner koosolijaid presiidiumi valimise korraga, milles mõlemate riikide delegatsioonide esimehed varemalt kokku leppinud. Sellele korrale vastu ei räägita ja konverents asub presiidiumi valimisele. Konverentsi esimeheks valitakse ühel häälel Eesti ajakirjanikkude liidu esimees H. Vellner. Konverentsi sekretäriks Läti ajakirjanikkude liidu sekretär Albert Zalts. Konverentsi abiesimeheks valitakse Läti kirjanikkude ja ajakirjanikkude liidu abiesimees Jahnis Akuraters, sekretäri abiks Heinrich Moorson. Konverentsi presiidiumi valimise järele asutakse päevakorra juurde, ning esimesena kantakse ette tervitused. Konverentsi tervitavad: Eesti ajakirjanduse nimel E. A. L. esimees H. Vellner ja Läti ajakirjanduse nimel Jahnis Akuraters. Eesti valitsuse tervituse kannab ette välisministeeriumi informatsiooni osakonna juhataja G. Meri, Saksa vähemusrahva ajakirjanduse poolt tervitab Oskar Grosberg, Poola ajakirjanduse nimel Kozminski, „Eta" poolt J. Lintrop.

Tervitustelegrammide ettekandmine jäetakse hiljemaks.

Päevakorra kohaselt saab sõna Läti välisministeeriumi informatsiooni osakonna direktor dr. A. Bihlmans, kes ette kannab referaadi teemile: „Eesti ja Läti ajakirjanikkude konverents ning ta ajalooline tähtsus". Enne kui ta referaadi ettekandmisele asub, loeb ta ette Läti välisminister A. Balodise tervituse konverentsile. Dr. A. Bihlmans lõpetades referaadi, teeb ettepaneku kujundada alalist Eesti ja Läti vahelist ajakirjanikkude bürood, ning märgib ära selle büroo ülesanded. Dr. A. Bihlmansi ettepanek võetakse vastu ühel häälel. Konverents volitab sekretariaati välja töötama büroo ajutist põhikirja ja seda esitama pealelõunasele koosolekule.

II koosolek kell 4 p. l. 23. veebruaril 1928. a.

Avades Eesti ja Läti ajakirjanikkude konverentsi teist koosolekut, teatab konverentsi esimees, et ettekandmisele tulevad tervitustelegrammid. Elavate kiiduavalduste saatel kannab ette sekretär Eesti välisministri Rebase, Eesti saadiku Seljamaa, saadik Seskise tervitustelegrammid. Selle järele asub konverents sekretariaadi poolt väljatöötatud ajutise büroo põhikirja läbivaatamisele. Sekretariaadi poolt väljatöötatud kava võetakse vastu järgmisel kujul:

„Igaunijas-Latvijas preses viemba".
„Eesti-Läti Ajakirjanduse Ühendus".

1. Büroo koosneb 6 delegaadist: kolmest Eesti ajakirjanduse ja kolmest Läti ajakirjanduse esindajast.
2. Esindajad büroosse valivad Eesti ja Läti ajakirjanikkude kutseorganisatsioonid.
3. Büroo asub kordamisi aasta Tallinnas, aasta Riias ja büroo esimees on selle maa ajakirjanikkude esindaja, kus büroo asub.

Läti välisministeeriumi pressebüroo direktori Dr. A. Bihlmanni sharshid Eesti-Läti ajakirjanikkude konverentsist osavõtjatetest:
H. Moorson, O. Grosberg, A. Zalts, V. Grevinsh ja A. Akuraters

4. Ajutine büroo töötab välja büroo alalise põhikirja, mille ratifitseerivad mõlema maa kutseühingud.
5. Büroo sihtide ja ülesannete aluseks tuleb võtta Eesti-Läti ajakirjanikkude konverentsi poolt Tallinnas 23. ja 24. veebruaril 1928. a. vastuvõetud resolutsioonid ja sooviavaldused.
6. Ajutine büroo valitakse Eesti ja Läti ajakirjanikkude esimesel konverentsil ja ajutise büroo volitused lõpevad organiseerimistööde teostamisel ja alalise büroo valimisega.
7. Büroo koosolekutest võtavad osa ka kultuuriatascheed, kui sarnaseid olemas.

Konverents otsustab valida ajutise büroo liikmed. Eesti delegatsiooni poolt pannakse ette ajutisse büroosse: Harald Vellner, Heinrich Moorson ja Voldemar Koch. Läti poolt: Jahnis Akuraters, Albert Zalts ja Paulis Veismans.

Kuulatakse ära Soome ajakirjanduse esindaja Väinö Joensuu tervitus ja selle järele kannavad ette referaadid Laaman, Dzelsits, Zalts ja Vellner. Dzeltsiti referaadi järele võetakse vastu alljärgnevad resolutsioonid:

I. Konverents leiab, et on tarviline anda ja kooskõlastada mõlemates maades ajakirjanduse alal tegutsevate isikute õiguslikku seisukorda käsitavad seadused, mis peaks normeerima: a) ajakirjanikkude töö avalikud tingimised (ajakirjanikkude ja kirjastajate kutseliste organisatsioonide ja nende vahekordade määrused, ajakirjanikkude õigused läbikäimises riikliste asutustega ja seltskondlikkude organisatsioonidega jne); b) ajakirjanduse alal tegutsevate isikute töö majanduslikud tingimused (määrused kollektiiv- ja individuaallepingute sõlmimiseks kirjastajatega, kirjastamise lepingu määrused jne); c) ajakirjanduses tegutsevate isikute moraalsed tingimused (ajakirjanduse eetika ja selle eetika kaitsmise määrused jne.).

II. Konverents leiab, et on tarviline kooskõlastada mõlemate maade vahel seadused, mis kindlustavad ajakirjanduslikul alal töötavaid isikuid haiguse, õnnetute juhtumiste, invaliidsuse, vanaduse vastu, ning mis kindlustaks nende perekondi perekonnapea surma puhul.

III. Konverents leiab, et on tarviline revideerimisele võtta mõlemal maal maksvad autoriõiguse kaitseseadused. Et neid kooskõlastada oma vahel ning nende töötingimuste muudatustega, mis on viimasel ajal ilmsiks tulnud.

IV. Konverents leiab, et edukaks võitluseks ajakirjanduse alal tegutsevate isikute õigusliku seisu-

Eesti ja Poola ajakirjanikkude koostöö

Tallinna ja Varssavi konverentsid.

Eesti iseseisvuse 10. a. juubeli pidustuste ajal Tallinnas peetud Eesti-Läti ajakirjanikkude konverentsist võtsid külalistena osa ka Poola ajakirjanikkude sündikaadi esitajad Mattuszevsky ja Poraj-Kozminski. Erajutuajamistel Poola ajakirjanikkudega selgus, et poolakad heameelega nõus oleks Eesti ajakirjanikkudega tihedamasse ühendusse astuma ja selle teostamiseks on vormiliselt nõus algatust enda peale võtma. Laulupeo ajal, juuni-juuli kuu vahetusel, saabus ka Poolast Tallinna ajakirjanikkude eridelegatsioon, kuhu kuulusid Poraj-Kozminski, Glinsky ja Grabiansky, kaasa tuues vormilise ettepaneku pressiliidu loomiseks Poola ja Eesti vahel. Poolakate projektiga tutvunedes leiti see vastuvõetav olevat, kuid Eesti poolt jäeti lõpuliku otsuse andmine sügiseks, jättes jällegi algatuse poolakatele. Poola ajakirjanikkude sündikaat, endiselt huvi tundes Eesti ja Poola pressi koostööst, määras Eesti-Poola ajakirjanikkude konverentsi kohaks nüüd Varssavi ja kutsus konverentsi kokku Poola iseseisvuse pidustusteks 11.—13. nov. Et poolakate poolt esitatud koostöö kavas on ette nähtud ka välisministeeriumi ajakirjanduse büroo osavõtmine ettevalmistustöödest, siis sõitis Varssavi nõupidamisele peale E.A.L. esitajate ka Eesti välisministeeriumi informatsiooni büroo juhataja. Konverentsi koosolekud peeti vürsti Mazovieckide majas Varssavi vanal turul. Koosolekuid peeti kaks ja neid juhatas „Robotniki" toimetaja rahvasaadik Niedzialkovski. Eesti poolt võtsid konverentsist osa E. A. L. esimees H. Vellner, toimetaja J. Taklaja ja välisminn. inf. büroo juhataja G. Meri, Poola poolt sündikaadi esitajad Niedzialkovski, Vitold Gielzynski ja Stanislav Poraj-Kozminski ning Poola välisministeeriumi informatsiooni-osakonna direktor Konrad Libicki ja sama osakonna ametnik Zazulinski. Esimesel koosolekul 11. nov. määrati kindlaks konverentsi päevakord ja poolakate poolt tehti teatavaks nende ettepanekud. Teisel koosolekul 13. nov. kinnitati Eesti-Poola pressi koostöö põhikiri ja määrati kindlaks tähtsamad ülesanded. Põhikirja järele moodustavad mõlemad pooled kolmeliikmelise büroo, kes kord aastas kordamisi kokku tuleb kumbagi riigi pealinnas päevakorrale kerkinud küsimuste otsustamiseks. Esimesel aastal on büroo asukohaks Varssavi ja büroo esimeheks toimetaja Niedzialkovski. Konverents otsustas 1) välja anda Eesti üle poolakeelse ja Poola üle eestikeelse monograafia, 2) võimaldada ühel Eesti ajakirjanikul töötada Poola ajalehtede toimetustes 3 kuu, samuti ka Poola ajakirjanikul Eestis ja 3) samme astuda, et Varssavi-Tallinna vaheline telefoniühendus erisoodustustega pressil tarvitada oleks.

Eesti ajakirjanikkude vastuvõtmine Varssavis oli haruldaselt südamlik. Oli rida koosviibimisi ning linna tutvunemiseks oli külaliste juurde atascheeritud välisministeeriumi poolt eriametnik.

---

korra parandamiseks peavad mõlemate maade ajakirjanikkude organisatsioonid vastastikku informeerima ajakirjanduse alal töötavate isikute õigusliku seisukorra praegusest olukorrast, neis sündinud muudatustest, nagu näiteks kavatsetavatest ehk juba väljatöötatud seaduseelnõudest, jõusseastunud seadustest ja oma õigusliku seisukorra kindlustuseks saavutatud tagajärgedest jne. Ülalloetletud põhimõtete teostamine tehakse ülesandeks konverentsi poolt asutatud Eesti ja Läti ajakirjanduse büroole.

III koosolek kell 2 päeval 24. veebruaril 1928. a.

Konverentsi kolmandama koosoleku avab kell 2 päeval konverentsi esimees H. Vellner. Sekretär loeb ette sissetulnud tervitustelegrammid. Dr. Bihlmans teeb ettepaneku saata telegraafiline teade Poola-Rumeenia, Saksa-Austria ning Skandinaavia ajakirjanikkude liitudele Eesti-Läti ajakirjanduse liidu loomisest. Ettepanek võetakse vastu ühel häälel. Konverentsi sekretär Albert Zalts kannab ette konverentsi protokollid, mis ühel häälel kinnitatakse ja alla kirjutama volitatakse presiidiumi. Võetakse vastu ettepanek, et ajutine büroo kokku kutsub järgneva konverentsi. Protokollide väljaandmine tehakse ülesandeks Eesti Ajakirjanikkude Liidule. Sõna võtab Poola ajakirjanduse esitaja Stanislas Poray-Kozminski, kes tervitab kangelaslikke Eesti ja Läti rahvaid ning lootust avaldab, et peagi teoks saab kõigi Balti riikide ajakirjanikkude liit. Lõpusõna ütleb J. Akuraters, mille järele kuulutatakse konverents lõppenuks.

Konverentsist võttis osa:

1. H. Vellner (Eesti), 2. Akuraters (Läti), 3. A. Zalts (L.), 4. H. Moorson (E), 5. L. Matussevski (Poola), 6. St. Poray-Kozminski (P.), 7. O. Grosberg (L.), 8. P. Veismans (L.), 9. P. Melnais (L.), 10. V. Greving (L.), 11. E. Virza (L.), 12. K. Dzelzits (L.), 13. H. Rahamägi (E.), 14. E. Laaman (E.), 15. J. Lepik (E.), 16. E. Jalak (E), 17. Dr. Bihlmans (L.), 18. V. Koch (E.), 19. V. Joensuu (Soome), 20. G. E. Luiga (E.), 21. A. de Vries (E.), 22. K. Valdson (E.).

Ettevalmistused Baltimere ääres asuvate riikide ajakirjanikkude kongressiks

Läti kirjanikkude ja ajakirjanikkude kutsel peeti 17. nov. Riias Balti riikide ajakirjanikkude konverents, millest osa võtsid Soome, Eesti, Leedu, Poola ja Rootsi esitajad. Poolat esitas toimetaja Mattuszevski, Leedut — dr. Stremaitis, Eestit — H. Vellner, Soomet — toimetaja Soini ja Lätit — dr. Bihlman, Akurater, Zaltz, Greevinsh, Erss, Grosberg, dr. Valter, Rosit j. t. Konverents oli informatiivset laadi ja ta ülesandeks oli selgitada Baltimere rannikul asuvate riikide ajakirjanikkude koostöö võimalusi. Juhatusse valiti dr. Bihlman, H. Vellner ja Greevinsh. Referaatidega esinesid toimetajad Albert Zaltz ja J. Akurater ning ülevaadetega ajakude konverentsi kokkukutsumiseks, kuna vastavate riitud riikide delegaadid. Balti ajakirjanikkude koostöö võimaluste kohta kandis ette J. Akurater oma referaadis järgmised põhimõtted:

1) vastastikune informatsioon ajakirjanikkude majanduslikust ja õiguslikust seisukorrast ning pressi-seadusandlusest ja kutseajakirjanduse arenemisest,

2) naabrimaade ajakirjanikkude organisatsioonide ühine väljaastumine eriti tähtsate küsimuste otsustamisel,

3) igal aastal lühikeste ülevaadete vahetamine ajakirjandusest ja kirjandusest,

4) soovituste andmine toimetustele väliskirjasaatjate hankimisel, et ära hoida valeinformatsiooni levitamist vastutustundeta isikute poolt,

5) igal aastal kokku kutsuda Balti riikide ajakirjanikkude konverentsid mitmesugu ajakirjandust ja ajakirjanikkude kutse-huvisid puudutavate küsimuste harutamiseks,

6) kõigi nende ülesannete täitmiseks moodustada alaline riikide vaheline pressibüroo, kuhu kuuluks igast riigist üks esitaja.

J. Akurateri poolt esitatud põhimõtted kiideti heaks ning Läti ajakirjanikkude ja kirjanikkude liidule jäi ülesandeks ettevalmistusi teha Balti riikide ajakirjanikkude konveretsi kokkukutsumiseks, kuna vastavate riikide ajakirjanikkude organisatsioonid peavad vaheajal kindlad seisukohad võtma J. Akurateri poolt esitatud koostöö põhimõtete kohta.

Eesti Ajakirjanikkude Liit

1927./28. tegevuse ülevaade

Eesti Ajakirjanikkude Liidu tegevus 1927./28. a. arenes kahes sihis: 1927. a. algul asutatud ajakirjanikkude kodu kindlustamine majanduslikult ja suhete sõlmimine naaberriikide ajakirjanikkudega.

Ajakirjanikkude kodu majanduslik kindlustamine.

Omandades 1927. a. kevadel Eesti Pangalt end. Linkvisti kinnisvara Kosel, oli Eesti Ajakirjanikkude Liidul kasutada oma kapitali ainult paarsada tuhat senti, maksta tuli aga Eesti Pangale ühes kinnistuskuludega 4.326.867 senti. Puuduva summa katteks õnnestus E. A. L. saada vabariigi valitsuselt laenuks kultuurkapitali ajakirjanduse sihtkapitali põhivara 3.500.000 s. ja ülejäänud osa katteks teha laenu Eesti Pangas. Kuigi kinnisvara omandamine suurte võlgadega E. A. L. aineliste võimaluste juures oli riskantne ettevõte, oldi siiski optimistlikud, sest maksetud hind oli hästi vähem omandatud kinnisvara tõelisest väärtusest, kuna see koosnes 8.400 rs. suurusest maaalast ja tarvilistest elu- ja kõrvalhoonetest. Tehing oli küll soodne, kuid nüüd kerkis esile küsimus, kuidas kasutada võlgadega omandatud varandust, nii et see liidule koormavaks ei osutuks. Omandatava kinnisvara kasutamise iseloomu oli E. A. L. peakoosolek juba varemalt kindlaks määranud: see pidi saama Eesti ajakirjanikkude ühiskoduks. Selle ideaali teostamiseks tuligi nüüd kõik jõud kokku võtta, kuigi soodsatel tingimistel ja heas asendis olev objekt oleks osutunud hulga tulutoovamaks ärilisel kasutamisel. Juba ostulepingu sõlmimise eel oli selge, et lagunenud elumaja ja mahajäetud pargi asumiskõlbuliseks muutmine ostuhinnale uusi kulusid juurde toob. Elumaja katus laskis vett läbi, seesmised ruumid olid roojastatud ja räpased, aknad purustatud, park metsikuks kasvanud ning köögiviljaaia asemel ainult tuiskav liiva-väli. Hoolimata sellest, et kassa tühi, ei kaotatud julgust ja asuti „Ajakirjanikkude kodu", nii nagu end. „Waldfriedi" nüüd nimetama hakati, elamiskõlbuliseks tegema. Kiires korras tehti remont, puhastati park ja varustati elumaja tarvilise mööbli ning majapidamise abinõudega, algades luuavarrest. Kõik see kokku maksis üle 1.000.000 sendi. Muidugi tehti kõik väljaminekud lootuses tuleviku peale — võlgu,— ning 22. juunil 1927. a. võis kaua igatsetud „Ajakirjanikkude kodu" avada uksed Eesti ajakirjanikkude perele, kui ka ta külalistele. Kodu täitis ta peale pandud lootused ning muutus peagi Tallinnas asuvatele ajakirjanikkudele teiseks koduks.

Kodu oli küll kaunis ja mugav, ta asend kadestusväratav, kuid muret tegi nii võlakoorem, kui ka noore majapidamise sünnitusvalud. Eriti raskeks osutus majapidamise kulude tasakaalustamine. Alaline elanikkude arv oli väheste elutubade tõttu väike, nii et toitmine ei tasunud, arvesse võttes veel madalaid hindu, talituskulusid. Sissetulekuid püüti suurendada pühapäevaste koosviibimistega, mis rõõmustavalt rohket osavõtmist leidsid ja aitasid majapidamise kulud ning tulud 1927. a. otsotsaga kokku viia. Esimese poole aasta kogemused näitasid, et „Ajakirjanikkude kodu" ruumid hiigkitsad on ta tegevuse täies ulatuses arenemiseks ning selle tagajärjel küpses kavatsus ehitada uut elumaja, mis võimaldaks suvel suurema määra alalisi elanikke ning sellega suurendada läbikäiku, millega ka talituskulude tasumine enam kindlustatud oleks. Selle võimalusega arvestati juba kinnisvara omandamisel ning arvesse võttes suuri asumiskulusid, nõutas E. A. L. liidu juhatus juba 1927. a. kevadisel peakoosolekul nõusoleku 5.000.000 s. rahalise loterii korraldamiseks. Vabariigi valitsuse lahkel vastutulekul saadi selleks luba ja loterii teostati juba 1927. a. detsembris. Loteriist saadud puhaskasu võimaldas katta kodu asutamise võlad, välja arvatud kultuurkapitali võlga, ning andis ka hoogu uue elumaja ehitamiseks. Uue elumaja ehitamine võeti 1928. a. eelarvesse ja, saades selleks 1928. a. aastakoosolekult luba, algas varakevadel uue elumaja ehitamine. Maja plaani valmistas arhitekt K. Burman, ehitas ehitusmeister Hanstein. Maja ehitamisel kasutati ära vana tõllakuur, mis tõttu 12 ruumika elutoa, veevärgi, vannitubade ja kõrvalruumidega maja maksma läks umbes 1.400.000 s. ehk kantsüld 9.300 s.; ta tegelik väärtus tõuseb aga kaugelt üle kahe miljoni sendi. Silmaspidades, et tulevikus ühendusvõimalused „Ajakirjanikkude kodul" linnaga eriti soodsaks muutuvad ja ka talvist elamist võimaldavad, ehitati uus maja talvemajana. Uue majaga tulid uued mured: puudus mööbel, ka ühisruumid vanas majas polnud lõplikult möbleeritud. Riigivanem hr. Jaan Tõnissoni heatahtlikul kaasabil õnnestus kultuurkapitalist saada mööbli muretsemiseks osalist toetust ning hoolimata majaga ühenduses olevatest suurtest kuludest lasti A.-S. „Massoproduktil" valmistada mööbel 18 elutoale, söögitoale ja raamatukogule, mis maksma läks kokku umbes 500.000 senti. Möbleeridest mõlemad majad täielikult, muutus kodu veelgi mugavamaks. Kuna peale kalastamise Pirita jões ja suplemise meres teisi sportimise võimalusi kodu elanikkudel polnud, siis ehitati kevadel parki tenniseväli, mida vihmasest suvest hoolimata haruldaselt rohkelt kasutati. Uue maja ehitamisega tõusis kodus elanikkude arv 30 peale, kuna pühapäeviti külaliste arv 50-ni ulatus. Tegevus kodus oleks võinud veelgi suurem olla, kuid külm ja vihmane suvi hoidis inimesi linnamüüride vahel. Suvised kogemused näitasid, et kodu laiendamine täiesti loomulikkudest tarvidustest tingitud oli ja see E. A. L. majanduslikke muresid, mis tekkisid kinnisvara omandamisega, tunduvalt kergendada aitab. Olukord muutub veelgi soodsamaks, kui trammiühendus Pirita ja Kosega teostatakse, mil ka tegevus kodus täies ulatuses talvel edasi kesta võiks. Küll ei tasu ta ka siis, kui kodu tegevus senistel põhimõtetel püsima jääb, ettevõttesse investeeritud kapitali protsente, ärilisele alusele üle minnes oleks ta aga väga tulutoov. Viimasest ei või aga iseenesest-mõistetavalt juttu olla, sest sellega kaotaks kogu ettevõte enda mõtte ja väärtuse.

E. A. L. varanduslikku seisukorda pärast kinnisvara omandamist 31. dets. 1927. a. selgitavad alljärgnevad arvud:

AKTIVA.

Jooksvad arved	1.257.971
Liikuv varandus	558.175
Liikumata varandus	4.787.884
Mitmesugused debitorid	237.311
Üleminevad summad	45.085
Saadud vekslid	13.000
„Õitsituled" Nr. 7	5.376
1928. a. peale ettetehtud kulud	67.655
Kokku	6.972.457

PASSIVA.

Ajakirjand. kursuste toetusraha	50.000
Mitmesugused kreditorid	250.625
Puhasvara	400.600
Mälestuskogude kirjastamine	2.590
Laenud	3.520.000
Vekslid	700.000
Raamatukogu asutamise fond	50.000
Loterii	1.949.197
Spordiabinõude muretsemise fond.	5.502
Liikumata varanduse amortis. kapit.	43.943
Kokku	6.972.457

1928. a. kestel on kasvanud E. A. L. kinnisvarad 1.400.000 s. ja vallasvarad umbes 750.000 s. võrra, s. o. umbes 2.150.000 senti. Sellega on E. A. L. praegu varandusi üle 7.500.000 s. eest, varanduste tegelik väärtus on aga umbes 10.000.000 senti. Need arvud kõnelevad E. A. L. tegevusest 1927./28. a. niivõrd selget keelt, et siin kommentaarid oleksid üleliigsed.

Suhete sõlmimine naaberriikide ajakirjanikkudega.

Eesti ajakirjanikkude kokkupuutumised välisajakirjanikkudega Vene ajal olid juhuslikud ja isiklist laadi. Ainult kord, käesoleva aastasaja algul, peeti ära Balti ajakirjanikkude konverents Riias, mis aga tegelikule lähenemisele ei viinud. Tol ajal raskendas läbikäimise arendamist asjaolu, et Eesti oli Vene provints ning täiesti tundmata, kaugemal. Eesti iseseisvaks saamisega hakati Eesti kohta väljaspool suurt huvi tundma ning ajakirjanikkude läbikäimine välisilma ametivendadega muutus intensiivseks. Esitusfunktsioonid võttis enda peale E. A. L. Esialgu piirdus läbikäimine vastastikku külaskäikudega, tehti isegi kord Riias ja siis Kaunases peetud konverentsidel katset alust leida tihedamaks läbikäimiseks, kuid mitmesugustel põhjustel ei saadud kavatsustest kaugemale. 1927. a. sündis pööre, Leedu, Läti ja Eesti ajakirjanikkude ühisel ringreisil Soomes, millest osa võtsid ka Eesti ajakirjanikkude liidu esimees H. Vellner ja Läti ajakirjanikkude liidu esimees Egle, kaaluti põhjalikult tihedama koostöö võimalusi Läti ning Eesti ajakirjanikkude vahel. Selle nõupidamise tulemuseks oli Eesti-Läti ajakirjanikkude konverents Tallinnas 1928. a. 23. ja 24. veebruaril. Konverentsi saavutuseks oli Eesti-Läti ajakirjanikkude sõprusliidu loomine. Samal konverentsil viibisid külalistena ka Poola ja Soome ajakirjanikkude liidu estajad. Poolakad ilmutasid suurt huvi koostööks Eesti ajakirjanikkudega ning avaldasid soovi samasugust liitu sõlmida ka Eesti ajakirjanikkudega. Laulupeo ajal saabusidki Poola esitajad Tallinna, kus siis kokku lepiti koostöö põhialustes ja kindlaks määrati Eesti-Poola ajakirjanikkude nõupidamine sügiseks Varssavis. 13. nov. saavutati ka lõpulik kokkulepe. Maikuul külastas E. A. L. esimees H. Vellner Stokholmi, Kopenhaagen, Kölni, Berliini ja Varssavi ajakirjanikke ning andis isiklikult üle kutsed reale tuntud Euroopa ajakirjanikele Eesti külastamiseks laulupeo ajal. Kirjateel saadeti kutsed kogu Euroopa ajakirjanikkudele. Kutse leidis igalpool tähelepanu ja laulupeo ajal saabus Tallinna umbes 50 välisajakirjanikku, kes, olles kahe nädala kestel Eesti ajakirjanikkude külalised, tutvunesid põhjalikult Eesti kultuurilise ja majanduslise eluga, maaga ning rahvaga. See välisajakirjanikkude külaskäik võimaldas E. A. L. sõbralikke vahekordi luua kogu Euroopa ajakirjanikkude perega. Selle tõenduseks oli Rootsi ajakirjanikkude austav kutse E. A. L. esimehele külastada Stokholmi, mis sündis septembris riigivanema külaskäigu ajal Rootsi kuningale. Välisajakirjanikkude külaskäigu ajal vahetati mõtteid Balti riikide ajakirjanikkude esitajatega Balti mere äärsete riikide ajakirjanikkude konverentsi kokkukutsumise üle. Selle kavatsuse teostamiseks kutsus kokku Läti ajakirjanikkude liit 17. novembriks Soome, Eesti, Läti, Leedu ja Poola ajakirjanikkude konveretsi Riias, kus see kavatsus heakskiitmist leidis. Tihedama läbikäimise loomiseks on läbirääkimised käimas Rootsi, Soome ja Tshehhoslovakkia ajakirjanikkude organisatsioonidega ning rahvusvahelise ajakirjanikkude liiduga, viimase liikmeks astumise sihiga. Senised sammud tihedamate sidemete loomiseks välisriikide ametivendadega on leidnud sõbralikku vastukõla kõigilt, kelle poole pööratud, mis annab lootusi, et juba lähemas tulevikus Eesti Ajakirjanikkude Liit täie jõuga võib kaasa töötada koos rahvusvahelise ajakirjanikkude perega oma huvide kaitsemisel.

E. A. L. jooksvad ülesanded.

„Õitsituled" väljaandmine: Kuigi eelmistel aastatel ajakirjanikkude koguteos „Õitsituled" E. A. L. kahjusid andis, jatkati siiski ta väljaandmist. Kulude kokkuhoiuga suudeti „Õitsituled" nr. 6 aineliste kahjudeta välja anda. Toimetas H. Vellner.

Mälestuskogude väljaandmine: 1927. a. algasid eeltööd „Eesti iseseisvuse võitluse mälestuste kogu" II ande väljaandmiseks, mida jatkati 1928. a. Kuna kultuurkapitalilt vastaval määral toetust ei saadud, siis jäeti selle väljaandmine 1929. a.

III ajakirjanikkude ball: Traditsiooniline ajakirjanikkude ball korraldati 1927. a. novembris ohvitseride kasiinos. Huvi balli vastu oli niivõrd suur, et kõiki pidulisi ära ei mahutanud. Ainelised tagajärjed olid paremad, kui millalgi varem. Arvesse võttes kasvavat huvi ajakirjanikkude balli vastu, otsustati IV ball toime panna „Estonia" kontsertsaalis. Et „Estonia" seltsi juhatus ilma peakoosoleku otsuseta saali lubada ei võinud, siis kanti küsimus peakoosoleku ette, kes aga saali lubamast keeldus, mikspärast IV ball 1928. a. pidamata jäi.

Juhatus ja revisjonikomisjon: Vanaduse tõttu juhatusest väljalangenud H. Vellneri, A. Grünthali ja J. Animägi asemele valiti 1928. a. peakoosolekul ühel häälel H. Vellner (end.), H. Tammer ja Rebassov. Juhatusse otsustatakse valida 3 kandidaati: J. Prümmel, J. Tomp ja K. Kesä. Et revisjonikomisjonist üks liige juhatusse valitud, tulevad kõik kolm komisjoni liiget uuesti valida. Valitakse endised liikmed Karro ja Vissman tagasi. Uueks liikmeks — Osvet. Revisjonikomisjoni kandidaatideks: J. Treufeldt, Jalak ja Lepik.

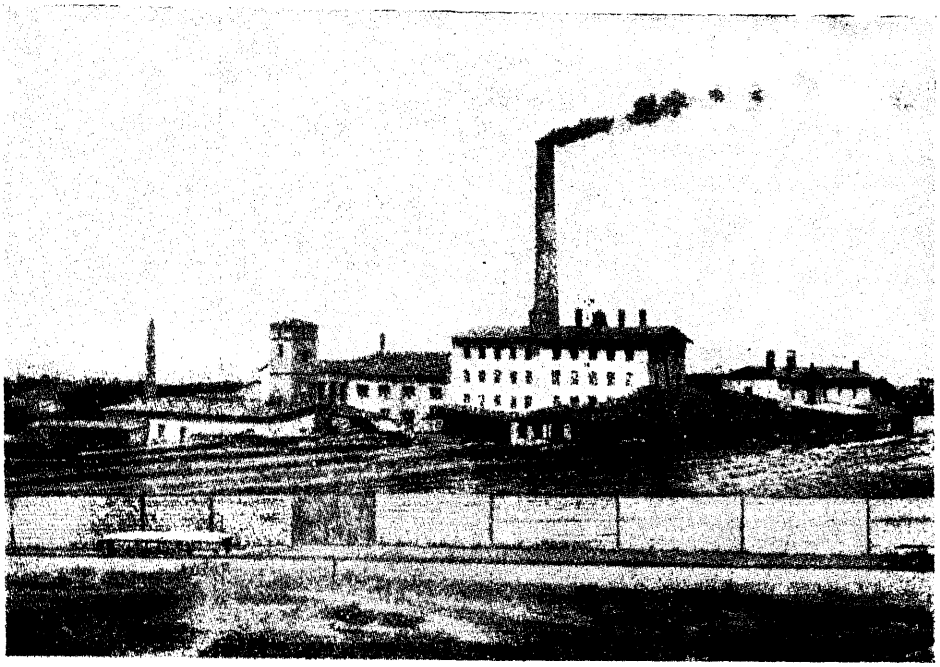

Vabriku üldvaada 1900 a.

251-aastane paberivabrik

Põhja puupapi- ja paberivabrik töötab 1677. aastast

25. septembril 1677. a. tehti Tallinna linna rae ja paberimöldri Johann Wiedenbauer'i vahel leping paberiveski kasutamise ja suurendamise kohta Härjapea jõe väljajooksul Ülemiste järvest Tallinna lähedal.

Tallinna kõige vanemal kaardil 1688. aastast, mis valmistatud Rootsi ohvitseri poolt, on vana paberiveski juba ära näidatud ja just samal kohal, kus praegu Põhja paberi- ja puupapivabrikute tüsedad ehitused kaugelepaistvatena Tallinna kogupildist üle ulatavad.

Paberivalmistus Ülemiste järve ääres oli käimas nähtavasti juba enne 1677. aastat, sest nimetatud leping käsitab olemasoleva paberiveski suurendamist. Selle kohta puuduvad kahjuks igasugused dokumentaalsed tõendused nii Tallinna kui ka Stokholmi arhiivides, kuna 1677. aasta leping Tallinna arhiivis säilinud.

Kõige vanem dokument, mis veskist Ülemiste järve juures kõneleb, on 1283. aastast, Taani kuninga Erichi poolt, kes veski Ülemiste järve ääres, mida tol korral kuninglikuks veskiks nimetati, Tallinna piiskopile Johannesele lääniõigusel tarvitada andis.

Kuigi teada, et paberivalmistamine Tallinnas pikema aja jooksul sündinud, siis on 251 aasta eest kirjutatud raeprotokoll ometi kõige vanem dokument, mis meil vabriku kestvuse kohta olemas. Aastasadade jooksul on sellest väiksest veskist kasvanud suurem ja moodsam ettevõte, mis julgelt võistelda suudab Lääne vabrikutega.

Peale sõda ja revolutsiooni seisis vabriku juhatus raske ülesande ees: puumassi vabrikut Ustjes (Venemaal) kaotades, suurtest metsaaladest ja materjali tagavaradest ilma jäädes, raskesti kannatanud tööstust täiesti muutunud oludes jälle elujõuliseks kujundada. Suur Vene turg oli kaotatud. Siseturg ei suutnud aga vabriku toodangust kuigi palju kasutada. Tuli võistlema minna ilmaturule. Selleks tuli vabrik täielikult ümber kujundada ja tehniliselt uuendada. See ülesanne on soodsalt lahendatud, sest ettevõtte toodangu hulk ühes väljaveoga kasvavad.

Võistlus ilmaturul on praegu raskem kui kunagi varem, sest paberi, tselluloosi ja puumassi hinnad moodustavad praegu ainult murdosa sellest, mida endistel aastatel võimalik oli saada.

Tööstus on välismaast rippumata, sest 93 protsenti tooresainetest ja tootmismaterjalidest saadakse sisemaalt.

Umbes 30 aastat tagasi oli vabriku kogutoodang ligikaudu 1500 tonni tselluloosi aastas, mis nüüd umbes 75.000 tonni paberi, tselluloosi ja puumassi peale tõusnud, seega umbes 50-kordselt suurenenud on. Selleks vajatakse aastas 36.000 kantsülda paberipuid, mis saadakse kodumaa metsadest. Kütteks vajatakse umbes 110.000 tonni põlevkivi, mis saadakse kõrvalettevõttest — aktsiaselts „Kütte-Jõud." Ettevõtte saadetised riigi raudteedel aasta jooksul on 260.000 tonni, mis kaubaveost kõrge protsendi välja teeb.

Üksikutest ettevõtte harudest oleks nimetada:

Jägala.

Tallinnlastele väljasõidukohana tuntud Jägalas valmistatakse sademete rohkusest olenevalt aastas 12.000—15.000 tonni kuiva puumassi. Sellest töötatakse umbes pool Tallinna vabrikus paberiks, kuna pool väljaveoks läheb. Jägalas, Linnamäel ja Tammikul — kolmel vabrikul ühe jõe peal — on käimas 7 turbiini, mis oma jõu edasi annavad 7-le suurejõulisele jahvatajale. Asjatundjad arvavad, et see üks parematest vabrikutest ilmas.

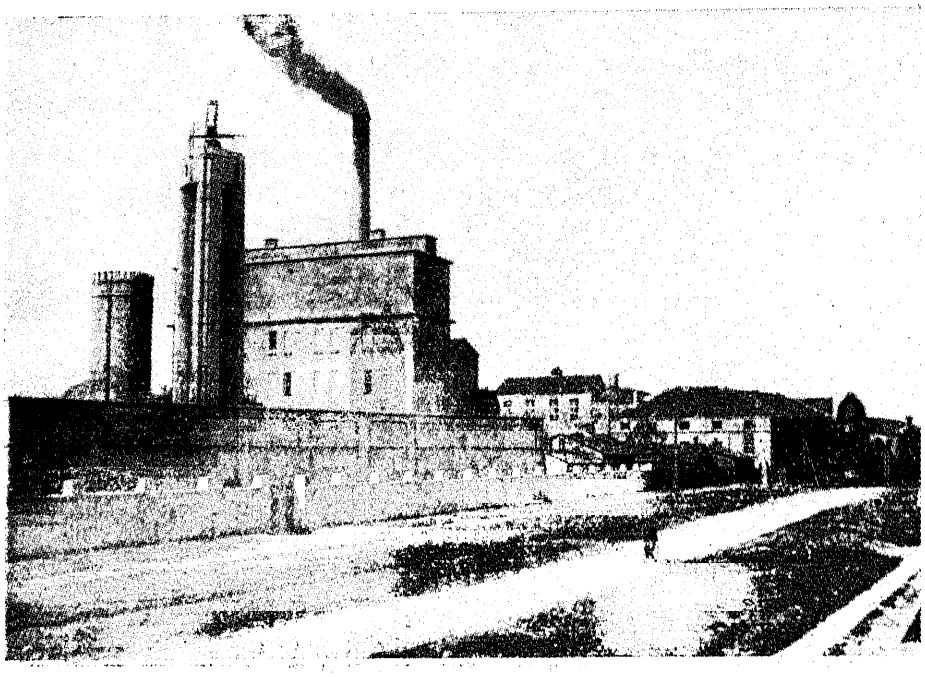

Tselluloosi-jaoskond

Tallinn.

Tallinnas on tselluloosijaoskond kahe viimase aastaga täielikult ümber ehitatud ja seda nimelt kõige uuematel saavutustel sulfiit-tselluloosi valmistamise alal. Neli suurt keedukatelt a 260 kantmeetri mahutavusega annavad aastase toodangu 45.000 tonni suuruses, millest umbes 7000 tonni kodumaa vabrikutes tarvitatakse, ülejäänud osa aga väljamaale veetakse. Jaoskonda peetakse kõige moodsamaks maailmas.

Paberijaoskonnas töötavad kodumaa kaks kõige suuremat paberimasinat 300 ja 285 sentimeetri laiusega, valmistades tselluloosist pakkimispaberit, kui ka rotatsioon- ja trükipaberit, aastase toodanguga umbes 15.000 tonni suuruses, millest umbes 13.500 tonni välja veetakse.

Päevas tarvismineva umbes 1.000.000 kg. auru saavutamiseks on mõne aasta eest ehitatud uus katlamaja, punkrite sisseseade, mehaanilise restide käigu ja tuha äraveoga. Katlamajas on 11 aurukatelt umbes 4000 ruutmeetrilise küttepinnaga.

„Kütte-Jõud."

Aktsia-selts „Kütte-Jõud" töötab umbes 400 töölisega Tallinnas asuvate vabrikute jaoks tarviliku põlevkivi saavutamiseks. Tööstusel on oma kaubajaam, kust päevas 16—18 vagunisaadetist põlevkivi Tallinna tuleb.

Kõik vabrikud on ühendatud riigi raudteede võrguga laia- ja kitsaroopaliste haruteedega, millede kogupikkus on 35 km. ja kus sõidavad 9 vedurit, 75 vagunit ja 360 vagonetti.

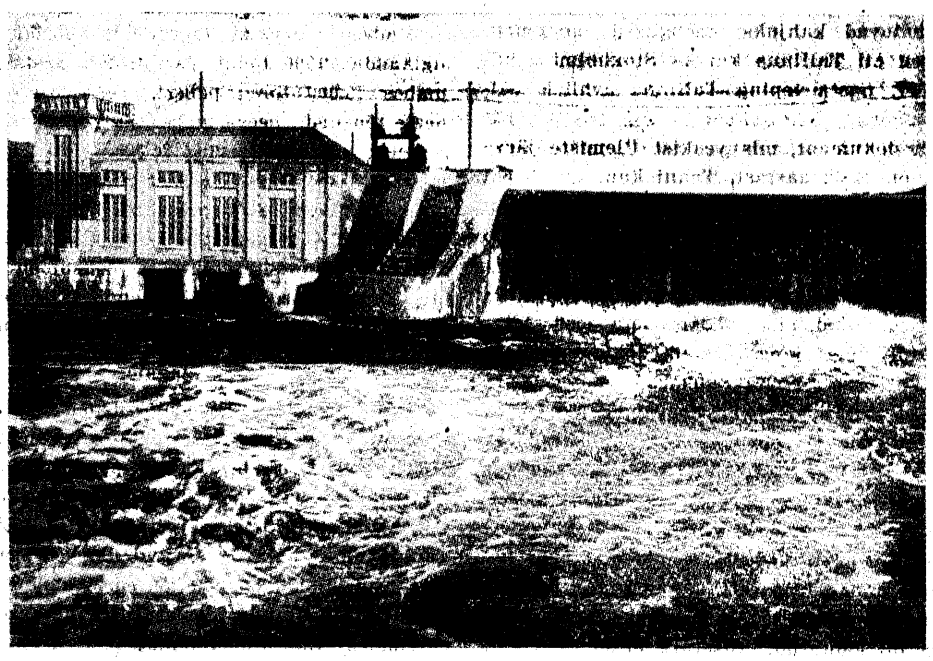

Linnamäe jõujaam

Eesti Ajakirjanikkude Liidu liikmed

15. novembril 1928

Aitsam, Mihkel, 1919.*)
Anderkopp, Ado, 1922.
Anderkopp, Alice, 1926.
Angelus, Oskar, 1928.
Animägi, Johan, 1921.

Braks, Tõnis, 1922.

Esop, Meta, 1927.

Fiskar, Anna, 1919.

Grünfeldt, Peeter, 1926.
Grünthal, Aleks., 1921.

Hansen, Erich, 1921.
Heino, Toivo, 1926.
Hennings, Helene, 1925.
Hubel, Eduard, 1919.
Hunnius, Edmund, 1922.
Hünerson, Jaan, 1927.

Jaik, Juhan, 1927.
Jalak, Evald, 1926.
Jansen, Helmi, 1919.
Johanson, Leopold, 1921.
Jonas, Erich, 1924.
Jürgenstein, Anton, 1921.

Kangro, Samuel, 1922.
Kann, Nikolai, 1926.
Karro, Aleksander, 1921.
Kattenberg, Vold., 1923.
Kauts, Adolf, 1927.
Kenn, Leopold, 1922.
Kentmann, Vold., 1922.
Kesä, Karl, 1927.
Kikson, Hugo, 1919.
Kitzberg, Jaan, 1927.
Klemküll, Hans, 1922.
Koch, Voldemar, 1921.
Kornel, Karl, 1921.
Kreisberg, Aleksis, 1920.
Krusten, Peeter, 1928.
Kukke, Hugo, 1925.
Külm, August, 1927.
Küng, Nikolai, 1925.

Laaman, Eduard, 1924.
Lekstein, Mart, 1925.
Leppik, Jaan, 1924.
Liiv, Otto, 1928.
Loorits, Aleks., 1923.
Luiga, Georg, 1921.

Meerits, Ants, 1927.
Metslow, Nikolaus, 1924.
Michelson, Alfred, 1927.
Miller, Selma, 1927.
Moorson, Heinrich, 1922.
Mändmets, Jakob, 1919.
Mänd, Oskar, 1925.
Mõttus, Jakob, 1928.

Neggo, Viktor, 1928.
Nurk, Mart, 1922.
Nukk, Eduard, 1922.

Olak, Paul, 1919.
Osvet, Konstantin, 1922.
Peel, Aleksander, 1925.
Pertman, Eduard, 1928.
Peterson, Ilmar, 1927.
Piip, Ants, 1924.
Prümmel, Joosep, 1919.

Rahamägi, Henno, 1927.
Raudsepp, Hugo, 1919.
Rebane, Hans, 1919.
Rebane, Jaan, 1921.
Rebassov, Aleks., 1921.

Sagar, Peeter, 1919.
Schulbach, Arnold, 1922.
Schulmann, Helm., 1922.
Schultz, Aleksander, 1928.
Soots, Olaf, 1927.

Taklaja, Jaan, 1927.
Tammer, Harald, 1922.
Teder, Kaljola, 1928.
Tomp, Jaan, 1919.
Tomp, Tõnis, 1921.
Tupits, Artur, 1922.
Treufeldt, Edgar, 1928.
Treufeldt, Jaan, 1921.
Tuglas, Friedebert, 1928
Tõllasepp, August, 1924.
Tõnisson, Georg, 1922.

Valdson, Karl, 1922.
Vebermann, Ernst, 1921.
Vellner, Harald, 1919.
Veelmann, Johannes, 1922
Viidas, Voldemar, 1926.
Viik, Johannes, 1919.
Visman, Harry, 1922.
Vistinghausen, Valter, 1925.
Vries, Axel de, 1921.

Auliikmed:

Vilde, Eduard, 1925.

---

*) Nime järele on märgitud liikmeksastumise aeg.

Sisukord

	Lhk.
Eesti ajakirjanduse noorusaegadelt VI H. Prants.	12
Korjus postmaantee ääres. J. Mändmets	16
Mälestisi „Voog I" päevilt Tallinnas. Hugo Raudsepp	21
Tuulises Oraanis. Friedebert Tuglas	23
Matsch. Edmund Hunnius	27
Muljeid Ungarist. Ed. Vilde	28
Vanast heast Rootsi ajast. A. Jürgenstein	35
Tüvipüramiidi sisu. V. Vistinghausen	38
Staadioni pressitribüünil. H. Tammer	40
Lembitu kalmul. G. J. Parikas	42
Väike jalutuskäik Praha tänavail. G. E. Luiga	45
Meie esimese päevalehe asutaja. Heinrich Helm	49
Pärtli öö. Ed. Laaman	56
Eesti ajakirjanduse sündimata lapsed. H. Prants.	58
Verioblikad ja paiselehed. Juhan Jaik	60
Sardellid. P. Olak	63
Meie tänavused juubilarid. A. H.	66
A. H. Tammsaare ajakirjanikuna. H-h.	68
Juhan Luiga vaimline kuju. H. V.	70
Jugoslaavia ajakirjandus. H. Haljaspõld	71
Eesti ajakirjanikkude koostöö välisriikide ajakirjanikkude organisatsioonidega	72
Eesti ja Läti ajakirjanikkude konverents 23. ja 24. veebruaril 1928. a.	73
Eesti ja Poola ajakirjanikkude koostöö	75
Ettevalmistused Baltimere ääres asuvate riikide ajakirjanikkude kongressiks	76
Eesti Ajakirjanikkude Liit	77
251-aastane paberivabrik.	79

Karikatuurid ses albumis on Gorilt ja R. Tiituselt. Kaan P. Liivakult.

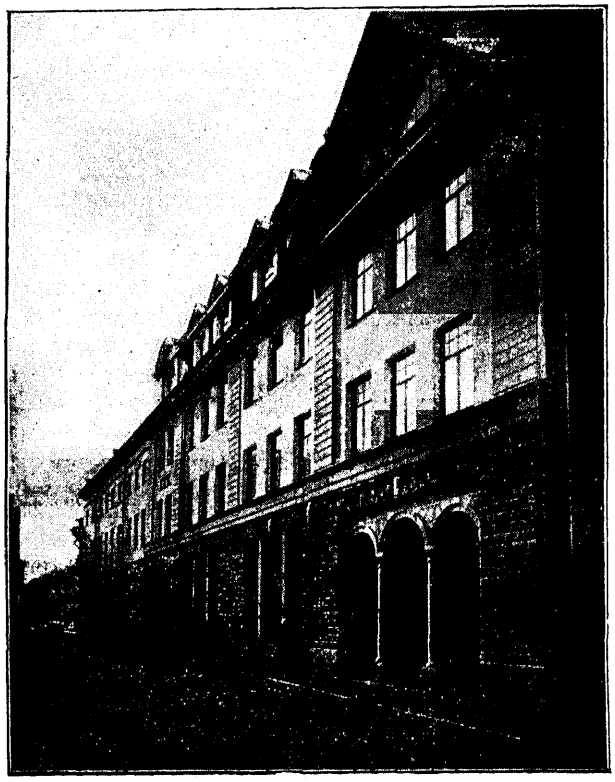

Eesti Tarvitajate Keskühisus E.T.K.

Tarvitajate ühiskaupluste suurostu keskkorraldus.

Asutatud 1917. aastal

PEAKONTOR:
Tallinnas, omas majas, Lai t. 39/41.

HARUKONTORID:
Tartus, Valgas, Viljandis, Rakveres, Narvas, Kuresaares Mustvees, Petseris, Abjas, Parnus, Riisiperes, Vändras, Taalikul.

E. T. K. kaubaläbimüük oli 1927. aastal **14 miljonit krooni,** 1928. aastal kuni 1. oktoobrini 15 miljonit krooni (või 1.500 miljonit marka).

:-: E. T. K. omakapitalid :-:
olid 1. jaanuaril 1.188.583 krooni (või 118,8 miljonit marka).

E.T.K. on asutatud ja tegutseb selleks, et aidata ühiskauplustel muretseda põllumeestele ja kõigile teistele kaubatarvitajatele

head ja hinnaväärilist kaupa.

Suur kaubaläbimüük, võimsad omakapitalid ja kümneaastane äriühendus otse tehastega sise- ja välismaal võimaldavad :-: E.T.K-le osta ja müüa kaupu kõige kasulikumalt. :-:

Sellepärast nõudke kõigist majandus- ja tarvitajate-ühingutest ainult E.T. K. kaupa.

E.T.K. muretseb põllutöömasinaid ja -riistu, kunstväetist, jõusööte, heeringaid, soola, suhkrut ja muid toiduaineid, rauda ja igasuguseid ehitustarbeid, majapidamise tarbeid, kalastustarbeid jne.

Kodanik! Astu ühiskaupluse liikmeks! Osta kõik kaubad oma ühiskauplusest!

Rahva majandusline jõukus tõuseb kõige kindlamini erapooletu ühistegevuse kaudu.

Eesti Tarvitajate Keskühisus.

Ühistegeliste asutuste keskpank

Eesti Rahvapank.

Asutatud 1920. aastal.

Tallinnas, S. Karja 19, omas majas.

Maksab hoiusummade pealt 6—9%.

Varustab laenudega põllumajanduslikke ja teisi ühistegelisi asutusi.

Korraldab riiklikkude laenude väljaandmist — asunikkudele inventaari murelsemiseks ja kalameestele püügiriistade ja paatide murelsemiseks

Teimetab rahasaalmisi ja sissenõudmisi oma korrespondentide läbi kõikides Eesti linnades ja alevites.

Juhatus.

T.-ü. „OMA" peakauplus

TALLINNAS, Suur Karja tän. nr. 19,
tel. 10-19, Eesti Rahvapanga majas

:: soovitab mõõdukate hindadega ::

Saapaosakonnast:

vastupidavaid jalanõusid moodsates fassongides kui ka töö- ja veesaapaid. Müük vabrikute täielikul vastutusel.

Koloniaalosakonnast:

kodumaa veine, napse, likööre, tubakat, paberosse ning värskeid kõrgeväärtuslikke toidu- ja maitseaineid.

EESTI ÜHISTEGELINE
KINDLUSTUS-KESKSELTS

TALLINN, S. KARJA 19 KÕNETRAAT 30-78

VASTASTIKUSTE KINDLUSTUSSELTSIDE NÕUANDEKOHT JA EDASIKINDLUSTUSE - KESKKORRALDUS NING REVISJONILIIT

Esimene Eesti Kinnituse Selts „EEKS"

asut. 1866. a.

Seltsi omakapitalid üle 30.000.000 sendi.

Juhatus Tallinnas, Lai tänav nr. 1, omas majas.

Kinnitab: **hooneid ja vallasvara tuleõnnetuse vastu, elu, kapitali, kaasavara, pensioni** ja **matmisraha, vallasraha** ja **väärtasju murdvarguse** vastu, **klaasi** ja **peegleid purunemise** vastu; koduloomi — **surma, taudide, varguse, tule, pikse, vigastuse** ja **hädatapmise** vastu.

Kinnitusi võtavad vastu ja annavad nõu:

Peakontor, Tallinn, Lai tänav nr. 1, omas majas, telefon 7-85.
Osakonnad: Tartu, Suur Turg nr. 3; Valga, Valga Pank, Vabaduse nr. 6; Petseri, Uspenie tän. nr. 7.

Esitajad ja agendid igal pool linnades ja maal.

Kinnitustingimused ja maksumäärad soodsad.

Täiendav kindlustus suurimates väljamaa seltsides. „EEKS" kuulub Eesti ühistegeliste kinnitusseltside kontserni, kelle ühine vastutus ulatab sadadesse miljonitesse.

A-s.
„Rotermann'i tehased"

endine **CHR. ROTERMANN** asut. 1829 a.

Tallinnas, Jaama nr. 1. Tallinnas Jaama nr. 1.

Kõnetr. nr. nr. 34-01 kuni 34-05 (oma keskjaam), Telegr. aadr. „ROTERMANN-TALLINN"

Osakonnad ja esitused:

Tartus, Narvas, Viljandis, Rakveres, Tapal, Türil, Paides, Keilas, Pärnus, Mustvees, Valgas

Nisupüüliveski
rukkijahu- ja püüliveski
kruubi- ja tanguveski
auruleivavabrik

kõige suuremad ja moodsamad Eestis

Soovitame oma tehaste saadusi võistlemata headuses ja ajakohaste hindadega:

Jõutoidu osakonnast
saadaval: kliid, sojatangud, mitmeid — sorte õlikooke —

Või-eksport osakond:
ostab piiramata arvu eksport-võid, maksates kõrgemat päevahinda

Oma uuema tehnika nõuetele vastavalt sisseseatud külmetusmaja

Soovitan
heas valikus

saapaid,
kingi,
kalosse.

M. Dubas

Tallinnas,
Jaani t. 6. Tel. 22-19.

AUG. RAAMAT'U

JALANÕUDE ÄRI

soovitab

UNION

vabriku
jalanõusid suures valikus, vastavate hindadega, vabriku vastutusega

Tõsise lugupidamisega

Aug. Raamat,
Tallinn, Suur Karja tän. 18,
Laenupanga majas.

Aktsiate, obligatsioonide jne.

trükkimiseks on ainuõigus

Riigi trükikojal

Seemnekasvandused

Jõgeva, Luunja, Sandla (Saaremaal) ja Putkaste (Hiiumaal) mõisates

Seemnekauplused

kõigis maakonna-linnades.

Fuhasso roilisi seemnekartuleid ja mesindustarbeid.

Puukoolid.

Ühtlasi on meie seemned müügil majandus- ja tarvitajate-ühisustes.

Kontor ja pealadu:

Tallinnas, Estonia puiestee nr. 23.

Telegr. aadress: „Seeme", Tallinnas.
Kõnetraat 8-60, kaugekõne 31-29.

EESTI SEEMNEVILJA ÜHISUS

asutatud 1919. a.

MÜÜGIÜHISUS „MUNA"

ostab läbi aasta piiramata arvul

kanamune

ekspordiks kui ka siseturu jaoks

Peale selle ostame sügishooaja jooksul hästi nuumatud elus

kodulinde,

makstes kõrgemat päevahinda

Vastuvõtmine: pealaos, TALLINN, Jakobsoni tän. 4, telefon 32-73, ja kõigis lao osakondades maakonnalinnades

Järelepärimistega pöörda peakontorisse, TALLINN, Jaani tän. 6, tel. 33-19

PERENAISED! Tehke oma sisseostud ainult müügiühisus „MUNA" juures, tema varustab teid kõige värskema kaubaga

KOMMERTS PANK

TALLINN, Suur Karja tän. 15

Telefonid: Juhatuse kabinett 9-89
Üldine 9-86
Välisvaluuta, kassa, inkasso 29-61

Telegr. aadress: „KOMMERTSPANK"

Toimetab kõiki pangaoperatsioone

VIKRU KAUBAMÄRK

Eestimaa põllusaaduste
- ümbertöötamise -

O-ü. „VIRU"

Tallinnas, S. Kloostri t. 22/18. Tel. 8-13 ja 2-45
VABRIKUD:
Rakveres, Kadrinas ja Jõhvis

Ainuke kõige täielikum kartuli-tärklise ja siirupitööstus Eestis

Mitmete kõrgemate auhindadega
- kroonitud -

Kaubamaja

„Mars“

Tallinnas, Harju t. 23

Telefon 8-53

Elektriosakond:

Elektri-armatuurid
„ -lambid
„ -mootorid
„ -materjalid

Raadio aparaadid ja osad

Müük üksikult ja hulgani

A.-S.

Eesti Laenu Pank

Põhikapital Mk. 40.000.000.—

Tallinnas,
Suur Karja tän. nr. 18.

End. Eesti Vastastik. Krediit-Ühisus Tallinnas.

Osakond Petseris.

Maksab hoiusummade eest 6—9%. Diskonteerib veksleid, annab laenusid väärtpaberite ja kaupade kindlustusel ning toimetab kõiki pangaoperatsioone :: sise- ja välismaal. ::

Eesti Laenu Panga juhatus.

Moodsad mööblid,
mis Teid rahuldavad.

Soovitame omast ladust:

Magamistoa-
Söögitoa-
Kabinett-
Saali-
Nahk-

mööblid

toa sisseseadetena kui
— ka üksikmööblitena. —

Palume külastada meie ladu vabriku juures.

Soodsad järelmaksu tingimused

Mööblivabrik
A-s.
«Massoprodukt»
S. Tartu maantee nr. 61-d.
Telefon 18-96.

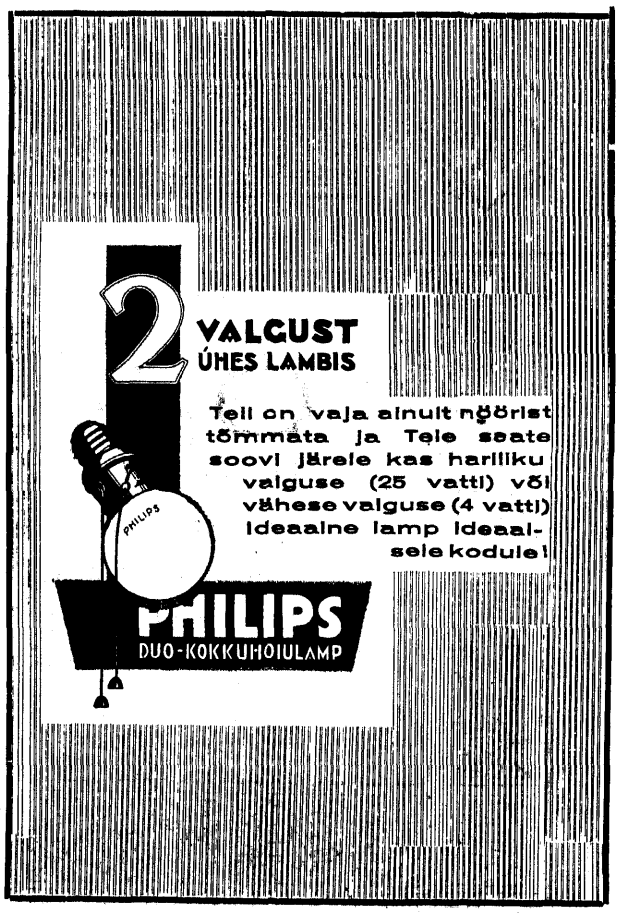

Pekonsigade pidamine on
Taani põllupidajale esimeseks sissetulekuallikaks. Meil on samad võimalused. Eesti pekoni hinnatakse Inglise turul kõrgelt; turuolud on kujunenud märksa soodsamaks ja kindlamaks kui möödunud aastal.

Kasvatage pekonsigu!

Ühisus
„Estonia Eksporttapamajad"
Tallinn. Suur Tartu mnt. 79, Tallinn.
Postkast 33. Tel. 29-53 ja 25-51.

Fa BIRK'l

värvimise ja keemilise puhastuse äri

Tallinn, Maakri tän. 23
Tel. 13-18

asut. 1820. a.

✡

Eeskujulikult puhastatakse ja värvitakse kõiksugu piduülikondi ja ballkleite.

✡

Töö hea — hinnad aja-kohased.

Põhja-Eesti Ühispank

Tallinn,
Lai uul. 1. Kõnetr. 6-02

Pank võtab raha hoiule, annab välja laenusid oma liigetele. ja toimetab kõiksugu pangaoperatsioone.

KÕIK,

KES HINDAVAD SISUKAT, VÄRSKET JA HUVITAVAT AJALEHTE, LOEVAD

„KAJA"

„KAJA" NÄITAB TEED PAREMALE TULEVIKULE JA MAJANDUSLIKULE JÕUKUSELE.

TELLIGE „KAJA"
KUULUTAGE „KAJAS"
TELLIMISI VÕTAB VASTU
— IGA POSTKONTOR —

„POSTIMEES"

72. aastakäik.

„**Postimees**" on värskem kõigist iga päev ilmuvatest päevalehtedest Eestis, sest ta ilmub hilja õhtul. Teised päevalehed ilmuvad aga müügile kohe peale lõunat ja ei saa sellepärast tuua teateid kogu päeva sündmuste kohta.

„**Postimees**" Tallinnas saadaval kell 8 hommikul.

„**Postimehel**" on peatoimetuse kõrval alaline toimetus Tallinnas, samuti esindajad kõigis linnades ja rahvarikkamates kohtades.

„**Postimehe**" lugejad on kõige ostujõulisemast ringkonnast. Kõik loevad „POSTIMEEST" ja kuulutavad „POSTIMEHES".

Toimetused & talitused :

Tartu,
Jaani tän nr. 11/13
telefon 80

Tallinn,
Vene tänav nr. 1
telefon 16-11.

REVALER BOTE

(Nachfolger der i. J. 1860 begründeten „Revalschen Zeitung")

Vertritt die politischen und wirtschaftlichen **Interessen des Deutschtums in Estland.**

Eingehende objektive Berichterstattung über das **gesamte Wirtschaftsleben Estlands.**

Vermittelt den Weg in den Osten.

Regelmäßige Schiffslisten u. Kursnotierungen.

Bezugspreis bei direktem Bezuge vom Verlag monatlich mit allen Beilagen 2,50 EKr., ohne Beilagen 1,75 EKr. Die Staatspostanstalten in Estland, Lettland, Deutschland, Danzig, Finnland, Schweden und Frankreich nehmen Abonnements :-: entgegen. :-:

Anzeigenpreis: für 1 mm Höhe der Spalte im A zeigenteil für Estland 6 ECt., für Deutschland 13 Goldpf., für das übrige Ausland 4 amerik. Cents.

Zahlstelle in Deutschland: Postscheckkonto Berlin 122602, in Riga: Rigaer Kreditbank.

Anzeigenaufträge empfangen: die Geschäftsstelle des „Revaler Boten" (Reval, Raderstrasse 12, Postfach 51), im Auslande: alle grösseren Annoncen-Expeditionen.

Huvitavam, värskem, haaravam päevaleht Eestis on

„Rahva Sõna"

Suurte rahvahulkade, linna ja maa demokraatlikkude kihtide häälekandja.

Peale sisukate artiklite — põnevad ja värsked uudised, teravad vested, huvitavad päevakajad, tõsised kirjanduse, kunsti ja teatri arvustused, kino, spordiateated, kohtukojasündmused jne. Läbilõiked poliitika- ja majanduselust.

Igas numbris sütitavat nalja. Põnev romaan. Tellides odavam päevaleht.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused ja oma tellimiste vastuvõtjad.

Toimetus ja talitus:
Tallinnas, Väike-Pärnu mnt. 31.
Tel. 3-61, 27-68, 19-23.

Uudisleht

on iga kodaniku

erapooletu ajaleht

„Uudisleht"

on huiga piltidega väga huvitav ühiskondliku elu, poliitilisie sündmuste, teaduse, kirjanduse, kunsti, raadio, spordi ja kõigi muude uudiste ajaleht.

„Uudislehe" eriosakonnad:

„Filmi-Uudisleht"
„Raadio-Uudisleht".
„Spordi-Uudisleht".

„Uudisleht"

ilmub igal pühapäeval ja kesknädalal. Müügil igalpool juba ilmumise eelpäeval

„Uudisleht"

maksab tellides 50 senti kuus

„Uudislehe" toimetus ja peakontor Tallinnas,

Harju tän. 37. Kõnetraat 27-41.

„Uudislehe" tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused.

Eesti Ühistegelise Liidu väljaandel ILMUVAD:

I. Piltidega ja joonistustega kaunistatud rahvalik nädalaleht

„Ühistegelised Uudised"

MAKSAB:

12	kuu peale	. . .	Kr. 2,50
6	„ „	. . .	„ 1,30
3	„ „	. . .	„ 0,70
2	„ „	. . .	„ 0,50
1	„ „	. . .	„ 0,25

Ühistellimistel 50 eks. pealt 10% ja 100 eks. pealt 20% hinnaalandust.

II. Ühingute tegelaste praktiline nõuandja KUUKIRI

„Ühistegevusleht"

Maksab 12 kuu peale 2 kr. 50 senti.

Tellida saab lehti igast ühingust ja postiasutusest.

Kõik edumeelsed põllupidajad

loevad ajalehte

„MAA"

„MAA" avaldab teateid kõigist sündmustes kodu- ja välismaadelt, täielikud ülevaated Riigikogu tööst, teated maavalitsuste tegevusest. Peale selle ilmuvad „MAA's" huvitavamad juhtumused kohtukojast, raadio kava, huvitavaid jutte, romaane jne.

Kes „MAA d" loeb, see teab kõik!

„MAA" ilmub 3 korda nädalas

„MAA" maksab tellides:

1 kuu — 60 senti,
3 kuud — 180 „
½ aastas 350 „

„MAA" toimetus ja kontor
TALLINNAS, Harju tän. 37.

„MAA" tellimisi võtavad vastu kõik :: :: postiasutused :: ::

Kõik Tallinna sõitjad võõrastemaja tarvitajad peatuvad

„Põllumeeste Kodus"

Võõrastemaja

„Põllumeeste Kodu"

Tallinn, Suur Ameerika tänav nr. 4

Tõnismäe juures, Suur Pärnu mnt. alguse nurgal. Tel. 14-21.

Puhtad ruumikad toad 150 — margast alates. —

Rahulik puhkamine. Oda- — vad hinnad. —

Tallinna Eesti Põllumeeste Selts

Kõik Tallinna sõitjad võõrastemaja tarvitajad peatuvad

„Põllumeeste Kodus"

Tänapäeva „Sakala"

on oma sihiks võtnud puht-provintsileheks väljaarenemise olles veendumusel, et meie oludes ajakirjanduslik tsentralisatsioon, mida mõnedes ringides on püütud teostada, läbi ei löö ja et meil peavad kujunema tugevad provintsilehed — mitte kuivad ja tühised „sabad", vaid iseseisvad, elulised, tüsedad ja huvitavad lehed.

Sellel teel „Sakalal" kaht valikut ei olnud, vaid tal tuli ainsa võimalusena leida abinõusid kõige laialisemate lugejateringide huvitamiseks — ühelt poolt alates linna köögitüdrukust ja lõpetades meie n. n. kõrgema seltskonna daamiga ning teiselt poolt alates talusulasest ja lõpetades suurtalunikuga, kuid rehkendades sääljuures linnas isegi saksa ja teiste vähemusrahvustega ning maal käsitöölise, asuniku, kooliõpetaja jne. — üldse iga kihi huvipiirkonnaga. „Sakala" ei tohtinud aga jääda tühiseks ja labaseks, vaid ta pidi läbi lööma just oma tüsedusega, ta ei tohtinud olla ühegi kihi, ühegi erakonna ecsõigustatud kaitsjaks ja esivõitlejaks, vaid ta pidi olema — kuigi kindla radikaalse ilmega, siiski ikkagi leht, mis võis igaühe lauale teed leida ühesuguse õigusega.

Rajades sarnaselt oma sihi, ongi „Sakalast" saanud see, mis ta praegu on — suurim, loetavaim ja mõjurikkaim provintsileht Eestis.

Aastat 5—6 tagasi oli „Sakalal" ainult paarituhande lugeja ümber. Praeguse toimetuse püüdel on juba 1925. a. see arv tõusnud kahekordseks. Järjest edasi tõustes ulatus lehe tiraaž 1926. aastaks 5000 pääle, et selle päält tõusta 1927. a. alul — oma trükikoja saades ja lehe välimuse muutes — 6000 pääle. Iga uuendusega, mis lehe juures ette võeti, tõusis lugejate arv veelgi ja praegu kõigub ta järjekindlalt 8000 ümber.

Võrdluseks olgu siinkohal mainitud, et paljudel ülemaalistel lehtedel, suurte parteide häälekandjatel — nii päevalehtedel kui ka nädalalehtedel — ei ulatu tiraaž kaugeltki „Sakala" oma lähedale. rääkimata suhtelisest võrdlusest, milles „Sakala" omab esikoha Eestis, saates oma piirkonnas iga kümne elaniku kohta ühe lehe, missuguse määrani meil ükski teine leht oma piirkonnas ei ole jõudnud. Eraldades aga Viljandi linna üldlugejate arvust, näeme, et Viljandi linnas iga n e l j a s inimene — väetid lapsed ja vanad raugad kaasa arvatud — ostab „Sakala". See on rekordne mitte üksnes Eestis, vaid teistegi maade kohta; on igatahes piir, millest üldse raske üle minna. **AIL.**

„Sakala" hinnanguid.

„Sakala" 50 a juubeli puhul 28. märtsil 1928 a. kirjutasid:

„Vaba Maa" toimetaja Ed. Laaman:

„„Sakala" on kahtlemata juhtiv leht meie provintsi ajakirjanduses.

Ma pean „Sakalale" üllma tunnustuse andma, mida leht võib saada, — tunnustuse võistlejalt, päälinna ametivennalt.

Eestis on veel pool või rohkemgi elanikke, kes lehte ei loe. Kes neid lugema õpetab — päälinna- või provintsileht, selle päralt on tulevik. See kasvatab neid ka kodanikuks ja teeb Eestist tõelise demokraatia. Sest ilma ajaleheta ei saa demokraatiat olla.

„Sakalat" lugedes sain mulje, et seks provintsilehel tähtsaid eeldusi ja paremusi on".

„Postimehe" toimetaja Anton Jürgenstein:

„Sakala" asutamine 50-ne aasta eest unustamata Carl Robert Jakobsoni poolt on s u u r s ü n d m u s E e s t i a j a l o o s, millest mööda minna ei saa.

Ja uuemal ajal näitab ta jälle tõusu ning edu, mis tema ühele esikohale tõstab meie provintsilehtede seas."

„Päevaleht" toimetaja G. E. Luiga:

„Jakobsoni „Sakala" lõi nagu välk Balti pilvisest ja sompus politikataevast, et seda nähti hommiku taevakaarest õhtu piirini."

„Revaler Bote" toimetaja Axel de Vries:

„„Sakalale" tema 50-aastase juubelipäeva puhul kõige paremat soovides, loodan ja olen selles veendunud, et ka „Sakala" oma edukat tööd selles mõttes edasi arendab, et meie rahvaste keskel tunne ühise isamaa-pojad olla ja Eesti rahvast kujundada, ikka kõvemaks ja elavamaks saaks."

50-
aastane

SAKALA

Asutanud C. R. Jakobson a. 1878.

Ilmub Viljandis

kolm korda nädalas — igal teisipäeval, neljapäeval ja laupäeval — suures kaustas ja rohkete piltidega vähemalt kuueküljelisena

Tiraaž 7500—8000

eks. ühes lühend. väljaannetega „Järvamaa", „Pärnumaa" ja „Ugalaga" kaugelt üle 10000 eks.

„SAKALA" on:

Suurim, vanem, loetavaim ja mõjuvaim provintsileht Eestis! Ainuke soodus reklaamivahend Viljandi linna ja Sakalamaa jaoks! Üldiselt tunnustatud üheks paremaks ajaleheks Eestis! Suhteliselt kõige rohkem läbilöönud ajaleht terves Eestis, sest

Iga 10-es inimene Viljandimaal tellib „SAKALA"

Iga 3-4 elanik Viljandi linnas ostab „SAKALA"

Ei ole maja Sakalamaal, kuhu ei käiks vana

„SAKALA"

aastat

50

Käesolev kuulutus on valmistatud Sakala Trükikojas, Viljandis

KINNITUS-AKTSIASELTS

EESTI LLOYD

Peakontor Tallinnas
Pikk uul. Nr. 28 Kõnetr. 6-24, 17-03

Tule-, elu-, õnnetusjuhuste, murd-varguste, klaasi ja veokinnitus

Kinnitage oma varandust ja elu kuni veel on aega!

KAUBAMAJA

vennad

Maasepp

Tallinn, S. Tartu mnt. 13.
Kõnetraat 4-16.
Telegr.: MAASEPP—TALLINN

Koloniaal- ja tubakakaubad

petrooleum, bensiin, nafta ja masinaõli.

Müük suurel ja väiksel mõõdul.

August Jürgens'i

voodivabrik Tallinnas.

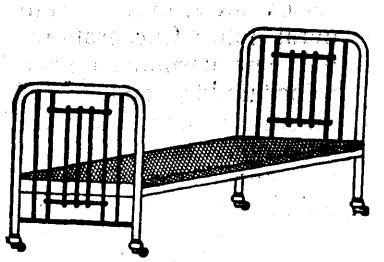

Müügikoht: Jaani tänav nr. 8. Kõnetr. 16-93.

Türgidiivanid ja lastevankreid suures valikus.

General Motors Corporation

Ameerikas on kõige suurem ja võimsam automobiilivabrikute koondus maailmas, kes produtseerib kõige populaarsemaid ja paremaid automarke:

Chevrolet, mootor 11/35 h. j.

Oldsmobile, mootor 6-silindr. 12/55 h. j.

Pontiac, mootor 6-silindr. 12/48 h. j.

Oakland, mootor 6-silindr. 13/55 h. j.

Buick, mootor 6-silindr. 13/60 ja18/80 h. j.

La Salle, mootor 8-silindr. 19/100 h. j.

Cadillac, mootor 8-silindr. 24/110 h. j.

Need margid kujutavad sarnase mitmekesise kogu, et igaüks seda leiab, mida tema vajab, alates lihtsast ja odavahinnalisest ning lõpetades kõige suurema ja kallima luksusautoga.

Tänapäev valmistab General Motors iga kolmanda auto tervest maailma produktsioonist, General Motors-Company'l on kõige suurem toodang maailmas. Oma hiiglaproduktsiooni eeskujuliku täiuseni viidud sisseseadete, oma võrratu abiallikate, oma piiramatu kapitali tõttu on General Motors Corporationil võimalik odavamini produtseerida, kui ükski teine, oma parimate inseneride, oma eeskujulikkude katsejaamade ja laboratooriumide kaudu on General Motors võinud omades autodes konstruktsiooni ideaalse täiuseni viia, sellepärast on iga üksik General Motors Co auto omas klassis väljaspool võistlust. Iga üksik General Motors auto pakub enam reaalväärtusi, kui ühegi teise võistleja oma. Iga eelpool tähendatud automark on parem ja odavam, kui ükski teine tema hinnaklassis.

Lähemaid teateid annab:

General Motors ainuesindaja Eestis

HANS WINNAL,

TALLINNAS, Suur Tatari 1, tel. 3-42.
TARTUS, Suurturg 16, tel. 11-96.

:-: Kataloogid, proovisõidud ja ligemad seletused hinnata. :-:

Kaubandus-Tööstus A-S.

„KREENBALT"

Tallinn, Suur Karja 13. Postkast 346
Telegr. aadr.: „Kreenbalt", Tallinn.
Telefonid: 2-41, 24-66,
31-58 ja 31-02.

Järgmiste kodumaa tekstiilvabrikute müügikeskkoht ja pealadu:

Kreenholmi Puuvillasaaduste Manufaktuuri O-Ü. Balti Puuvilla Ketramise- ja Kudumisevabriku A-S. Sindi Kalevivabriku ühisuse, end. Wöhrmann ja Poeg. Eesti Niidivabriku ühisuse

Kõikide ülevalnimetatud vabrikute saaduste en-gros müük, nimelt: igasugused puuvilla riided pleekimata, pleegitud, värvitud, trükitud, merseriseeritud, lõngad, puuvillane vatt jne.
Härrade ja daamide palitute, kostüümide, ülikondade riided, tekid, rätikud, villane vatt j. n. e.
Kõik sordid õmblusniiti: valge, must, värviline.

Eesti Pank

Tallinnas

Põhikapital . . . . . Kr. 5.000.000.—
Tagavara kapitalid . . . „ 1.963.000.—

Osakonnad ja agentuurid kõikides linnades.

Toimetab kõiki pangaoperatsioone,
Võtab vastu riigimakse.
Toimetab riigihoiukassa sisse- ja väljamakse

KAUBAMAJA

JOH. BERNER

VÄIKE KARJA T. Nº 12.

Klaas-ja kivinõud. Majapidamise riistad.
Lambid. Elektri armatuurid.

OSKAR KILGAS

Esimene ja suurem

trikoo-, pitsi- ja sukavabrik Eestis.

TALLINN, Volta tän. **Kõnetraat 2-23**

Valmistab:

siidisukki
floorsukki
puuvillasukki
villaseid sukki
lastesukki
puuvillasokke
siidisokke
villast trikoopesu
puuvillast trikoopesu
siiditrikoopesu
võimlemissärke
supeluskostüüme

Pesupitse: klöppel, broderii ja gipüür.

:: **Kaubad varustatud vabriku märgiga** ::

Põllumajandusline Keskühisus

«ESTONIA»

Tallinn, Jaani tän. 6

Tel. 8-55 Telegr.-aadr.: „Zentrestonia" Tel. 8-55

Suurim ühistegeline põllu- ja karjasaaduste väljaveo keskkorraldus Eestis

Ostab oma liikmetelt ja võõrastelt eksport- ja siseturuvõid, piima, juustu ja muid piimasaadusi.

Müüb igasugu meiereitarbeid, masinaid, piimaproovimisabinõusid, õlikooke, kliisid.

Õisu mõisa sugulavadest soovitab:

Lindude sugulavast kõige paremaid puhastverd Plymouth-Rock ja Itaalia kanu, Pekingi parte, Tuluusi hanesid.

Sugusigade lavast puhastverd valgeid Inglise tõugu sugukulte ja kasupõrsaid.

Oma kauplustest Tallinnas soovitab: igasuguseid toiduaineid — võid, piima, juustu, mune, vorste, sinke, liha, konserve jne. jne.

A.-S.

A. Einpaul

Suurem karja-, linnu- ja põllu-saaduste eksportäri Eestis

Kontor, ladud ja meierei
Tallinnas,
Siimeoni uulits nr. 19

Telefonid: 22-24, 34-49 ja 8-43.
Telegr.-aadr.: Aeinpaul, Tallinn

Esitused üle maa

Vähe kasu on

heast piimatalituse sissesea-
dest, kui koorejaama pastö-
riseerimis - sisseseade vilets!

Varustage koorejaamu meie patenteeritud

KOOREJAAMA-SISSESEADEGA,

siis kindlustate kõrgema väärtusega
:-: :-: eksportvõi valmistamise :-: :-:

■ ■ ■

Meil on alati laos ja muretseme tellimise peale:

TÄIELIKUD PIIMATALITUSE ja
KOOREJAAMADE SISSESEADED,

kui ka üksikud

ALFA ja ASTRA masinad.

Maksuta nõuandmine ja plaanide ning eelarvete valmistamine meie eriteadlase-inseneri poolt.

Tallinna Eesti Majandusühisus,
:: ***Tallinn, Estonia puiestee 21. Tel. 85*** ::

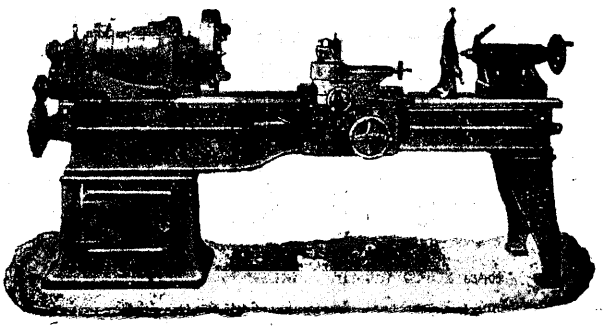

A.-S.
W. Schneider & Ko.

Tallinnas, Estonia puiestee nr. 19.
Telegr. aadress „Walschneider" Tallinn.

SOOVITAB LADUST:

rauatööstuse, puutööstuse, lihatööstuse, leivatööstuse, põllutööstuse ning teisi masinaid ja

Witte ja Massey-Harris mootoreid

Heina- ja viljalõikamismasinaid ning suuri ja väikseid

rehepeksu-garnituure.

D. W. F. teraskuule ja kuulilaagrid'
rihmaühendajaid,
rihmasheibe ja
masinarihmu.
Masina rasvaõlisid,
terasvõlvisid j. n. e.

Suur ladu kõiksugu ehitusmaterjale:

niikui akna- ja uksehingi, lukke, pliite, shiibreid, praeahje, ahjuuksi, katuse- ja seinapappi, katuseplekki, terast, rauda sepaalasid, kruustange jne.

Hea kaup, odavad hinnad.

Suur valik igasugu ruttusoojendajatest ahjudest.

Telef. 4-01, 4-02, 18-42 ja 26-34.

Õmblusmasinad:

Naumann,
Pfaff ja
Vesta.

Jalgrattad:

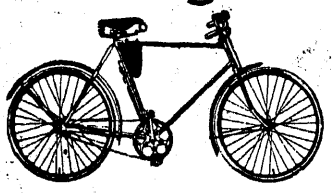

Naumann,
Mars,
Juno ja
Royal.

Kudumismasinad:

mitmest vabrikust.

Müük üksik ja hulgaviisi pikaajalise järelmaksuga.

Kr. Saar ja Ko.

Tallinnas, Estonia puiestee 27,
Tartus, Rakveres ja Jõhvis.

Ostke grammofon,

kuid, et sellest rõõmu tunda, siis ostke

ODEON

grammofon ja

ODEON

grammofoni plaadid.

Ainukesed muusikariistad, mis oma hinna ja kõrge headuse poolest väljaspool võistlust.

Peaesitaja Eestis:

O.-ü.

„Esto-Muusika"

Tallinnas, Viru tänav 2.

BALTI PÄÄSTESELTS

TALLINNAS, HOLLANDI TÄN. No. 48. TEL. 2-47.

Merehädasse sattunud laevade ja teiste mere-veoabinõude päästmine. Pukseerimine. Uppunud varanduste päästmine. Tuukri järelevaatused

BALTI PÄÄSTESELTSI EESTI RANNASÕIDU LIIN,

TALLINNAS, Sadamas, Victoria Sild No. 3. Tel. No. 16-85.

Ühenduse pidamine 1 kl. reisijate- ja kaubaveoaurikutega saarte ja mannermaa ja Viru ranna sadamate vahel

„Õitsitulesid"

Nr. 1—6

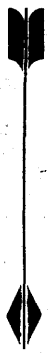

vähesel arvul veel saada.

Tellida Eesti ajakirjanikkude Liidult TALLINNAS

A.-S.

O. Pallas & Ko

Tallinnas, Maakri t. 6

Kõnetr. 16-80 :: Telegr. aadr. „Pallasko"

Alaliselt ladus suures valikus igasugused

tööriistad,
ehitustarbed,
raua- ja teraskaup,
majapidamis-tarbed.

Oma vabriku saadused:
ukse-, akna- ja kapihinged.

Mitmesugused ehitustarbed.

✡

Soodsam ostukoht kaupmeestele ja ehitajatele.

Tellimiste kiire täitmine.

Karjapidajad.

Kõige suuremat sissetulekut saab see,

kes oma piima lähemasse piimaühigusse saadab ja nõuab, et ühing oma

või EPTÜ'le müügile saadaks,

sest EPTÜ maksab või eest kõige kõrgemaid päevahindu, jagab aasta lõpul ülejäänud tulu piimatalitustele täiendava juuremaksuna õiglaselt nende või hulga järele. Aitab piimatalitustel igapidi võikvaliteete tõsta. Varustab piimatalitusi kõige paremate masinate ja tarbetega. Hoiab kõrvale igasugusest poliitikaajamisest silmaspidades ainult piimatalituste huvisid.

EPTÜ on piimaühingute keskkorraldus

selle tõttu on tema tegevus iga aasta kasvanud enam, kui ühelgi teisel eksportööril. Seltepärast saatku piimaühingud oma või EPTÜ'le ja astugu tema liikmeks, millega kindlustavad ka oma seisukorda.

Tallinn, Lai 41. Telefonid 20-91 ja 26-07.

Sõitke Eesti Jõubensiiniga!

90 liitr. EESTI JÕUBENSIINI on küllalt, et sama tööd ära teha, mis 100 liitrit välismaa bensiini. EESTI JÕUBENSIIN on odavam kui välismaa oma.

Eesti Jõubensiini tarvitades vähendate omi kulusid 10—15 % võrra.

EESTI JÕUBENSIIN ei ole mootoritele kahjulik, Teil ei ole vaja mootori juures muudatusi ette võtta.

Et EESTI JÕBENSIINIGA maksimaalset töövõimet saavutada, **tuleb düüsid ühe numbri võrra vähendada ehk düüsi ots kokku pigistada.**

Andke rohkem õhku, see ei maksa midagi, ja vähem meie EESTI JÕUBENSIINI. Meie EESTI JÕUBENSIIN on sama hulga juures jõudsam kui välismaa bensiin. Tema annab Teile liitri pealt rohkem energiat, kui välismaa oma. Selle energia ülejäägiga saavutate suurema kilomeetriarvu.

Ärge usaldage kergeid bensiiniprodukte, sest nemad kuuluvad minevikku. Teie saate liig vähe energiat oma raha eest.

Eelistage kodumaa saadust **„Eesti Jõubensiini"**, iseäranis et ta parem on.

Eestimaa Õlikonsortsium

TALLINN, TÕNISMÄGI 1. Kõnetraat 16.

Ühendatud saapa- ja nahavabrikud A-S.

TALLINN

Nahavabrik „SAKALA" Rakveres

Nahavabrik „EESTIMAA" Tallinnas

Saapavabrik „ESTOKING" Tallinnas

Kaitsemärk

Soovitab oma saa- KING" alanõusid, jaspool võistlust tupidavuse kui ka

Estoking Tallinn

pavabriku „ESTO- missugused on väl- oma nägususe, vas- hinna poolest

Trükitööstuse o.-ü. „Vaba Maa" trükk, Tallinnas. 1927 a.

TALLINNA LINNAPANK

TALLINN, Mundi tän. 2.
Telef. 19-30, 3-13 Aidad 7-48.
Telegr. aadr.: „LINNAPANK"

Toimetab kõiki pangaoperatsioone sise- ja väljamaal

Võtab kaupu oma aitadesse hoiule ja annab nende vastu laenusid

Korrespondendid kõikides kodumaa linnades ja väljamaal tähtsamates keskkohtades

TALLINNA KINNITUSE SELTS

TALLINN, S. Karja tän. 19.
Eesti Rahvapanga majas.

Kindlustab varandusi tule ja teiste õnnetuste vastu.

TALLINNA ÜHISPANK

TALLINN, S. Karja tän. 19.
Eesti Rahvapanga majas.

Võtab raha hoiule ja maksab aja-kohaseid protsente.

78 (M.XII.

Väljaspool tubakatrusti

KaDeWe

tubaka ja sigari vabrik,

soovitab omas kõrges headuses TUBAKASAADUSI.

Paberossid:	Tubakad:	Sigarid:
Westminster	Ahmed	Alberto
Kasino	Segu Nr. 10	Matadora
Kalif	Erivan	Rapido
Kaks	Kaukasia	Condillo
	Moslem	Flor de Montosa
	Saita	La Meltona

Meie saadused on rahvusvahelistel näitustel 1928. a. Pariisis ja Lieges kroonitud kõige kõrgemate auhindadega Grand Prix ja suurte kuldaurahadega, Tartus ja Viljandis suurte kuldaurahadega.

KaDeWe

saab alati oma saaduste tarvitajate huvisid kaitsma ja jääb alati oma põhimõtte juure:

1) ei ühine tubakatrustiga
2) ei kõrgenda põhjuseta hinda
3) ei muuda oma saaduste headust.

Esimese järgu võõrastemajad Tallinnas

„Kuld Lõvi"	„Peterburg"
Harju 40	Rataskaevu 7